

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Sosiaalityön yhteiskunnallinen ääni

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisesta sosiaalityöstä

Helsingin Yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalitieteiden laitos
Maisteritutkielma
Sosiaalityö
11.11.2019
Satu Poikselkä

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Sosiaalitieteiden koulutusohjelma	
Tekijä – Författare – Author Satu Poikselkä			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Sosiaalityön yhteiskunnallinen ääni – sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisesta sosiaalityöstä			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Sosiaalityö			
Työn laji – Arbetets art – Level Maisteritutkielma	Aika – Datum – Month and year 11.11.2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 61	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Maisteritutkielmassani tarkastelen, kuinka rakenteellinen sosiaalityö kunnallisen sektorin sosiaalityössä ymmärretään, kuinka se konkretisoituu sekä mitkä ovat sitä estäviä ja edistäviä tekijöitä. Tutkielman teoreettinen viitekehys koostuu rakenteellisen sosiaalityön tutkimuksesta sekä tutkimuskirjallisuudessa esitetyistä rakenteellisen sosiaalityön määritelmistä. Rakenteellinen sosiaalityö hahmotetaan sosiaalityön toimintaorientaationa, eettisenä perustana ja kriittisyyttä korostavana teoreettisena ymmärryksenä. Se on yhteiskunnallista muutostyötä, joka saa perustansa asiakastyön tuottamasta tiedosta. Muutostyössä on pyrkimyksenä parantaa ihmisten hyvinvoinnille epäsuotuisia sosiaalisia tilanteita ja olosuhteita.</p> <p>Maisteritutkielman aineistona on käytetty viiden Etelä-Suomen alueella, kunnallisella sektorilla työskentelevän sosiaalityöntekijän teemahaastattelulla kerättyä aineistoa. Haastatteluaineiston analyysissa on käytetty laadullista sisällönanalyysia. Aineiston analyysin perusteella sosiaalityöntekijöiden työ painottuu yksilötyöhön, mutta sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä mielletään osaksi työnkuvaa. Rakenteellisen sosiaalityön käsite on melko jäsentymätön ja tuntematon. Sen osa-alueita toteutetaan, mutta niitä ei välttämättä nimitä rakenteelliseksi sosiaalityöksi. Sosiaalityöntekijöiden ymmärryksessä rakenteellinen sosiaalityö hahmotuu yhteiskunnallisena asiantuntijuutena ja vaikuttamisena sekä kokonaisvaltaisuutta painottavana työorientaationa. Sosiaalityöntekijät mieltävät itsensä yhteiskunnallisiksi osaajiksi, jotka näkevät työssään ajantasaisia yhteiskunnallisia ongelmia ja toisaalta rakenteellisia puutteita, jotka vaikuttavat asiakkaiden tilanteisiin. Koulutuksen ja työkokemuksen kartuttama asiantuntemus vastuuttavat vaikuttamaan rakenteellisiin epäkohtiin ja parantamaan tällä tavoin asiakkaiden asemaa. Kokonaisvaltainen työorientaatio kytkeytyy rakenteellisen sosiaalityön ydinajatuksen siinä, että yksilöä ja ympäristöä ei voi tarkastella toisistaan irrallisina. Asiakkaan tilanteessa ja työskentelyssä on oleellista huomioida yhteiskunnallisten rakenteiden merkitys, asuinympäristö, erilaiset palvelut, yhteisöt ja ihmissuhteet.</p> <p>Käytännön tasolla rakenteellisen sosiaalityön osa-alueet konkretisoituvat lähellä asiakastyön rajapintaa. Sosiaalityöntekijät tiedottavat sosiaalisen raportoinnin keinoin paikallisissa verkostoissa asiakkaiden tarpeista, havaitsemistaan rakenteellisista epäkohdista sekä erilaisista yhteiskunnan ilmiöistä. Rakenteellisen sosiaalityön oikeudenmukaisuuden tehtäväaluetta toteutetaan asiakaslähtöisyydellä, reflektiivisellä työotteella, asiakkaiden asioiden ajolla (advocacy) sekä ottamalla osaa yhteiskunnalliseen arvokeskusteluun. Rakenteellinen sosiaalityö todentuu myös erilaisena kumppanuutena ja yhteisöllisinä työmuotoina. Sosiaalityöntekijät tekevät monialaista ja –ammattillista yhteistyötä pääasiallisesti muiden julkisen sektorin toimijoiden kanssa. Kumppanuudessa asiakkaiden kanssa on oleellista asiakkaiden voimaannuttaminen ja osallisuuden vahvistaminen sekä kokemusasiantuntijuuden ja vertaistuen vaikuttavuuden tunnustaminen.</p> <p>Rakenteellisen sosiaalityön toteutumiseen vaikuttavat sosiaalityöntekijöiden oma tausta, osaaminen ja motivaatio sekä organisaation ja johdon asenneilmapiiri. Rakenteellinen sosiaalityö vaikuttaa ketjuttuvan hierarkisesti. Sosiaalityön esimiehet nähdään julkisen tietotyön ja strategiatyön puskureina ja viestinviejinä. Sosiaalityöntekijöiden oma ääni näillä rakenteellisen sosiaalityön osa-alueilla on vaiheaa. Rakenteellinen ja kehittävä työote aiheuttaa pelkoa seuraamuksista. Tästä seuraa yksilökohtaiseen asiakastyöhön uppoutuminen ja hiljaisuus. Rahalla on suuri rooli sosiaalityön kehittäjän ja rakenteellisen työotteen mahdollistajana. Vallalla oleva tiukka talouskuri painottaa suoritteita ja kiivasta työtahtia. Tämä rajaa sosiaalityöntekijöiden ammatillista autonomiaa, vaikeuttaa ammattieettistä harkintaa ja kutistaa mahdollisuuksia toteuttaa rakenteellista ja kehittävää työtä. Pirstaloitunut ja jäykkä hyvinvointipalveluiden järjestelmä hankaloittaa kumppanuutta, joka on rakenteellisen sosiaalityön edellytys.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords rakenteellinen sosiaalityö, tietotyö, strategiatyö, inklusiivisyys, oikeudenmukaisuustyö			
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors Hanna Kara, Kirsi Nousiainen			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto, keskustakampuksen kirjasto, käyttäytymistieteet / Minerva			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN TEOREETTISIA JA KÄYTÄNNÖN PAIKANNUKSIA	3
2.1 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN KEHITYS	3
2.2 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN TEHTÄVÄALUEET	9
2.2.1 Tietotyö.....	9
2.2.2 Strateginen työ.....	12
2.2.3 Inklusiivisyys	13
2.2.4 Oikeudenmukaisuustyö.....	15
3 TUTKIMUSASETELMA.....	19
3.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	19
3.2 TEEMAHAASTATTELU AINEISTON HANKINTAMENETELMÄNÄ JA HAASTATTELUIDEN TOTEUTUS.....	19
3.3 SISÄLLÖNANALYYSI AINEISTON ANALYYSIMETODINA	21
3.4 TUTKIMUKSEN EETTISYYS.....	23
4 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KÄSITYKSIÄ RAKENTEELLISESTÄ SOSIAALITYÖSTÄ	24
4.1 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN MÄÄRITTELY	24
4.2 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN KÄYTÄNTÖ	28
4.3 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN TOTEUTTAMISEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT	44
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	55
LÄHTEET	62
LIITTEET	67
LIITE 1. TEEMAHAASTATTELUN RUNKO.....	67
LIITE 2. TIEDOTE HAASTATTELTAVILLE.....	69
LIITE 3. SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN	70

1 JOHDANTO

Tässä maisterintutkielmassa tutkin rakenteellista sosiaalityötä käytännön toimijoiden näkökulmasta. Haastattelin Etelä-Suomen alueella työskenteleviä kunnallisen sektorin sosiaalityöntekijöitä ja analysoin, kuinka rakenteellinen sosiaalityö määrittyy heidän tulkinnoissaan. Tutkimus tuottaa tietoa siitä, kuinka rakenteellinen sosiaalityö kunnallisen sektorin sosiaalityössä ymmärretään, kuinka se konkretisoituu sekä mitkä ovat sitä estäviä ja edistäviä tekijöitä. Rakenteellisen sosiaalityön pyrkimyksenä on paljastaa ja muuttaa ihmisten elämään vaikuttavia yhteiskunnallisia eriarvoistavia ja syrjiviä rakenteita. Se hahmotetaan sosiaalityön toimintaorientaationa, eettisenä perustana ja kriittisyyttä korostavana teoreettisena ymmärryksenä. Käytännön toiminnassa rakenteellinen sosiaalityö voidaan ymmärtää kapeasti tiedon tuottamisena, kuten sosiaalihuoltolaissa (1301/2014), tai laajemmin yhteiskunnallista muutosta aikaansaavana työnä ja käytänteinä. (Mullaly, 2007; Pohjola, 2014.)

Suomessa oli lyhyt rakenteellisen sosiaalityön kehittämiskausi 1980-luvulla, mutta se vaimeni nopeasti 1990-luvun laman aiheuttaman yhteiskunnallisen rakennemuutoksen myötä. Uudistuva hyvinvointijärjestelmä sekä sosiaalityön vaikuttavuudesta käytävä keskustelu ovat virittäneet keskustelun uudelleen 2000-luvulla. Muuttuneissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa myös sosiaalityön toimintafunktiota on pohdittava uudelleen (Sirkka, 2014, s. 118). Rakenteellisen sosiaalityön mahdollisuudet ovat paremmat, kuin edellisen kehittämisjakson aikoihin muutama vuosikymmen sitten. Sosiaaliala on monin tavoin kehittynyt, koulutusrakenne on monimuotoisempi ja alan osaamisperusta on vahvistunut. (Pohjola, 2011, s. 221.) Sosiaalityön yhteiskunnallinen ääni onkin voimistunut viime vuosina. Rakenteellisen sosiaalityön tutkimus on lisääntynyt. Se nostetaan vahvasti sosiaalialan selvityksissä ja teoriakirjallisuudessa tarpeelliseksi tulevaisuuden orientaatioksi. Rakenteellisen sosiaalityön velvoite on sisällytetty myös lainsäädäntöön. Julkisuudessa näkee enemmän sosiaalityöntekijöiden kannanottoja ja aktiivista yhteiskunnallista keskustelua.

Olen työskennellyt pitkään kunnallisella sektorilla sosiaalialalla. Joskus olen pohtinut alanvaihtoa, mutta kokemus työni vaikuttavuudesta on tukenut jäämään, kehittymään ja oppimaan uutta. Olen todistanut usein, kuinka vaikeissa elämäkohdissa saatu tuki auttaa ihmisiä voimaantumaan ja selviämään. Nämä hetket ovat antaneet myös itselle työntekijänä voimaa ja motivaatiota. Koen, että voin tulevana sosiaalityöntekijänä osaltani vaikuttaa reilumman yhteiskunnan puolesta. Rakenteellisen

sosiaalityön näkökulmat tarjoavat tähän välineitä. Tutkimusaiheeni valinnassa minua on inspiroinut Susanna Alakosken kirjallinen tuotanto, johon olen opintojeni aikana tutustunut. Ne kiteyttävät monin tavoin rakenteellista sosiaalityötä ja sen merkitystä. Alakosken viesti on, kuinka tärkeää sosiaalityössä on rohkea asiakkaan asianajo ja rakenteisiin vaikuttaminen. Alakoski eli lapsuutensa suomalaisena maahanmuuttajana ruotsalaisessa ongelmalähiössä, köyhyydessä, kasautuvien sosiaalisten ongelmien keskellä. Yhteiskunnan perheelle tarjoama apu jäi pinnalliseksi. Viranomaiset eivät ehtineet, kyenneet tai viitsineet paneutua riittävästi perheen ahdistavaan tilanteeseen. Alakoski valmistui sosiaalityöntekijäksi, joka tietää kokemuksen kautta, mitä huono-osaisuus on, ja kuinka siihen on mahdollista vaikuttaa. ”Haaveilen sosiaalipolitiikasta, jossa yritettäisiin ymmärtää miten tiiviisti sosiaaliset ongelmat liittyvät köyhyyteen. Haaveilen siitä, että sosiaalipäälliköt, sosiaalityöntekijät ja sosiaalitutkijat puhuisivat niiden puolesta, jotka eivät itse pysty puhumaan.” (Alakoski, 2013, s. 243).

Maisteritutkielmani jakaantuu viiteen lukuun. Luvussa kaksi kuvaan aiheen teoreettista viitekehystä sekä käsittelen aiheeseen liittyvää aikaisempaa tutkimusta. Luvussa kolme kuvaan tutkimuksen tarkoitusta ja tutkimusprosessia: teemahaastattelua aineistonhankinnan menetelmänä, teemahaastattelujen toteutusta, tutkielman analyysivaihetta sekä tutkielmaan liittyviä eettisiä kysymyksiä. Luvussa neljä esitän aineistoni keskeiset tulokset. Lopuksi kiteytän tuloksia sekä pohdin niitä suhteessa aiempaan tutkimukseen luvussa viisi.

2 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN TEOREETTISIA JA KÄYTÄNNÖN PAIKANNUKSIA

Tutkielman teoreettinen viitekehys koostuu rakenteellisen sosiaalityön tutkimuksesta sekä tutkimuskirjallisuudessa esitetyistä rakenteellisen sosiaalityön määritelmistä. Alaluvussa 2.1 kuvailen rakenteellisen sosiaalityön kansainvälisiä ja suomalaisia kehityskaaria. Seuraavaksi määrittelen rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueita alaluvussa 2.2.

2.1 Rakenteellisen sosiaalityön kehitys

Sosiaalityöllä on tavoitteissaan ja toiminnassaan lähtökohtana sekä yksilöiden, perheiden ja ryhmien auttaminen, että yhteiskunnalliseen ajatteluun, palveluihin ja päätöksentekoon vaikuttaminen. Kaksoissidos toimii vastavuoroisesti ja kietoutuu monella tavalla yhteen. Asiakkaiden auttaminen tarvitsee onnistuakseen yhteiskunnallista muutostyötä, joka puolestaan saa perustansa asiakastyön tuottamasta tiedosta ja ymmärryksestä. Muutostyössä on pyrkimys parantaa ihmisten hyvinvoinnille epäsuotuisia sosiaalisia tilanteita ja olosuhteita, toteuttaa ihmisoikeuksia ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta sekä vahvistaa ja tukea ihmisten osallisuutta ja valtaistumista. (Pohjola, 2011, s. 207–208; Pohjola, 2014, s. 19.) Rakenteellisen sosiaalityön lähtökohtana on kaksoissidoksen yhteiskunnallinen puoli ja muutospyrkimys. Sen avulla paljastetaan ja muutetaan ihmisten elämään vaikuttavia yhteiskunnan eriarvoistavia ja syrjiviä rakenteita (Mullaly, 2007, s. 210–215).

Rakenteellinen sosiaalityö paikantuu oleellisena osana sosiaalityön tehtävien ytimeen. Se hahmotetaan sosiaalityön toimintaorientaationa, eettisenä perustana ja kriittisyyttä korostavana teoreettisena ymmärryksenä (Pohjola, 2014, s. 33). Se pohjautuu radikaaliin sosiaalityöhön ja kriittiseen teoriaan. Niiden ydin on kansalaisten epätasa-arvossa, joka heikentää elämänlaatua ja mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen osallistumiseen (Mullaly, 2007, 244). Kriittisen teorian mukaan yksilöt ja politiikka ovat erottamattomassa suhteessa toisiinsa. Se osoittaa, kuinka sosioekonomiset rakenteet vaikuttavat yksilöiden ongelmiin ja kritisoi yhteiskuntaa esimerkiksi epätasa-arvoisuudesta, valta-asemasta ja

ihmisten sorrosta. (Fook, 2012, s. 5–6.) Goldberg & Middleman ovat kytkeneet rakenteellista lähestymistapaa käytännön tasolle. Heidän mukaansa sosiaalityöntekijän tehtävänä on parantaa ihmisten ja heidän sosiaalisen ympäristönsä välistä suhdetta muuttamalla sosiaalisia rakenteita, jotka rajoittavat ihmisen toimintaa ja lisäävät inhimillistä kärsimystä (Manful & Manful, 2010). Hick & Murray (2009, s. 86) määrittelevät rakenteellisen sosiaalityön arvoiksi vapauden, yhteisöllisyyden, humanismin, itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden.

Rakenteellinen sosiaalityön kehitykseen ovat vaikuttaneet ajalliset ja yhteiskunnalliset kontekstit. Länsimaisessa sosiaalityössä on jo alkuvaiheista saakka ollut ymmärrys, että sosiaalisella ympäristöllä on vaikutus yksilöihin (Fook, 2012, s. 3–4). Rakenteellisen sosiaalityön elementtejä voi nähdä jo sosiaalityön pioneerien työssä 1900-luvun alussa. Settlementti-liikkeen perustaja Jane Addams painotti sosiaalisten epäkohtien esiin nostamista ja kehitti yksilöllisen sosiaalityön rakenteita. Caseworkin kehittäjä Mary Richmond näki tärkeänä välittää tietoa asiakastyössä havaituista epäkohdista päätöksentekijöille. (Pohjola, 2011, s. 209–210.) Yhdysvaltalaiset Middleman & Goldberg käyttivät ensimmäisen kerran käsitettä rakenteellinen sosiaalityö (structural social work) vuonna 1974. Heidän määritelmässään käsite ei kuitenkaan nykyisen ymmärryksen mukaisesti sisältänyt ajatusta kokonaisvaltaisesta sosiaalisesta muutoksesta, eikä siinä esitetty kritiikkiä kapitalismia kohtaan. (Mullaly, 1997, s. 104.)

Rakenteellisen sosiaalityön kansainvälinen keskustelu kiinnittyy radikaaleihin ja kriittisiin lähestymistapoihin, jotka kehittyivät sosiaalityössä varsinaisesti 1960–1980-luvuilla. Taloudelliset ja poliittiset mullistukset, sekä kasvava tietoisuus sorretuista ihmisryhmistä käänsivät fokuksa yhteisölliseen näkökulmaan sosiaalisista ongelmista. (Hick & Murray, 2009, s. 90.) Jo 1970-luvulta asti kansainvälisessä kirjallisuudessa rakenteellinen työ on nähty osaksi laajempaa radikaalin sosiaalityön liikettä. 2000-luvulla keskustelu on nivoutunut vahvasti osaksi kriittistä traditiota, joka on kiinnostunut yhteiskunnan laajoista sosioekonomisista ja poliittisista ulottuvuuksista, erityisesti kapitalismin eriarvoistavista vaikutuksista yksilöihin ja yhteisöihin. Teoreettinen tulokulma keskittyy niihin rakenteellisiin esteisiin, jotka vaikuttavat ja rajoittavat sosiaalityön asiakkaiden elinoloja. (Matthies & Närhi, 2014, s. 90.)

Rakenteellista sosiaalityön keskeisimmiksi kehittäjiksi voidaan nimetä kanadalaiset Maurice Moreau ja Bob Mullaly. Moreau on rakenteellisen sosiaalityön pioneeri, joka kehitti rakenteellisen sosiaalityön teoreettista perustaa ja vakiinnutti sitä osaksi koulutusta Kanadassa 1970-luvulla. Hän käsitti rakenteellisen sosiaalityön sateenvarjokäsitteenä radikaaleille teemoille ja liitti siihen marxismiin, feminismiin, radikaalin humanismiin, ja rakenteellisen näkökulman. (Mullaly, 1993, s. 105.) Moreau jakaa yhteiskunnan epätasa-arvoa tuottavat rakenteet kahteen kategoriaan. Ensisijaisiksi epätasa-arvoa tuottaviksi rakenteiksi hän nimeää rasismia, kapitalismia, seksismia, ikäsyrynnän ja toiminnasta johtuvan syrjinnän. Toissijaisiin rakenteisiin hän liittää persoonallisuuden, perheen, yhteisön ja byrokratian sekä tiedotusvälineet, koulutuksen ja hallituksen. Moreau mukaan ensisijaiset sorron rakenteet ovat huomattavasti vaikutusvaltaisempia, toissijaiset rakenteet sen sijaan ilmentävät ja ylläpitävät niiden synnyttämää sortoa. (Carniol, 1992, ref. Moreau 1989.)

Mullalya pidetään rakenteellisen sosiaalityön teoreettisen lähestymistavan perustajana. Hänen mukaansa rakenteellinen sosiaalityö pohjautuu sosialistiseen ideologiaan, joka paikantuu radikaaliin sosiaalityöhön ja kriittiseen teoriaan. Näiden ydin on epätasa-arvossa, joka heikentää elämänlaatua ja mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen osallistumiseen (Mullaly, 2007, s. 244.) Sosiaalinen muutos on Mullalyn mukaan keskeinen rakenteelliseen sosiaalityön kriittiseen teoriaan pohjautuva lähtökohta. Hänen mukaansa sosiaaliset ongelmat rakentuvat epätasa-arvoisuutta tuottavissa yhteiskunnan rakenteissa. Jotta sosiaalisia ongelmia voidaan ratkaista, on muutettava rakenteita. Mullalyn mukaan yhteiskunta rakentuu kolmella tasolla: vallitsevasta ideologiasta, sosiaalisista instituutioista, jotka muotoutuvat vallitsevan ideologian kautta sekä sosiaalisista suhteista, joita yhteiskunnan sosiaaliset instituutiot säätelevät. Koska nämä sosiaalisen rakenteen kolme tasoa ovat erottamaton osa kokonaisrakennetta, tulee niihin kaikkiin vaikuttaa sosiaalisessa muutostyössä. (Mt., 2007, s. 245–247.)

Kansainvälinen keskustelu rakenteellisesta sosiaalityöstä on ollut vilkkaampaa kuin Suomessa (Pohjola, 2011, s. 209), jossa kriittinen ja radikaali näkökulma eivät ole saaneet vahvaa asemaa (Pohjola, 2014, s. 27). Suomalainen sosiaalityö on pääsääntöisesti keskittynyt yksilökohtaiseen huoltoon ja työhön (Heinonen, 2014, s. 39). Ajatus sosiaalityön rakenteellisesta tehtävästä on kuitenkin ollut läsnä jollain tasolla sosiaalihuollon ideologiassa 1900-luvun ajan toiveiden ja uudistumishalun ilmaisuissa. Ensimmäinen varsinainen rakenteellisen sosiaalityön keskustelu paikantuu 1980-luvulle,

jolloin kritisoitiin sitä, ettei yksilökohtaisella sosiaalityöllä kyetä puuttumaan riittävästi yhteiskunnallisten ongelmien syihin. Sosiaalityötä haluttiin suunnata yhteiskunnallisen vaikuttajan rooliin ja sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta hyödyntää kaupunkien ja kuntien kehittämisessä ja sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyssä. (Mt., s. 40.)

Rakenteellinen sosiaalityö kirjattiin sosiaalihuoltolakiin (710/1982), jossa kunnat velvoitettiin toimimaan sosiaalisten olojen kehittämiseksi ja eriarvoistavien rakenteiden poistamiseksi. Vaihtoehtoliikkeistä näkyvimpiä olivat tamperelainen vaihtoehtoisen sosiaalipolitiikan liike (Vespa) ja Kohteiden kapina -lehti. Ne kannustivat sosiaalityöntekijöitä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja sosiaalityön asiakkaita ajamaan itsenäisesti omia asioitaan. (Heinonen, 2014, s. 41.) Rakenteellisen sosiaalityön keskusteluissa tuotiin erilaisia näkökulmia esiin. Esimerkiksi Nieminen (1981) lanseerasi rakenteellisen sosiaalipolitiikan käsitteen, jonka hän paikansi yhteiskunnallisen rakenteelliseen kehittämiseen ja ennaltaehkäisevään toimintaan (Pohjola, 2014, s. 28). Viirkorpi (1990, s. 20,78) esitti systeemiteoreettisen näkökulman, jossa keskeistä oli sosiaalisen ongelmien rakenteellisiin syihin vaikuttaminen ja sosiaalityön kokonaisvaltaisuus. Hänen mukaansa sosiaalityön asiakastyössä syntyvää tietoa on hyödynnettävä ja tiedonhankinnasta on tehtävä tarvittaessa systemaattista. Viirkorven toimintamallin mukaan sosiaalityöntekijät käsittelevät yhdessä asiakastyössä tehtyjä havaintoja ja kerättyä tietoa. Tässä hyödynnetään muuta tietoa ja analysoidaan ongelmien yhteyksiä yhteiskunnan ilmiöihin. Prosessissa muodostuva tieto luo perustan asiantuntijaroolille ja yhteiskunnalliselle vaikuttamiselle. Tavoitteena on sosiaalisten näkökohtien parempi huomioiminen ja toteutuminen eri tahojen toiminnassa. Kananojan 1990-luvun lopulla esittämässä sosiaalisen asianajon käsitteessä sosiaalinen raportointi ymmärrettiin rakenteellisen sosiaalityön vaikuttamisen välineeksi (Matthies & Närhi, 2014, s. 90).

Rakenteellinen sosiaalityö ei tässä vaiheessa aktiivisista ponnisteluista huolimatta integroitunut osaksi sosiaalityön käytäntöä. Vastuutahojen ja tekijöiden puuttuessa lakien vaatimukset jäivät toteutumatta eikä lainsäädännön antamasta tuesta huolimatta rakenteelliselle sosiaalityölle ollut käytännössä juuri tilaa. Rakenteellinen ote ehti näyttäytyä lähinnä paikallisina hankkeina ja vaihtoehtoliikkeiden toimintana. (Pohjola, 2011 s. 212; Viirkorpi, 1990, s. 28–29.) Rakenteellisen sosiaalityön keskustelun vaiensuomalaisen hyvinvointimallin perusteita järkyttänyt globaali uusliberalistinen

yhteiskuntapolitiikan linja, jonka taustalla on rahamarkkinoiden vapauttaminen, julkisen sektorin ja sosiaalipolitiikan uudistaminen sekä työmarkkinoiden muutokset (Pohjola, 2014, s. 17; Matthies, 2014, s. 4). Uusliberalismin pääperiaatteisiin kuuluu valtion roolin pieneneminen, markkinoiden korostuminen ja yksilöllinen vastuu. Yhteisvastuun sijasta alettiin korostamaan yksilösuorituksia, kilpailua ja vaurastumista. Sosiaalityössä uusliberalismin vaikutukset näkyivät muun muassa yksityistämisenä ja säätelyn purkamisena. (Leskosék, 2014, s. 49–52.) Muutosten seurauksena sosiaalityön tehtäväkuva lähti kapenemaan yhä enemmän yksilötyöksi, markkinamuotoiseksi pilkottujen ja kapea-alaisten palveluiden tuottamiseksi vailla laaja-alaista vastuuta ja vaikuttamista (Matthies, 2014, s. 91).

Kemppaisen (2006, s. 280) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät arvioivat vuosituhannen alkupuolella, että sosiaalityö on vuonna 2015 enemmän rakenteellista vaikuttamistyötä ja että sosiaalityöntekijän työssä painottuu voimakkaasti sosiaalisen asiantuntijan rooli. Sosiaalityöntekijät ennakoivat, että asiakastyö tulee entisestään monimutkaistumaan ja tämä vaatii työntekijältä enemmän aikaa ja osaamista. He arvioivat myös, että seuraavan kymmenen vuoden kuluessa tarve rakenteelliselle sosiaalityölle, erityisosaamiselle ja ennaltaehkäisevälle työlle kasvaa. Sosiaalityöntekijöiden ennustukset ovat toteutuneet. Yhteiskunnallinen rakennemuutos sekä uudistuva hyvinvointijärjestelmä ovat asettaneet sosiaalityölle vaateen löytää paikkansa muuttuneessa toimintaympäristössä. (Sirkka, 2014, s. 118). Eriarvoistuva yhteiskunta on tuottanut uudentyyppisiä pulmia. Ihmisten ongelmat ovat yhä monisyisempiä ja nykyisin ne myös tunnistetaan tukea vaativiksi. Käytännössä sosiaalityö on laajentunut palvelemaan koko väestöä vaikeissa elämäntilanteissa. Paneutuneesta yksilökohtaisesta asiakastyöstä huolimatta sosiaalityön asiakasmäärät ovat vain kasvaneet. Vitsauksena on ollut myös krooninen työvoimapula sosiaalityöntekijöistä. (Pohjola, 2011, s. 208.) Nämä seikat ovat virittäneet keskustelua rakenteellisesta sosiaalityöstä uudelleen 2000-luvulla.

Vuosituhaten vaihteen jälkeen rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyvä tutkimus on lisääntynyt. Pohjola on merkittävästi vaikuttanut rakenteellisen sosiaalityön käsitteen teoreettiseen tutkimiseen ja kehittämiseen. Hän on esitellyt teoreettisen mallituksen rakenteellisesta sosiaalityöstä Särkelän kanssa toimittamassaan kirjassa: “Sosiaalisesti kestävä kehitys” (Särkelä & Pohjola, 2011). Lisäksi hän on julkaisut paljon aiheeseen liittyen, esimerkiksi toimittanut Laitisen & Seppäsen kanssa sosiaalityön

vuosikirjan, joka on käsitellyt rakenteellista sosiaalityötä (Pohjola, Laitinen & Seppänen, 2014). Tiitinen on paneutunut erityisesti rakenteellisen sosiaalityön tietotyön tutkimiseen ja väitellyt vastikään vaientamisenkulttuurista sosiaalityössä (Tiitinen, 2019). Ekososiaalinen viitekehys on rakenteellisen sosiaalityön osa-alue, joka jäsentää ympäristön ja sosiaalityön välistä suhdetta. Tätä viitekehystä on tutkinut Närhi & Matthies jo 1990-luvun puolivälistä alkaen (Närhi, 2015.) Kaupunkimainen elintapa ja eriarvoistumiseen liittyvät kysymykset ovat myös virittäneet uudelleen innostusta yhteisösosiaalityöstä, jota Roivainen on ollut vahvasti mukana kehittämässä (Roivainen, 2004, s. 199–200).

Rakenteellisen sosiaalityön velvoite on sisällytetty uudelleen lainsäädäntöön. Vuonna 2014 uudistuneeseen sosiaalihuoltolakiin (1301/2014) kirjoitettiin rakenteellisen sosiaalityön tehtävä aikaisempaa yksityiskohtaisemmaksi kokonaisuudeksi. Laki määrittää rakenteellisen sosiaalityön tehtäväksi tuottaa tietoa asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisesta merkityksestä, määritellä tavoitteelliset toimet ongelmien korjaamiseksi ja tuoda sosiaalityön asiantuntemus politiikan ja päätöksenteon avuksi. Rakenteellinen sosiaalityö nostetaan myös vahvasti sosiaalialan selvityksissä tarpeelliseksi tulevaisuuden orientaatioksi. Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 - toimenpideohjelmassa peräänkuulutetaan sosiaalityön aktiivisempaa roolia ja ehdotetaan rakenteellisen ja yhteisöllisen työotteen vahvistamista. Yhteiskunnallisen päätöksenteon pohjaksi suositellaan sosiaalityön tietotuotannon menetelmiä, ennakointia, arviointia, sosiaalitalouden osaamista sekä käytännön sosiaalityön työvälineeksi sosiaalista raportointijärjestelmää. (Karjalainen & Sarvimäki, 2005, s. 49.)

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuusselvityksessä rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueet nostetaan monin tavoin esiin. Selvityksessä muun muassa mainitaan, että yhteisösosiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityön osaamista tulisi kehittää ja monialaista kumppanuutta, asiakkaiden osallisuutta ja kokemusasiantuntemusta vahvistaa. Sosiaalityössä tulisi näkyä myös yhteisöllinen ja alueperusteinen lähestymistapa. Tavoitteeksi asetetaan, että rakenteellinen sosiaalityö vakiintuisi toimintamuotona ja syntyisi toimintakäytäntöjä, jotka mahdollistaisivat rakenteellisen sosiaalityön ja sosiaalisen raportoinnin tuottaman tiedon hyödyntämisen päätöksenteossa. (Karjalainen, Metteri & Strömberg-Jakka, 2019, s. 9–11.)

Rakenteellinen sosiaalityö näkyy myös sosiaalityöntekijöiden toiminnassa. Julkisuudessa on viime vuosien aikana näkynyt rohkeita sosiaalityöntekijöiden ulostuloja. Esimerkiksi lehtikirjoituksissa ja blogeissa on otettu laajasti kantaa sosiaalityön resurssipulaan ja tuotu asiakasnäkökulmaa esiin. Facebookissa on aktiivinen ryhmä “sosiaalityöntekijöiden uraverkosto”, jossa sosiaalityöntekijät käyvät vilkasta yhteiskunnallista ja kehittämisorientoitunutta keskustelua. Koulutus on oleellinen keino rakenteellisen sosiaalityön juurruttamisessa. Yliopistot ovat ottaneet rakenteellisen sosiaalityön kurssit osaksi maisterivaiheen opintoja. Jyväskylän yliopisto mahdollistaa sosiaalityön erikoistumiskoulutuksessa rakenteellisen sosiaalityön suuntauksen. Näyttäisi, että tällä hetkellä on kova tahtotila saada sosiaalityön yhteiskunnallista roolia näkyväksi ja rakenteellista orientaatiota konkretian tasolle.

2.2 Rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueet

Esittelen rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueita Pohjolan (2011) rakenteellisen sosiaalityön teoreettista nelijakoa hyödyntäen. Hänen kehittämässään mallissa rakenteellinen sosiaalityö jakautuu tietotyöhön, inklusiiviseen työhön, oikeudenmukaisuustyöhön ja strategiatyöhön. Tietotyö tarkoittaa tiedontuotannon avulla epäkohtien osoittamista ja viemistä eteenpäin. Strategisen työn avulla edistetään kestävästä yhteiskuntapolitiikkaa, verkostoidutaan, vaikutetaan lainsäädäntöön, ennakoidaan ja arvioidaan sosiaalisia vaikutuksia. Inklusiivisessa työssä kansalaisia rohkaistaan osallistumaan ja vaikuttamaan ja luodaan edellytyksiä vaikuttamiseen. Oikeudenmukaisuustyössä seurataan ja edistetään kansalaisten oikeuksien toteutumista. Lisäksi näitä tasoja läpäisevät sosiaalipoliittinen työ ja johtamistyö. (Pohjola, 2011, s. 215–220.)

2.2.1 Tietotyö

Tietotyö on olennainen osa sosiaalityötä ja se antaa perustan rakenteelliselle sosiaalityölle. Modernin sosiaalityön yhtenä tehtäväalueena on tiedon tuottaminen ihmisten hyvinvointiin vaikuttavista yhteiskunnallisista epäkohdista ja ilmiöistä sekä palveluiden toimivuudesta (Hämäläinen, 2014, s. 83). Sosiaalityön ytimessä on vahva sosiaalisten ongelmien yhteiskunnallinen asiantuntijuus. Sosiaalityöntekijät saavat työssään ensikäden tietoa erilaisista eriarvoisuustekijöistä. Tiedon

välittämisen avulla on mahdollista saada toiset toimijat yhteiskunnassa näkemään sosiaalityöstä avautuvaa todellisuutta, sekä vaikuttamaan ongelmien poistamiseen. (Pohjola, 2011, s. 214.) Tietoa voidaan synnyttää tieteellisenä tutkimuksena, käytännöntutkimuksen kautta sekä alueellisenä ja paikallisena tiedon tuottamisena, jota kutsutaan sosiaalisiksi raportoinniksi (Mt., s. 216). Sosiaalityön yhteiskunnallista tehtävää jäsentävän tutkimuksen kiinnostuksen kohteena ovat erityisesti sosiaalihuollon palvelurakenteet sekä laajemmin sosiaaliturvapolitiikan mekanismit (Hämäläinen, 2014, s. 75).

Tutkimusperusteisuus kehittää ja syventää sosiaalityön teoreettista perustaa. Sille edellytyksenä on työolosuhteet, jotka tukevat koulutusta ja tutkimuksellista työtettä. Tutkimusperusteinen sosiaalityö luo mahdollisuuksia yhteiskunnalliselle vaikuttamiselle ja kehittämiseksi sekä tarjoaa asiasisältöä ja argumentaation välineitä. Akateeminen tutkimus konkretisoituu opinnäytteitä ja tutkimusraportteina. (Hämäläinen, 2014, s. 72-80.) *Sosiaalinen raportointi* tarkoittaa laadullisen tiedon tuottamista asiakastyöstä käsin. Sen tavoitteena on asiakkaiden elämäntilanteiden parantaminen omien palvelujen ja yhteistyöverkostojen kehittämisen avulla. Tietoa tuottavat työntekijät ja asiakkaat itse. (Karjalainen & Sarvimäki, 2005.) Sosiaalityön *käytäntötutkimuksella* tarkoitetaan sosiaalityön opiskelijoiden, opetuksesta vastaavan yliopiston henkilökunnan sekä tutkimusaiheesta riippuen joko käytännön ammattilaisten tai palvelujen käyttäjien muodostamaa yhteistä oppimisen ja tiedonmuodostuksen prosessia. Tavoitteena on sosiaalialan palvelujen ja asiakastyön käytäntöjen kehittäminen, erilaisten palvelukäytäntöjen tutkimus sekä sosiaalityön opiskelijoiden käytännönopetus. Lähtökohtana ovat asiantuntijoiden tai asiakkaiden toiminnasta tulevat tiedontarpeet. Käytännöntutkimuksen etuna on, että se suuntaa toimijoiden katseet arkipäivän tapahtumiin ja tutkimuksen kohteena ovat ajankohtaiset ja myös pienet kysymykset. Tutkimushankkeilla hankittu, käytännöistä peräisin oleva tieto palautetaan siihen toimintaympäristöön, josta tutkimuskysymys, aineistot ja osallistujat ovat. (Satka, Julkunen, Kääriäinen, Poikela, Yliruka, & Muurinen, 2016, s. 9, 11.)

Julkisen viestinnän tavoitteena on yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaaminen. Tiedon tuottamisen lisäksi tarvitaan tiedon julkista välittämistä kansalaisille ja päättäjille. Sosiaalityöntekijöillä on lakisääteinen ja ammattieettinen velvollisuus ilmoittaa, mikäli he havaitsevat palvelun laadussa puutteita. Sosiaalityöntekijät viestivät julkisuuteen sosiaalipalveluista, työn onnistumisista ja

epäkohdista muun muassa antamalla haastatteluita radioon, kirjoittamalla lehti- tai blogikirjoituksia sekä viestimällä sosiaalisessa mediassa. (Tiitinen, 2019, s. 14.) Myös avoin ja ajantasainen tiedotus sosiaalipalveluista on tärkeää. Mikäli virallista tietoa ei ole saatavilla, kansalaiset voivat turvautua epävirallisiin tietolähteisiin, kuten sensaatiohakuisiin internetin keskustelupalstoihin. Virheelliset tiedot ja sosiaalipalveluiden huono maine saattaa aiheuttaa palveluiden käyttäjissä häpeää ja se voi vaikuttaa myös palveluiden käyttöön. (Tiitinen & Lähteinen, 2014, s.192.)

Sosiaalityöntekijöiden suhde julkiseen viestintään ei ole ongelmaton. Vaikka sosiaalityöntekijät pitävät yhteiskunnallista vaikuttamista tärkeänä, vain harvat toteuttavat sitä työssään. Tutkimusten mukaan sosiaalityössä julkisia kannanottoja ja vaikuttamista vierastetaan (Mutka, 1998; Mänttari-van der Kuip, 2013; Viirakorpi, 1990). Muutama vuosikymmen sitten Viirakorpi (1990, s. 23) totesi, että sosiaalityöntekijöiltä näyttää puuttuvan itseluottamusta esiintyä alansa asiantuntijoina. Sen sijaan asiantuntijarooli lankeaa helposti sosiaalijohtajille tai suunnittelijoille. Saman suuntaisia tuloksia sai Mutka (1998, s. 127), jonka mukaan sosiaalityöntekijät vierastavat julkista viestintää. Syynä vaikenemiselle ovat esimerkiksi liiallinen työmäärä, arkuus, heikko ammatillinen itsetunto sekä autoritaariset ja hierarkiset organisaatiot.

Tilanteeseen ei näytä tulleen muutosta. Tiitisen & Lähteisen (2014, s. 207) mukaan julkisesti toteutettu rakenteellinen sosiaalityö on kunnallisessa sosiaalityössä edelleen harvinaista, mutta mahdollista. Sosiaalityöntekijälle asetetut roolit ja odotukset voivat vaikuttaa julkisen viestinnän toteutumiseen. Esimerkiksi kunnallisen sosiaalialan resurssikeskusteluun voi liittyä jännitteitä, eivätkä sosiaalityöntekijät koe olevansa vapaita ilmaisemaan työnantajansa virallisesta linjasta poikkeavia ajatuksia. Tiitisen (2019, s.111–112) mukaan organisaatioiden sisällä tapahtuu myös sosiaalityöntekijöiden suoranaista vaientamista. Sosiaalityöntekijöitä pyritään estämään jakamasta tietoa epäkohdasta, keräämästä todisteita siitä ja suunnittelemasta epäkohdan paljastamista työyhteisön ulkopuolisille. Julkishallinnon sosiaalialan organisaatiot vierastavat avointa julkista keskustelua, pyrkivät keskittämään ja kontrolloimaan viestintää, eivätkä välttämättä tunnista sosiaalialan ammattilaisten mediavaikuttajaroolia. Organisaatioiden viestintäkulttuuri voi vaikuttaa yhteiskunnan heikompiosaisten äänen ja tarpeiden näkyväksi ja kuuluvaksi tekemiseen.

2.2.2 Strateginen työ

Strateginen työ kiinnittyy erityisesti sosiaalisten hyvinvointipalveluiden ja sosiaalityön suunnitelmallisuuden edistämiseen, yhteiskuntapoliittisiin linjauksiin ja lainsäädäntöön vaikuttamiseen. Strategiatyö edellyttää ennakoivaa ja strategista näkemystä siitä, miten kansalaisten elinolosuhteita voidaan parhaiten tukea ja luoda yhdenvertaisuutta yhteiskuntaan. Käytännössä strategiatyö on erilaisten hyvinvointisuunnitelmien, ohjelmien ja strategioiden rakentamista yhteistyössä kansalaisten, järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa. Tehtävässä hyödynnetään tietotyön tuloksia. Tiedon välittäminen ja strategioihin vaikuttaminen on tärkeää, sillä merkittäviä kansalaisiin vaikuttavia päätöksiä tehdään sosiaalityön ulkopuolella, kuten kaavoitus- ja asuntopolitiikassa (Pohjola, 2011, s. 216.) Esimerkiksi Hyötyläisen väitöskirja (2019, s. 60–62) nostaa esiin, että valtion ja kaupunkien politiikka mahdollistaa maan ja asumisen hinnan kohoamisen kaupunkien keskustoissa. Se tekee keskustassa asumisen pienituloisille mahdolliseksi ja syventää eriytymistä. Tutkimuksen mukaan Suomessa asuntokysymys on jätetty markkinoiden ratkaistavaksi. Sosiaalinen vuokra-asuntotuotanto kohdistetaan voimistuvasti vain tietyille ryhmille eikä asuntopolitiikka toimi osana hyvinvointipolitiikkaa.

Pohjolan (2011) mukaan rakenteellinen sosiaalityö on lähtökohtaisesti poliittista työtä, yhteisten yhteiskunnallisten asioiden hoitamista. Myös rakenteellisen sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan suhteesta on käyty keskustelua. Esimerkiksi Raunio (1988) on nimittänyt rakenteellista sosiaalityötä yhteiskuntapoliittiseksi työksi. Suomessa viranomaistyönä toteutetun rakenteellisen sosiaalityön keskeisenä muutoksen kohteena ovat olleet paikalliset kuntapalvelut, joita on kehitetty vaikuttamalla kuntahallintoon ja kuntopolitiikkaan (Muotka, 2013, s. 70.) Juhilan (2008, s. 74–76) mukaan vaikuttamistyö on merkittävä keino taistella eriarvoistumista vastaan. Se tarkoittaa arkityön tiedon ja ammatillisen asiantuntijuuden perustalta vaikeiden sosiaalisten ongelmien ja palvelujärjestelmän puutteiden näkyväksi tekemistä ja vaikuttamista yhteiskuntapoliittisiin linjauksiin ja ratkaisuihin. Yhteiskunnallinen vaikuttavuus vaatii strategiatyöhön paneutumista. Lesosékin (2014, s. 62) mukaan sosiaalityöllä on mahdollista vaikuttaa mikrotasolla henkilökohtaisessa asiakastyössä sekä yhteisötyössä, mutta makrotason vaikuttaminen edellyttää aktiivista puuttumista sosiaalipolitiikkaan.

Granfeltin (1998, s. 177) mielestä sosiaalityöllä yhteiskuntapoliittisena toimintana ei ole suurta arvoa, ellei sosiaalityöntekijöillä ole rohkeutta asettua puolustamaan asiakkaitaan. Strategiatyön tärkeys tunnustetaan, mutta tästä huolimatta Sipilän (2011, s. 145) mukaan sosiaalityöntekijöiden sosiaalipoliittinen vaikuttaminen jää heikolle tasolle. Sosiaalityöntekijöillä olisi paljon hiljaista tietoa, jolla he voisivat vaikuttaa kunnalliseen päätöksentekoon. Sosiaalityö joutuu mukautumaan toimintaympäristön muutoksiin ja tämä tuottaa eettistä kuormittumista. Kuntien sosiaalityön haasteena näyttää edelleen olevan se, etteivät sosiaalityöntekijät pysty työssään hyödyntämään kaikkea osaamistaan, koska työn luonne on koko ajan muuttumassa entistä liukuhihnmaisemmaksi.

2.2.3 Inklusiotyö

Inklusiotyössä kansalaiset otetaan mukaan yhteiskunnallisten hyvinvointitoimintojen ja rakenteiden kehittämiseen. Inklusiotyön tehtävä liikkuu yhteisösosiaalityön toiminnallisella raja-alueella. (Pohjola, 2011, s. 217.) Suomessa yhteisösosiaalityötä on aikakausista riippuen kutsuttu myös käsitteillä yhdyskuntatyö ja yhteisötyö. Yhteisösosiaalityössä olennaista on kansalaisten hyvinvoinnin edistäminen paikallisten yhteisöjen tarjoamien mahdollisuuksien avulla. Toimintaperiaatteina pidetään sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyä, lähipalvelujen kehittämistä, kansalaisten oma-aloitteisuuden tukemista ja sosiaalisten verkostojen merkityksen tunnustamista. (Roivainen, 2008, s. 26–27.) Yhdyskuntatyöntekijällä on Roivaisen (2008, s. 29) mukaan kaksoisrooli viranomaistyön ja kenttätöön välimaastossa. Yhdyskuntatyöntekijällä on paremmat mahdollisuudet päästä samalle kentälle asiakkaan kanssa ja mahdollisuus osallistua asiakas- ja yhteisölähtöisten prosessien rakentamiseen inhimillisen kontaktin kautta. Asuinalueet ovat sekä työn kohteena että muutoksen välineenä ja yhteistoiminnallisena toiminta-areenana asukkaiden ja viranomaisten välillä. Närhen (2003, s. 57–60) käytäntötutkimus vahvistaa monien yhteisösosiaalityön tutkimusten johtopäätöksiä. Jotta sosiaalityön interventioilla olisi pidempiaikaisia vaikutuksia, tarvitaan yhteistyötä eri toimijoiden kesken sekä yhteyksiä yksilön, yhteisöjen ja laajempien sosiaalisten rakenteiden välillä.

Inklusiotyössä keskeistä on asiakkaan voimaantuminen (empowerment). Sosiaalityöllä on erityinen rooli sen varmistamassa, että ihmiset pääsevät osalliseksi demokraattiseen prosessiin ja heidän sosiaaliset oikeutensa toteutuvat. Sosiaalityön tehtävänä on tunnistaa asiakkaiden asiantuntijuus ja

antaa ääni ihmisille ja ryhmille, joiden ääni ei kuulu yhteiskunnassa. (Fargiorn, 2014, s. 47.)

Voimaantumisen käsite luo tilaa kokemukselle tiedolle. Tämä tarkoittaa, että ihmisillä itsellään on tieto ja ymmärrys ainutlaatuisesta tilanteestaan ja että he ovat kyvykkäitä tekemään itse päätöksiä ja valintoja omassa elämässään. (Videmsek, 2014, s. 63–65.) Asiakkaiden asiantuntijuutta ei myöskään voida ohittaa tai pitää ammattilaisten tietoa vähempiarvoisena (Fargiorn, 2014, s. 48).

Rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyy valta. Sosiaalityöntekijät pyrkivät vaikuttamaan yhteiskunnan valtarakenteisiin, tukevat asiakkaitaan voimaantumaan ja käyttävät valtaansa näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Asiakkaita voidaan myös tukea toimimaan palvelurakenteiden tai lainsäädännön kehittäjinä, jolloin asiakkaiden ja työntekijöiden yhdessä tuotetulla tiedolla pyritään vaikuttamaan epäkohtiin. (Masterson & Owen, 2006; Tiitinen, 2019, s. 44.) Mullaly (1997, s. 167–169) yhdistää rakenteellisessa sosiaalityössä empowermentin poliittisella ja taloudellisella tasolla siihen, että ryhmät pyrkivät aktiivisesti saamaan enemmän valtaa ja vaikutusmahdollisuuksia yhteiskunnan eri instituutioissa ja toisaalta myös yksilöt pyrkivät poistamaan epätasa-arvoa tuottavia rakenteita ja käytänteitä. Empowerment vaatii sitä, että asiakas itse näkee yhteyden voimattomuuden ja rakenteellisten tai poliittisten resurssien välillä. Sosiaalityöntekijät eivät voi voimaannuttaa asiakkaitaan, vaan he voivat olla ainoastaan tukena. Dialogisen suhteen avulla sosiaalityöntekijät auttavat asiakkaitaan saamaan oman äänensä esiin yhteiskunnassa.

Inklusiotyössä tavoitteena on asiakkaiden osallisuus. Osallisuus ja syrjäytyminen ovat kaksoiskäsitteitä, jotka osoittavat saman prosessin vastakkaisia puolia. Normatiivisesti ajateltuna ihmiset pyrkivät välttelemään syrjäytymistä ja tavoittelevat osallisuutta kiinnittymällä yhteiskuntaan, kuten koulutukseen, tuloihin, markkinoihin, perheeseen, sosiaalisiin verkostoihin ja yleiseen hyvinvointiin. Käsitteet alleviivaavat käytännön toiminnan tarvetta demokratian saavuttamiseksi. Niiden avulla on mahdollista tehdä syrjinnästä näkyvää. (Matthies, 2014, s. 8–9.) Hyvin toimiva demokratia perustuu vapaaehtoiseen osallistumiseen. Se rakentaa yhteiskunnallista luottamusta ja luo uskoa poliittisten ja hyvinvointilaitosten oikeudenmukaisuuteen. (Siisiäinen, 2014, s. 42.) Monissa tapauksissa syrjivien mekanismien taustalla on rakenteellisia yhteiskunnallisia syitä, kuten globaalin markkinatalouden heilahdusten vaikutus työttömyyteen (Matthies, 2014, s. 11).

Vallalla olevien uusliberalististen arvojen myötä hyvinvointipalveluihin on kohdistunut uudentyyppejä paineita. Julkista sektoria on supistettu ja hyvinvointipalveluita avattu yksityisille markkinoille. Tämä uhkaa kansalaisten universaaleja hyvinvointivaltion oikeuksia sekä hankaloittaa vähemmän resursseja omaavien sosiaalisten ryhmien osallisuutta yhteiskunnassa. (Matthies, 2014, s. 4; Siisiäinen, 2014, s. 41.) Esimerkiksi Lahtisen (2019, s. 5) tutkimus osoittaa, että hyvä sosioekonominen asema, korkea koulutus ja työasema sekä suurituloisuus ovat yhteydessä korkeampaan äänestysaktiivisuuteen vaaleissa. Myös lapsuuden perheen sosioekonominen asema erottelee äänestysaktiivisuutta ja tarjoaa hyvin erilaiset lähtökohdat täysivaltaiseen poliittiseen kansalaisuuteen. Nousiaisen, Petreliuksen & Ylirukan (2016, s. 11–12) mukaan ylisukupolvisuuden siirtymien taustalla voidaan nähdä laajempia yhteiskunnallisia ilmiöitä, joihin on etsittävä ratkaisuja sekä palveluita parantamalla, että rakenteellisiin ongelmiin puuttumalla.

Sosiaalityöllä on merkittävä tehtävä osallisuuden vahvistamisessa ja syrjäytymisen ehkäisyssä. Asiakkaiden osallisuuden mahdollistaminen on osa oikeudenmukaisuuden tavoitetta, mutta se ei kuitenkaan välttämättä yksin riitä. Työntekijä voi tarvittaessa myös toimia asiakkaan puolesta, ottaa asiakkaalta tehtävänantoja, olla asiakkaan ohjeistama tai mahdollistaa asiakkaan toimintaa. Sosiaalityöntekijän toimijuuden korostumista oikeutetaan sillä, että ammattilaisella on väyliä, mahdollisuuksia ja valtaa, sekä tietoa ja taitoa toimia tilanteessa tehokkaammin kuin asiakkaalla. (Hokkanen, 2013, s. 74–77.) Asiakkaita osallistavia käytännön menetelmiä ovat muun muassa kehittäjäasiakasryhmät, asiakkaiden ja työntekijöiden yhteiset keskustelukahvilat sekä asiakasraadit (Laitinen & Niskala, 2013, s.13).

2.2.4 Oikeudenmukaisuustyö

Oikeudenmukaisuustyön kohteena ovat yksilön, yhteisöjen ja yhteiskunnan väliset suhteet. Mullalyn (2007, s. 252) mukaan rakenteellisen sosiaalityön pääfokus on sorron vastustamisessa. Kaikenlainen ja kaiken tasoinen sorto ovat sosiaalisten ongelmien päälähteitä ja tämän vuoksi on oleellista ymmärtää sorron dynamiikkaa, luonnetta, vaikutuksia ja syntyälähteitä. Ferguson & Woodward (2009, s. 162) ovat esittäneet kritiikkiä, että sosiaalityö ei voi väittää pyrkivänsä sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, mikäli se työskentelee vain yksilötasolla. He ovat käyttäneet käsitettä radikaali sosiaalityö puhuessaan

sosiaalityön sarron vastustamisesta sekä rakenteisiin vaikuttamisesta. Heidän mukaansa sosiaalityön tulisi vastustaa uusliberalistisia arvoja ja pyrkiä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Oikeudenmukaisuustyön tavoitteena on sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen sekä syrjivien olosuhteiden ja käytäntöjen tunnistaminen ja vastustaminen. Työn lähtökohtana ovat sosiaalityön eettiset periaatteet sekä perus- ja ihmisoikeudet. Oikeudenmukaisuustyössä oleellista on koulutuksella saavutettu tietotaito sosiaalialan kohdeilmioistä ja niiden ratkaisemisesta sekä orientaationa asiakkaiden osallisuuden vahvistuminen. Oikeudenmukaisuustyö konkretisoituu arvolähtökohtien tunnistamisena, asiakaslähtöisyytenä, reflektiivisyytenä, tiedon hyödyntämisenä sekä työn vaikutusten seuraamisena. Käytännössä orientaatiota toteutetaan esimerkiksi osallistumalla asiakkaiden asioiden ajoon (advocacy) ja ottamalla osaa yhteiskunnalliseen arvokeskusteluun. Sosiaalinen asianajo tarkoittaa sitä, että pyritään edustamaan ja ajamaan heikoimmassa valta-asemassa olevien ihmisten ja ryhmien etuja yhteiskunnassa. (Dominelli 2009, s. 53; Hokkanen 2013, s. 55-56.)

Sosiaalityö liikkuu eettisesti vastuullisilla alueilla. Sosiaalityön arvot pohjaavat sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, ihmisoikeuksien noudattamiseen, luovuttamattomaan ihmisarvoon ja arvokkuuteen ilman suorituksia tai ansaintaa (Metteri & Hotari, 2011, s. 69). Oikeudenmukaisuutta korostetaan sosiaalialan lainsäädännössä, määritelmässä ja ammattieettisissä ohjeistuksissa. Suomen perustuslaki (731/1999) velvoittaa julkista valtaa turvaamaan perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) määrittää, että sosiaalityön tarkoituksena on vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta. Sosiaalityön kansainvälisen määritelmän mukaan sosiaalityön keskeisiä periaatteita ovat ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Sosiaalityöllä on kansainvälinen ammattieettinen ohjeistus sekä niihin nojaavia kansallisiin tarpeisiin muokattuja ohjeistuksia (Hämäläinen, 2011, s. 62). IFSW (2012) on julkaissut ohjeen (The Manual for Schools of Social Work and the Social Work Profession) ihmisoikeuksien toteuttamisesta sosiaalityössä. Ihmisoikeudet nähdään erottamattomina sosiaalityön käytännöstä, arvoista ja teoriasta. Suomessa Talentia on julkaissut oppaan sosiaalityön ammattieettisistä ohjeista. Siinä korostetaan ihmisoikeuksien ja – arvon sekä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden periaatetta, lainsäädäntöä sekä oikeusvaltioperiaatetta (Talentian etiikkaopas, 2017).

Liitän oikeudenmukaisuuden tehtäväalueeseen ekososiaalisen sosiaalityön käsitteen. Näkökulman avulla voidaan täsmentää ymmärrystä oikeudenmukaisuudesta ihmisten ja luonnon välillä, laajentaen sen konkreettisesti myös ympäristökysymykseksi. (Matthies & Närhi, 2014, s. 107.) Ekososiaalisen sosiaalityön käsite viittaa sosiaalisia ja ekologisia näkökulmia yhdistäviin keskusteluihin ja traditioihin. Ympäristön ja sosiaalityön välistä suhdetta on jäsennetty eri maissa käsitteillä ekososiaalinen tai ekologinen sosiaalityö, vihreä sosiaalityö ja ympäristösosiaalityö. Viime vuosina kiinnostus aiheen ympärillä on aktivoitunut globaaleissa sosiaalityön keskusteluissa ja ekososiaalisen sosiaalityön teoreettiset ja toiminnalliset taustat ovat yhdistymässä. (Närhi & Matthies, 2018; Matthies & Närhi, 2014, s. 87–88.)

Lisääntyvä tieto ympäristökriisistä on herättänyt keskustelua sosiaalityön roolista ja vastuusta globaalissa maailmassa. Ympäristökysymykset ovat yhä konkreettisemmin sosiaalityön ydinkysymyksiä toimeentulosta, tasa-arvosta, oikeudenmukaisuudesta ja heikompiosaisien puolustamisesta. (Matthies & Närhi, 2014, s. 97, 109). Ekososiaalisen näkökulman mukaan rakenteellinen sosiaalityö koskee laajasti yhteiskunnan ja talouden rakenteita sekä luonnon ja elinympäristön suhdetta sosiaaliseen hyvinvointiin ja sosiaalisiin ongelmiin (Matthies & Närhi, 2014, s. 91.) Keskusteluissa yhteistä on ymmärrys ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta. Niissä painotetaan, että sosiaalityöhön tulisi sisällyttää ajatus ekologisesta oikeudenmukaisuudesta, joka tarkastelee kriittisesti ihmiskeskeistä elämäntapaamme sekä luonnonvarojen ja elinmahdollisuuksien jakautumisen oikeudenmukaisuutta. (Mt., s.107.)

Systeemiteoreettinen ja ekokriittinen suuntaus ovat ekososiaalisen viitekehyksen pääsuuntaukset. Systeemiteoreettinen painotus korostaa sosiaalisen ympäristön merkitystä ihmisen kasvun ja hyvinvoinnin kannalta sekä kokonaisvaltaista ajattelua sosiaalityön interventioissa. Kokonaisvaltaisen näkökulman ajatellaan auttavan sosiaalityöntekijöitä hahmottamaan paremmin asiakkaan elinympäristön ja hyvinvoinnin välisiin suhteisiin liittyvät ongelmat sekä resurssit. Systeemiteorialle luonteenomaisesti sosiaalityön tehtäväksi nähdään ihmisten sopeuttaminen olemassa olevaan sosiaaliseen ympäristöön ja sen muutoksiin. (Närhi, 2015.)

Tämän päivän keskusteluissa näkyvämmin esillä olevan ekokriittisen sosiaalityön juuret paikantuvat modernin yhteiskunnan ekologiseen liikkeeseen. Se kyseenalaistaa länsimaisen kapitalistisen

yhteiskuntamallin, joka perustuu luonnon ja ihmisten voimavarojen hyväksikäyttöön taloudellisen voiton saavuttamiseksi. Vallalla oleva jatkuvaan kasvuun ja voiton maksimoitiin tähtäävä uusliberalistinen ideologia on ristiriidassa luonnon kantokyvyn kanssa. Ympäristökriisi sekä luonnonvarojen niukkeneminen kohdistuvat raskaimmin köyhimmissä oloissa eläviin ja heikompiaisiiin. Ekokriittinen sosiaalityö peräänkuuluttaa yksilöiden valintojen lisäksi yhteiskunnallisten rakenteiden muutosta. Sosiaalityön osalta se merkitsee oman toiminnan sekä yhteiskunnallisen kehityssuunnan ja luontosuhteen reflektointia. Näkökulman toimesta onkin kritisoitu, että valtavirtasosiaalityö asettuu osaksi teknis-taloudellista ja byrokraattis-professionaalista järjestelmää (Matthies & Närhi, 2014, s. 92; Matthies 2014, s. 96.)

3 TUTKIMUSASETELMA

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtäväni on selittää, kuinka rakenteellinen sosiaalityö kunnallisen sektorin sosiaalityössä ymmärretään, kuinka se konkretisoituu sekä mitkä ovat sitä estäviä ja edistäviä tekijöitä. Pohjola (2014, s. 20-21) on argumentoinut, että on olennaista pohtia, asemoivatko sosiaalityöntekijät itsensä yksilöllisyyden ideologiaa vahvistaviksi yksilöiksi, vai sosiaalityön yhteistä eetosta yhdessä rakentavaksi yhteiskunnalliseksi taustavoimaksi. Lopulta rakenteellinen sosiaalityö määrittyy sosiaalityöntekijöiden ajattelun ja toiminnan kautta. Tämän vuoksi näen tärkeänä tutkia juuri heidän ymmärrystään ja näkemyksiä aiheeseen liittyen.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten sosiaalityöntekijät määrittelevät rakenteellisen sosiaalityön?
2. Mitä käytännön keinoja on toteuttaa rakenteellista sosiaalityötä?
3. Mikä edesauttaa tai estää rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista?

3.2 Teemahaastattelu aineiston hankintamenetelmänä ja haastatteluiden toteutus

Aineistona olen käyttänyt Etelä-Suomessa sijaitsevassa pienessä kunnassa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden haastatteluja ja aineistonhankintamenetelmänä teemahaastattelua. Teemahaastattelussa edetään tiettyjen etukäteen valittujen keskeisten teemojen ja kysymysten varassa ja pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimustehtävän mukaisesti. Teemahaastattelu on joustava menetelmä, jossa on mahdollista esittää jatkokysymyksiä ja luoda dialogia haastateltavien kanssa. (Tuomi & Sarajarvi, 2018, s. 87–88.) Teemahaastattelun runko toimii keskustelun jäsentäjänä, haastateltavat saavat tuoda esiin näkemyksiään vapaasti. Ennen haastatteluja perehdyin rakenteellisen sosiaalityön teoriaan ja aiempaan tutkimukseen. Muodostin teemahaastattelurungon tästä syntyneen ymmärryksen pohjalta.

Haastattelurungon ensimmäisessä teemassa selvitettiin, kuinka sosiaalityöntekijät hahmottavat ammattinsa yhteiskunnallisen tehtäväalueen ja miten rakenteellinen sosiaalityön käsite ymmärretään. Seuraavat neljä teemaa muodostuivat Pohjolan (2011) kehittämän rakenteellisen sosiaalityön mallinnuksen pohjalta. Teemassa kaksi selvitetään, kuinka sosiaalityöntekijät toteuttavat ja hahmottavat tietotyön tehtäväalueen työssään; kenelle ja millä areenoilla sosiaalityöntekijät vievät viestiä työssään kohtaamista epäkohdista. Kolmannessa teemassa käsitellään strategisen vaikuttamistyön toteutumista. Tätä selvitetään kysymällä sosiaalityöntekijöiden suhdetta politiikkaan, yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen sekä vaikuttamistyöhön poliittisella kentällä. Mielenkiinnon kohteena on myös selvittää, kokevatko haastateltavat, että sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetillä on ollut jotakin vaikutusta vapaa-ajan yhteiskunnalliseen toimintaan ja ajatteluun. Neljäs teema käsittelee inklusiotyön osa-aluetta. Siinä kartoitetaan, ovatko yhteisösosiaalityön työmuodot sosiaalityöntekijöille tuttuja ja miten inklusiotyössä olennainen ajatus asiakkaiden voimaantumisesta (empowerment) näyttäytyy asiakastyössä. Mielenkiinnon kohteena on myös selvittää, ovatko sosiaalityöntekijät mukana yhteisöllisessä toiminnassa vapaa-ajallaan. Teemassa viisi käsitellään oikeudenmukaisuustyötä, kuinka sosiaalityöntekijät määrittelevät työnsä arvopohjan ja kuinka tämä käytännön työssä todentuu. Teemassa kuusi käsitellään ekososiaalista työtä ja pohditaan, mitä yhteyksiä sosiaalityöntekijät näkevät ympäristöteemojen ja sosiaalityön välillä. Teemassa seitsemän pohditaan rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen liittyviä esteitä ja mahdollisuuksia. Teemahaastattelurunko on liitteenä. (Liite 1.)

Olin yhteydessä sähköpostitse Etelä-Suomessa sijaitsevan pienen kunnan sosiaalitoimistojen lähiesimiehiin. Pyysin heitä välittämään haastattelupyynnön sähköpostitse toimipisteensä sosiaalityöntekijöille, jotka olisivat halukkaita osallistumaan riippumattomaan ja vapaaehtoiseen haastatteluun. Ensin ehtona oli, että haastateltavilla on sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain (817/2015) mukainen sosiaalityöntekijän kelpoisuus. Luovun tästä vaateesta, sillä näillä ehdoilla en löytänyt riittävästi haastateltavia. Lähetin haastattelupyynnön toistamiseen. Aluksi yhteydenottoja ei edelleenkään tullut tarpeeksi, mutta parin viikon viiveellä sain riittävän määrän ilmoittautuneita. Kolme haastatelluista oli sosiaalityön opiskelijoita, joilla on ammattihenkilölain (817/2015, 12§) mukainen sosiaalityöntekijän sijaiskelpoisuus. Kaikilla haastatelluilla oli pitkä työhistoria sosiaalialalla ja kokemusta sosiaalityöntekijän tehtävästä.

Tutkimukseen osallistuvien määrän rajasin käytettävissä olevan aikaresurssin mukaisesti. Lähetin tutkittaville ennen haastattelua kirjeen, jossa kerroin tutkimuksen tarkoituksesta, menetelmistä sekä eettisistä periaatteista (Liite 2). Ennen haastattelun aloittamista kävin vielä suullisesti läpi tutkimuksen eettisiä periaatteita. Annoin tutkittaville täytettäväksi suostumuslomakkeen (Liite 3), jossa pyysin heiltä suostumusta tutkimukseen. Haastattelut järjestettiin toukokuussa 2019 kunnan sosiaalitoimistoissa, joko haastateltavan työhuoneessa tai kokoustilassa. Haastattelut nauhoitettiin. Hyödynsin haastattelussa dialogisuutta. Lähestyin käsitteitä yhteisösosiaalityö, empowerment sekä ekososiaalinen työ ensin kysymällä, miten haastateltavat ne ymmärtävät. Tämän jälkeen avasin käsitteet tutkimuksessa käytetyn teoriakirjallisuuden pohjalta yhteisen ymmärryksen luomiseksi. Haastattelutilanteet olivat rentoja. Haastateltavaksi oli selkeästi valikoitunut henkilöitä, joita aihepiiri kiinnosti ja joilla oli paljon näkemyksiä ja sanottavaa siitä. Haastattelut kestivät keskimäärin tunnin, yhteensä aineistoa oli noin viisi tuntia. Litteroin ääninauhat sanatarkasti heti haastattelujen jälkeen ja poistin niistä tässä vaiheessa tunnistetiedot.

3.3 Sisällönanalyysi aineiston analyysimetodina

Analysoin aineiston sisällönanalyysillä, jota voidaan käyttää niin yksittäisenä metodina kuin väljänä teoreettisena viitekehyksenäkin (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 103). Sisällönanalyysissä edetään tulkinnan ja päättelyn kautta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Aineistoa kuvataan, merkityskokonaisuuksia jäsennetään ja tulkitaan. Analyysin tarkoituksena on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Loogisen päättelyn ja tulkinnan avulla on mahdollista muodostaa tutkittavasta ilmiöstä tiivis kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin sekä aiempiin tutkimuksiin. Pyrkimyksenä on tuottaa tutkittavasta ilmiöstä analyysin avulla mielekkäitä, selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 108; Vilka, 2015, s. 163.) Käytin analyysissä aineistolähtöisen ja teorialähtöisen analyysitavan väliin sijoittuvaa teoriaohjaavaa (abduktiivinen) analyysitapaa. Siinä havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus. Analyysi ei perustu suoraan teoriaan, mutta teoria toimii analyysin apuna työskentelyn loppuvaiheessa. Analyysistä on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta aikaisemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 109.) Teoriaohjaavassa analyysissä on tavoitteena luoda uusia teoreettisia oivalluksia aiempaa teoriaa hyödyntäen. Siinä sovitetaan yhteen teoreettiset lähtökohdat

sekä tutkijan oma tulkinta. Tulkinta perustuu aineiston ja aihepiirin syvälliseen tutustumiseen ja se vaatii tulkinnallista analysoimista. Tulkinta ei ole pelkästään mekanistista, vaan myös luova prosessi. (Timmermans & Tavory, 2012.) Teoriaohjaava analyysitapa tuntuu luontealta, sillä olin ehtinyt perehtyä rakenteellisen sosiaalityön käsitteeseen ja aiemman tiedon ohittaminen olisi vaikeaa. Teoriaohjaavassa analyysissä aineisto voidaan hankkia hyvinkin vapaasti, eli se soveltui myös hyvin teemahaastattelun pariin. Teoreettinen viitekehys ohjasi tutkimuskysymysten ja teemahaastattelurungon muotoilua. Tulokset muodostuivat aineiston ja teoreettisen viitekehysten välisessä dialogissa.

Analyysin teon aloitin tiivistämällä ja pelkistämällä aineistoani. Etsin ne asiat, jotka koskettivat tutkimuskysymyksiäni ja kaiken muun jätin analyysin ulkopuolelle. Seuraavaksi jaoin tiivistetyn aineiston teemahaastattelurungon teemojen alle. Perehdyin aineistoon huolellisesti ja järjestelin tekstinkäsittelyohjelman liimaa-leikkaa toiminnon avulla kunkin teeman alle litteroitua aineistoa, jossa puhutaan kyseisestä teemasta. Merkitsin haastattelut eri värejä käyttäen, jotta erottaisin haastattelut toisistaan. Varsinaisen aineiston sisällönanalyysin ja tiedon jäsentämisen tein teoriaohjaavaa sisällönanalyysia käyttäen. Ensin pilkoin ja pelkistin aineistoni analyysiyksiköihin valitsemalla analyysiyksiköiksi lauseesta tai useammasta lauseesta koostuvia tekstipätkiä, jotka antavat vastauksia tutkimuskysymyksiini. Tarkastelin syntyneitä analyysiyksiköitä useaan kertaan suhteessa aineistoon. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 92–93.) Toisessa vaiheessa ryhmittelin eli klusteroin analyysiyksiköitä erilaisiin yläkategorioihin samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien kautta ja nimesin luokat niiden sisältöä kuvaaviksi. (Mt., s. 109–112.) Pelkistämisessä ja klusteroinnissa hyödynsin ATLAS.ti ohjelmaa. Viimeisessä vaiheessa suhteutin tekemiäni havaintoja tutkielman teoreettiseen viitekehykseen sekä aiemmista tutkimuksista johdettuihin selitysmalleihin. Aineistosta nousi kuusi pääkategoriaa: *sosiaalityöntekijöiden yhteiskunnallinen asiantuntijuus, kokonaisvaltaisuutta painottava työorientaatio, rakenteellinen sosiaalityö tiedon tuottamisena ja päätöksentekoon vaikuttajana, rakenteellinen sosiaalityö oikeudenmukaisuuden edistäjänä, rakenteellinen sosiaalityö yhteisöllisenä työnä ja kumppanuutena sekä rakenteelliseen sosiaalityöhön vaikuttavat tekijät.*

3.4 Tutkimuksen eettisyys

Olen ottanut tutkimuksessa huomioon yleiset tutkimuksen teon periaatteet, lainsäädännön asettamat reunaehdot sekä tieteen avoimuuden, testattavuuden ja koeteltavuuden periaatteet (Kuula, 2006, s. 17) ja noudattanut tutkimuksen eri vaiheissa hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaisesti rehellisyyttä huolellisuutta ja hyvää suunnittelua. (Mt., s. 34–35). Vaikka tutkimuksen aihealue ei ole erityisen herkkä, on mahdollista, että haastateltavat tuovat keskustelussa esiin esimerkiksi kritiikkiä omaa työnantajaansa kohtaan tai henkilökohtaisia poliittisia näkemyksiään. Tämän vuoksi tutkimusraportissa ei tuoda esille haastateltavien henkilötietoja, eikä kuntaa missä tutkimus toteutetaan.

Hain tutkimuslupaa Etelä-Suomen alueella sijaitsevasta kunnasta, jossa toteutin sosiaalityöntekijöiden haastattelut. Sain tutkimuslupan toukokuussa 2019. Lähetin tutkittaville ennen haastatteluita tiedotteen, jossa selvitin tutkimuksen tarkoitusta ja tutkimuseettisiä kysymyksiä. Itse haastattelutilanteissa eettiset kysymykset liittyvät intiimiin vuorovaikutustilanteeseen. Haastateltava saattaa läheisessä vuorovaikutustilanteessa kertoa jotain, jota myöhemmin katuu. Ennen haastattelua kerroin, että haastateltava saa itse päättää vastaako kaikkiin kysymyksiin, joista osa oli henkilökohtaisia. Painotin haastateltaville myös tutkimuksen riippumattomuutta ja luottamuksellisuutta. Informoin haastateltavia sekä suullisesti että kirjallisesti, että he voivat keskeyttää haastattelun ja tutkimukseen osallistumisen missä tahansa vaiheessa tai olla jälkikäteen yhteydessä, mikäli haluavat tarkentaa tai perua sanomisiaan. Huomioin henkilötietolain vaatimuksen tutkimuksen kaikissa vaiheissa: aineiston hankinnassa, muokkaamisessa, analysoinnissa, luovuttamisessa ja arkistoinnissa. Käsittelin aineistoa läpi tutkimusprosessin anonymistisesti ja säilytin litteroitua haastatteluaineistoa tietokoneella suojatusti salasanojen takana. Aineiston pienen koon vuoksi en paikantanut sitaatteja pseudonyymein yksittäisiin osallistujiin. Haastateltavien anonymiteettia suojelin myös muokkaamalla tutkielman raportissa olevia aineistoesimerkkejä. Poistin niistä tunnistetiedot sekä puhekieliset ilmaisut sekä mahdollisuuksien mukaan viittaukset haastateltavan erikoisalaan. Muokkaus paransi myös aineistoesimerkkien luettavuutta. Haastattelut ja litteroidut tekstit hävitän tutkimuksen valmistumisen jälkeen. (TENK, 2009.)

4 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KÄSITYKSIÄ RAKENTEELLISESTA SOSIAALITYÖSTÄ

Tässä luvussa avaan sisällönanalyysin tuloksia. Käsittelen sosiaalityöntekijöiden antamia merkityksiä rakenteelliselle sosiaalityön käsitteelle, sen käytännön paikannuksia, edistäjiä ja esteitä tulkitsemiini kategorioiden pohjalta. Peilaan sosiaalityöntekijöiden tulkintoja aikaisempaan rakenteellisen sosiaalityön teoreettiseen ymmärrykseen.

4.1 Rakenteellisen sosiaalityön määrittely

Ensimmäinen tutkimuskysymys on, miten sosiaalityöntekijät määrittelevät rakenteellisen sosiaalityön käsitteen. Suomessa rakenteellisen sosiaalityön käytäntö on ymmärretty pitkälle osaksi sosiaalipolitiikkaa, tietotyöksi tai yhteisösosiaalityön tehtäväksi (ks. esim. Karjalainen & Sarvimäki 2005; STM 1985; Viirakorpi 1990). Analyysin perusteella sosiaalityöntekijät käsittävät rakenteellisen sosiaalityön pitkälle tämän ymmärryksen mukaan. Sosiaalityöntekijät liittivät rakenteellisen sosiaalityön käsitteeseen *sosiaalityön yhteiskunnallisen asiantuntemuksen ja vaikuttamisen sekä kokonaisvaltaisuutta painottavan työorientaation*.

Haastattelemiini sosiaalityöntekijät olivat kuulleet rakenteellisen sosiaalityön käsitteestä, joka oli heille kuitenkin melko tuntematon ja jäsentymätön. Rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyviä käytännön toimintoja oli vielä vaikeampaa nimetä. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 7. pykälä, joka sisältää velvoitteen rakenteellisen sosiaalityön tekemiseen on niin ikään suhteellisen vieras. Osa sosiaalityöntekijöistä ei ollut tietoisia, että rakenteellinen sosiaalityön velvoite on kirjattu lainsäädäntöön. Rakenteellisen sosiaalityön käsite on myös aiemman tutkimuksen mukaan jäsentymätön. Esimerkiksi Kairalan, Lähteisen & Tiitisen (2012, s. 41–42) mukaan rakenteellisen työn käsite on vaikeasti hahmotettavissa tai työotteen fokuksesta on vaikea pitää kiinni. Rakenteellisen sosiaalityön käsite on hieman tutumpi parille haastateltavalle, jotka olivat vastikään opiskelleet tai parhaillaan opiskelivat. Kukaan ei ollut suorittanut erityisiä rakenteellisen sosiaalityön kursseja, vaan aihealuetta oli sivuttu muissa yliopiston opinnoissa.

Sosiaalityön yhteiskunnallinen asiantuntemus ja vaikuttaminen

Vahvimmin rakenteellisen sosiaalityön käsitteeseen sosiaalityöntekijät liittivät sosiaalityön yhteiskunnallisen asiantuntemuksen. Sosiaalityöntekijöiden mukaan sosiaalityö on niin kiinnittynyttä yhteiskuntaan, että yhteiskunnallinen tehtävä oli kaikkien mielestä itsestään selvä. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen nimettiin jopa kaikkein merkityksellisimmäksi työn osa-alueeksi. Myös Muotkan (2013, s. 2) mukaan rakenteellista sosiaalityötä pidetään Suomessa yhtenä sosiaalityön työorientaationa, joka pohjautuu työntekijän vahvaan ammatillisuuteen sekä sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen asiantuntijuuteen. Sosiaalityöntekijät perustelivat yhteiskunnallista tehtävää muun muassa sillä, että yhteiskunnan tila ja erilaiset ilmiöt vaikuttavat sen jäseniin, synnyttäen ylipäättään tarpeen sosiaalityölle. Sosiaalityön koulutus perustuu yhteiskunnalliseen tutkimukseen ja osaamiseen. Haastatteluissa tuotiin esiin, että on ylipäättään yhteiskunta- ja kulttuurisidonnaista, mitkä asiat tulkitaan sosiaalityössä ongelmaksi ja tukea vaativaksi. Sosiaalityöntekijät kertoivat kohtaavansa työssään erilaisissa haastavissa elämäntilanteissa olevia asiakkaita. Sosiaaliset ongelmat, joiden kanssa asiakkaat painivat ovat usein monimutkaisia ja kasautuneita. Yksilön sosiaaliset ongelmat heijastelevat ympäristöön ja yhteisöön. Toisaalta yhteiskunnan erilaiset rakenteet vaikuttavat suoraan yksilöihin.

“Ymmärrän rakenteellisen sosiaalityön lukematta ja keskustelematta niin, että ymmärretään ihmisten elämän taustalla olevat yhteiskunnalliset mekanismit, puitteet ja painotukset. Sitten nähdään myös ihminen osana tätä kokonaisuutta ja nähdään se suhteessa tähän yhteiskuntaan. On se yhteiskunnallinen vaikuttaminen sosiaalityön tehtävä ehdottomasti. Koska sosiaalityössä me olemme aitiopaikalla näkemässä, mitä meidän yhteiskunnalliset olosuhteet tuottavat jäsenilleen. Ja ajattelen, että meillä on myös velvollisuus tuoda esille ne. Jotenkin ajattelen, että olisi erikoista, jos tällaisen työn jälkeen näkisi, että jokainen on oman onnensa seppä ja kaikilla on samat mahdollisuudet.”

Yllä olevassa sitaatissa sosiaalityöntekijä kertoo sosiaalityön yhteiskunnallisesta tehtävästä.

Sosiaalityöntekijä kuvailee sosiaalityötä aitiopaikaksi, josta näkee ajantasaisesti, kuinka yhteiskunta voi. Hän määrittelee rakenteellisen sosiaalityön siten, että sosiaalityössä yksilöt huomioidaan osana yhteiskuntaa ja toisaalta tunnistetaan yhteiskunnan mekanismien vaikutukset yksilöön.

Sosiaalityöntekijä kokee, että ammatin kautta syntyy ymmärrystä ja perspektiivi siihen, kuinka epätasavaroiset lähtökohdat ihmisillä elämässä on, ja kuinka monimutkaisia syitä sosiaalisten ongelmien takana on. Tämä ymmärrys ja asiantuntijuus langettavat myös vastuun puolustaa asiakkaita.

Sosiaalityöntekijät liittyvät rakenteelliseen sosiaalityöhön yhteiskunnallisen vaikuttamistyön.

Haastatteluissa tuotiin esiin, että hyvinvointijärjestelmässä on rakenteellisia puutteita ja tämä vaikuttaa siihen, ettei asiakas tule aina autetuksi. Joissakin tilanteissa asiakas tulee autetuksi ainoastaan niin, että vaikutetaan rakenteellisiin epäkohtiin. Osassa haastatteluita esitettiin, ettei yksilötyöllä saavuteta ylipäänsä pitkäaikaista muutosta. Kritisoitiin sitä, että järjestelmä ei sisällä riittävää ennaltaehkäisevää työskentelyä, vaan se perustuu auttamiseen erityisen hankalassa tai kriittisessä tilanteessa ja työskentely yleensä lopetetaan, kun tilanne ratkeaa. Myös Dominnellin (2014, s. 79) mukaan palvelujärjestelmä on säädetty erilaisia riskiryhmiä varten, ei elämänriskien varalta. Ihmisten odotetaan ensisijaisesti itse auttavan itseään ja ansaitsevan oikeutensa esimerkiksi etuuksiin.

“Minulle tulee rakenteellisesta sosiaalityöstä mieleen, mitä tässäkin on nähnyt, että olisi ihan äärimmäisen tärkeää, että ne perusasiat olisivat kunnossa. Juuri siellä rakenteissa voi olla se ongelma, että sinulla on niitä asiakkaita, jotka ovat väliinputoajia. Mielestäni se on rakenteissa se ongelma, jos siitä pidetään tiukasti kiinni, että se ei kuulu heille ja sitten taas me katsotaan, että se ei kuulu meille, niin hän saattaa jäädä kokonaan ilman sitä palvelua. Eli silloin täytyy tähän väliin tehdä joku palvelu tai toimenpide, ettei tämä ihminen putoaisi.”

Yllä olevassa sitaatissa sosiaalityöntekijä liittyy rakenteelliseen sosiaalityöhön yhteiskunnallisen vaikuttamisen rakenteellisiin epäkohtiin hyvinvointipalveluissa. Esimerkiksi palveluiden saatavuudessa saattaa olla kriteerejä, jotka estävät tarpeellisen tuen saamisen joidenkin asiakkaiden osalta. Järjestelmän rakenteelliset epäkohdat synnyttävät väliinputoajia. Sosiaalityöntekijä toteaa, että näissä tilanteissa tarvitaan palvelurakenteisiin vaikuttamista, jotta asiakas tulisi autetuksi. Yksilökohtaisella työskentelyllä asiaa ei ole mahdollista ratkaista.

Kokonaisvaltainen työorientaatio

Sosiaalityöntekijät liittyvät rakenteelliseen sosiaalityöhön kokonaisvaltaisuutta painottavan työorientaation. Näkökulma kiinnittyy rakenteellisen sosiaalityön lähtökohtaan, jonka mukaan, sosiaalityössä työskentelyn kohteena ei ole asiakas eikä ympäristö vaan niiden välinen suhde (ks. Mullaly, 2007). Kokonaisvaltainen työote merkitsee sosiaalityöntekijöiden kertomana sitä, että asiakkaan tilanteessa ja työskentelyssä huomioidaan laajemminkin yhteiskunnallisten rakenteiden merkitys, asuinympäristö, erilaiset palvelut, yhteisöt ja ihmissuhteet. Sosiaalityöntekijöiden mukaan olisi tärkeää kiinnittää työskentelyyn tarpeen mukaan asiakkaan lähiverkostoa, sekä erilaisia toimijoita

ja osaajia. Sosiaalityöntekijät kuvasivat, ettei sosiaalityö kykene yksin ratkaisemaan ongelmia, vaan siihen tarvitaan kumppanuutta ja monialaista osaamista. Osassa haastatteluita tuotiin esille, että sosiaalityön tulee uudistua ja hyödyntää kokonaisvaltaisemmin moniammatillisen työn mahdollisuuksia ja monialaisia tiimimalleja. Kokonaisvaltaisen työorientaation kategoriassa on kiinnikkeitä rakenteellisen sosiaalityön inkluusiotyön tehtäväalueeseen, joka liikkuu yhteisösosiaalityön toiminnallisella raja-alueella. (Pohjola, 2011, s. 217.) Yhteisösosiaalityössä olennaista on kansalaisten hyvinvoinnin edistäminen paikallisten yhteisöjen tarjoamien mahdollisuuksien avulla. Keskeistä on asiakkaiden voimaannuttaminen ja osallisuus. (Roivainen, 2008, s. 26). Närhen (2003, s. 76) mukaan sosiaalityön interventiot vaativat toimiakseen yhteistyötä eri toimijoiden kesken sekä yhteyksiä yksilön, yhteisöjen ja laajempien sosiaalisten rakenteiden välillä.

“Rakenteelliseen sosiaalityöhön liitän sen, miten kaikki vaikuttaa ihmiseen elinympäristöä myöten, siihen ihmisten hyvinvointiin ja miten heidän sosiaaliset suhteet muodostuvat ja kuinka tärkeitä ne on ja mitä elementtejä siihen pitäisi yhteiskunnan puolelta tarjota.”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä hahmottaa rakenteelliseen sosiaalityön kokonaisvaltaisena orientaationa työssä ja näkee laaja-alaisesti ihmisen hyvinvoinnin käsitteen. Ihmisen tilanteeseen vaikuttaa elinympäristö ja sosiaalisten suhteiden dynamiikka. Hänen mukaansa auttamistyössä on huomioitava nämä tekijät, kun yksilöä autetaan.

Sosiaalityöntekijät toivat esiin, että kokonaisvaltainen työorientaatio merkitsee myös sitä, että mennään sinne missä asiakkaat elävät ja asuvat. Jalkautuva työote korostaa rakenteellisessa sosiaalityössä oleellista asiakkaan osallisuutta. Ympäristöön ja yhteisöön jalkautuminen mahdollistaa sen, että asiakas saa hoitaa asiaansa siellä, missä hän kokee olonsa luontevaksi. Useampi sosiaalityöntekijä kritisoi sitä, että hyvinvointipalvelut ovat jumiutuneet toimistoihin. Ehdotettiin, että sosiaalityö jalkautuisi sinne missä ihmiset luontaisesti ovat: kouluihin, päiväkoteihin, neuvoloihin ja vanhainkoteihin. Myös sosiaalityön toimenpideohjelmat ovat peräänkuuluttaneet tarvetta lisätä sosiaalityön jalkautuvaa työotetta (ks. Karjalainen & Sarvimäki 2005; Karjalainen, Metteri & Strömberg-Jakka, 2019). Sosiaalityöntekijät kertoivat tekevänsä asiakkaiden luokse kotikäyntejä riippuen työn luonteesta ja toimipisteestä, joko paljon tai ei laisinkaan. Osassa haastatteluita sosiaalityöntekijät kertoivat

kotikäynneistä positiivisia kokemuksia. Kun ihminen kohdataan hänen omassa ympäristössään, on helpompaa ymmärtää hänen tilannettaan.

“Olen tavannut tässä toimistolla ehkä kolme omaista ja varsinaisesti yhden asiakkaan, eli me menemme aina sinne asiakkaan kotiin tai missä he ikinä ovatkaan. Siinä voi ilmetä jotakin siellä kotona vielä, että asiakas ei vaikka pääse vessaan, siinä on kynnys, tai tilanne on heikentynyt, niin sehän on kauhean tärkeää, että nähdään siinä omassa ympäristössään se ihminen.”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä liittää rakenteellisen sosiaalityön käsitteeseen ympäristön vaikutuksen yksilöön. Hän kertoo, että jalkautuminen on heidän työyksikössään rutiinia ja asiakkaita tavataan heidän luontaisessa ympäristössään. Sosiaalityöntekijä esittää, kuinka merkityksellistä ympäristön huomioon ottaminen on toimivan palvelukokonaisuuden kannalta. Kotikäynnillä voi esimerkiksi ilmetä konkreettisia asiakkaan elämään vaikuttavia tekijöitä, kuten esteet liikkumiselle. Ympäristön rakenteelliset tekijät saattavat vaikuttaa haitallisesti asiakkaan tilanteeseen ja asian ratkaisemisessa voi olla oleellista, että huomioidaan nämä rakenteelliset epäkohdat.

4.2 Rakenteellisen sosiaalityön käytäntö

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä selvitin, miten rakenteellisen sosiaalityön käsite ymmärretään. Toinen tutkimuskysymys on, miten rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan käytännön tasolla. Sosiaalityöntekijät toteuttivat rakenteellista sosiaalityötä eri tavoin, mutta sen eri tehtäväalueita ei välttämättä nimetä rakenteelliseksi sosiaalityöksi. Analyysin perusteella sosiaalityöntekijöiden työ painottuu yksilötyöhön, mutta sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä mielletään osaksi työnkuvaa. Analyysini pohjalta rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan käytännössä seuraavissa kolmessa kategoriassa: *rakenteellinen sosiaalityö tiedon tuottamisena ja päätöksentekoon vaikuttajana*, *rakenteellinen sosiaalityö oikeudenmukaisuuden edistäjänä* ja *rakenteellinen sosiaalityö yhteisöllisenä työnä ja kumppanuutena*.

Rakenteellinen sosiaalityö tiedon tuottamisena ja päätöksentekoon vaikuttajana

Pohjolan (2011, s. 215) mukaan rakenteellisen sosiaalityön tietotyön tehtäväalue sisältää yhteiskunnan epäkohtien paikantamista, tiedon tuottamista ja sen välittämistä. Sosiaalityöntekijät kertoivat välittävänsä tietoa työssään kohtaamista epäkodista ja puutteista työyhteisössään ja erilaisissa verkostoissa. Sosiaalityöntekijät kokivat voivansa käyttää tällä tavoin asiantuntemustaan, osaamistaan ja asemaansa asiakkaan asian edistämiseksi. Asiakkaan asioissa yhteistyötä tehtiin eri tahojen ja ammattiryhmien kanssa, ja se koettiin luontevaksi väyläksi tiedottaa ja nostaa sosiaalista näkökulmaa esiin. Sosiaalityöntekijät kertoivat osallistuvansa myös erilaisiin moniammatillisiin alueellisiin verkostoihin, ja tekevänsä siellä näkyväksi sosiaalityön ajankohtaisia ilmiöitä ja tarpeita. Niissä myös koulutettiin sosiaalityön palveluista ja prosesseista.

Julkisen tietotyön tavoitteena on yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaaminen. Sosiaalityöntekijöillä on velvollisuus viestiä julkisuuteen sosiaalipalveluista, työn onnistumisista ja epäkohdista (Tiitinen, 2019, s. 14.) Kaikki sosiaalityöntekijät kertoivat toteuttavansa tiedontuotantoa paikallisissa verkostoissa. Sen sijaan julkista tietotyötä vierastettiin. Kukaan haastatelluista ei ollut esiintynyt ammattiroolissaan esimerkiksi televisiossa, radiossa tai lehdissä. Osalla sosiaalityöntekijöistä oli ollut suunnitelmatasolla joskus kirjoittaa lehden yleisöosastolle. Tiitisen ja Lähteisen (2014, s. 207) mukaan julkisesti toteutettu rakenteellinen sosiaalityö on kunnallisessa sosiaalityössä edelleen harvinaista. Tiitisen (2019, s. 111–112) mukaan organisaatioiden sisällä tapahtuu myös sosiaalityöntekijöiden suoranaista vaientamista. Sosiaalityöntekijät eivät pitäneet julkista viestintää tai suoraa viestintää ylempiin tahoihin kiellettynä. Siihen kuitenkin liittyy erinäisiä esteitä, kuten käytössä oleva työaika, yksilökohtaisen asiakastyön ensisijaisuus sekä pelko julkisten ulostulojen aiheuttamista negatiivisista reaktioista.

“Olen kylläkin ajattelut, että kirjoitan omalla nimelläni tai yritän yleisöosastokirjoituksia tehdä ja vähän niin kuin valaista sitä asiaa, että et jos tämä nyt näyttää hyvältä, niin sitten kun on siinä järjestelmässä sisällä ja ikään kuin näkee, ettei se välttämättä ole ihan kuitenkaan se totuus, vaan siellä on aukkoja mihin itse kukin voi pudota.”

Esimerkissä sosiaalityöntekijä kuvaa, kuinka tärkeää olisi tiedottaa julkisesti hyvinvointipalveluista. Sosiaalityöntekijä on suunnitellut julkista vaikuttamista omalla nimellään. Hän on harkinnut, että

kirjoittaisi lehden yleisöosastolle järjestelmän puutteista. Sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan kansalaisilla ei ole realistista ymmärrystä hyvinvointipalveluiden toimivuudesta. Julkisen tietotyön tavoitteena on esimerkiksi juuri avoin ja ajantasainen tiedotus sosiaalipalveluista (ks. Tiitinen & Lähteinen, 2014).

Rakenteellisen sosiaalityön julkisen tietotyön tehtävä mielletään ennen kaikkea esimiesten tehtäväksi. Sosiaalityöntekijöiden mukaan arkityössä havaitut yhteiskunnalliset tai rakenteelliset epäkohdat viedään ensimmäiseksi lähiesimiehen tietoon. Esimiesten nähtiin vievän viestiä puolestaan eteenpäin erilaisissa verkostoissa ja erilaisilla foorumeilla. Myös Viirkorven (1990, s. 23) mukaan asiantuntijarooli lankeaa helposti sosiaalijohtajille tai suunnittelijoille. Mutkan (1998, s. 127) mukaan syynä sosiaalityöntekijöiden vaikenemiselle ovat esimerkiksi autoritaariset ja hierarkiset organisaatiot sekä sosiaalityöntekijöiden arkuus ja heikko ammatillinen itsetunto.

“No kyllä ainakin olen viestinyt epäkohdista esimiehille, jotka sitten omissa laajemmissa verkostoissaan tekevät oman osansa siitä tiedottamistyöstä, mihin olisi tarvetta alueellisesti.”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvaa, että mikäli kokee epäkohtia asiakkaiden palveluissa tai asemassa tai ajankohtaisia alueellisia ilmiöitä, hän viestii niistä luontaisemmin esimiehelle. Hän kokee esimiehen yhteistyöverkostot laajemmiksi kuin omansa.

“Oletan ja toivon, että lähiesimieheni on mukana tämmöisessä missä päätetään ja budjetoidaan ja muuta. Että kyllä minä uskon, että hän sitä viestiä vie eteenpäin ja selvittää oman kykynsä mukaan, mitä meiltä on tullut sitä palautetta.”

Tässä sosiaalityöntekijä kertoo olettavansa ja toivovansa, että esimies toimisi tietotyön puskurina. Eli hänellä ei ole tarkkaa tietoa siitä, kuinka tietotyön tuloksia viedään eteenpäin ja kuinka niitä hyödynnetään.

“Yhdellä asiakasperheellä on ollut todella monta sosiaalialan ihmistä niiden ympärillä viimeisen puolen vuoden aikana ja minä olen vienyt tätä esimiehelleni. Että jotenkin minun mielestäni tätä pitäisi miettiä asiakkaan kannalta ja resurssien kannalta. Niin kyllä hän on pyytännyt sellaisen mallinnuksen, ja että hän voi viedä sitä eteenpäin.”

Sosiaalityöntekijä kuvaa, kuinka tekee rakenteellista sosiaalityötä ja puuttuu rakenteellisiin ongelmiin työssään. Hän itse tekee varsinaisen analyysityön ja esimies vie hänen tekemänsä esityksen eteenpäin. Eli esimies ottaa tilanteessa julkisen tiedottajan roolin.

Pohjolan mukaan (2011, s. 215-220) rakenteellisen sosiaalityön strategisessa tehtäväalueessa on pyrkimyksenä vaikuttaa yhteiskuntapoliittisiin linjauksiin ja lainsäädäntöön. Se merkitsee sosiaalisen yhteiskuntapolitiikan visioita ja pitkäaikaista vaikuttamista. Käytännössä strateginen tehtäväalue toteutuu esimerkiksi rakentamalla erilaisia hyvinvointisuunnitelmia, ohjelmia ja strategioita yhteistyössä kansalaisten ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Vaikka sosiaalityöntekijät korostivat puheissaan yhteiskunnallisen vaikuttamisen tärkeyttä, strategiatyön tehtäväaluetta vierastettiin. Kuten julkisen tietotyön, sosiaalityöntekijät näkivät myös strategisen vaikuttamisen pääasiallisesti esimiestason tehtäväksi. Sosiaalityöntekijät eivät juurikaan olleet tekemisissä oman työnsä puolesta valtakunnalliseen tai kunnalliseen politiikkaan. Kahdella sosiaalityöntekijällä oli kokemusta vuoropuhelusta kunnallispolitiikojen kanssa, mutta tuolloin toinen oli toiminut esimiesasemassa ja toinen vapaa-ajan luottamustoimessa. Sosiaalityöntekijöiden mukaan heillä ei myöskään ollut tarkempaa tietoa, kuinka kunnan vuosittaisessa hyvinvointikertomuksessa hyödynnetään ruohonjuuritason tietoa. Yhteydenotot poliittisiin päättäjiin olivat jääneet korkeintaan suunnitelmatasolle. Myös aiempien tutkimusten mukaan julkisia kannanottoja ja vaikuttamista vierastetaan ja vain harvat sosiaalityöntekijät toteuttavat niitä työssään (Mutka, 1998; Mänttari-van der Kuip, 2013; Viirikorpi, 1990; Sipilä, 2011).

“Kyllähän se, jos johtaja olisi sillä tavalla, että tällainen epäkohta, tai te olette nyt puhuneet tästä monta kertaa ja pitäisikö tästä nyt lausunto lautakuntaan tai poliittisille päättäjille tai lehteen tai mitä tahansa, niin olisihan tavallaan ihan eri sävy siinä”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä pohtii rakenteellisen sosiaalityön strategista tehtäväalueen toteutumista. Hän kokee, että epäkohtien näkyväksi tekemisessä esimerkiksi poliittisille päättäjille olisi erilainen painoarvo, jos asiaa edistäisi sosiaalityöntekijän sijaan johtotaso. Kommentti mahdollisesti viittaa heikkoon ammatilliseen itsetuntoon (ks. Mutka, 1998, s. 127).

Rakenteellinen sosiaalityö pohjautuu kriittiseen teoriaan, jonka mukaan yksilöt ja politiikka ovat erottamattomassa suhteessa toisiinsa. Se määrittää rakenteellisen sosiaalityön tehtäväksi paljastaa ja muuttaa ihmisten elämään vaikuttavia yhteiskunnan eriarvoistavia ja syrjiviä rakenteita. (Mullaly, 2007; Fook, 2012.) Sosiaalityöntekijät tunnistivat politiikan merkityksen työssään. He näkivät, että poliittisilla päätöksillä on suora vaikutus sosiaalityön reunaehtoihin, tekijöihin ja asiakkaisiin. Haastatteluissa kuvattiin, että politiikassa tehdään sosiaalityöhön saumattomasti liittyviä päätöksiä, jotka heijastuvat nopeasti sosiaalityön asiakkaiden elämään sekä mahdollisuuteen auttaa heitä. Esimerkiksi tuotiin esiin, että aktiivimalli on tuottanut haastetta monen kansalaisen arkeen, kilpailukykysojimus puolestaan kolahtanut sosiaalityöntekijöihin henkilökohtaisesti.

Sosiaalityöntekijät vaikuttivat arastelevan näkyvää poliittista aktiivisuutta ammattiroolissaan. Toisaalta poliittinen aktiivisuus liitettiin pääosin valtakunnalliseen puoluepolitiikkaan, eikä sitä niinkään yhdistetty arjen politiikkaan tai henkilökohtaiseen politiikkaan. Esimerkiksi Mullaly (1997, s. 163) on painottanut, että henkilökohtainen on poliittista. Joissakin haastatteluissa nähtiin ristiriitaa siinä, että sosiaalityöntekijä toimisi samanaikaisesti kunnallispolitiikassa ja toimisi viranhaltiana sosiaalityöntekijänä. Tämä nähtiin jopa täysin sopimattomana. Perusteeksi esitettiin, että poliittinen näkyvä rooli sekoittaisi henkilökohtaisia arvoja, etuja ja intressejä työhön, jossa tulee olla suvaitsevainen, neutraali ja tasapuolinen.

“No kyllähän ainakin talouspolitiikka kytkeytyy todella läheisesti myös sosiaaliseen eriarvoisuuteen. Esimerkiksi tämä päivänpolttavakin aihe eläkkeiden satasen lisäämisestä tai viidenkymppin lisäämisestä, niin onhan se iso asia hirveän isolle osalle väkeä. Kyllähän poliittiset päättäjät omilla teoillaan ja systeemeillään luovat raamit sille, millä resursseilla täällä toimitaan milläkin alalla tässä maassa. Resurssit ja aika. Koska aika on juuri se, mitä meillä pitäisi olla”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvaa politiikan merkitystä sosiaalityöhön. Poliitikassa päätetään asioista, jotka vaikuttavat suoraan asiakaskunnan elämään. Hallituksen lupaukset eläkkeiden nostosta voi merkittävästi kohentaa monen kansalaisen arkea. Toisaalta politiikassa päätetään myös resursseista, jotka määrittelevät sosiaalityön reunaehdoja.

Sosiaalityöntekijöillä oli uskoa, että tieto ja tiedon välittyminen vaikuttavat poliittiseen päätöksentekoon. Esimerkiksi tuotiin esiin, että mikäli poliittisella vaikuttajalla on luotettavaa tietoa ja sen kautta ymmärrys jostakin yhteiskunnallisesta epäkohdasta, hän on todennäköisesti kyvykkäämpi ja motivoituneempi ratkaisemaan sitä. Aktiivisempi vuoropuhelu erityisesti kunnallispolitiikan kanssa nähtiin tarpeellisena, mutta se tosin miellettiin pääasiassa esimiesten tehtäväksi. Osassa haastatteluita tuotiin esiin, luottamus politiikkaa kohtaan oli heikentynyt. Esimerkiksi valtakunnallisessa politiikassa nähtiin vaikuttavan henkilöitä, joilta vallan lisääntyessä häviää aito vaikuttamisen tahto.

“Minusta tuntuu, että politiikassa avustajat tekevät sen oikean työn siellä, kuuntelee sitä mitä täällä yhteiskunnassa oikeasti tapahtuu. Että nämä ovat kansanedustajia myöten kyllä valitettavasti vähän pihalla...että mitä puolueet ovat ajaneet, niin on vaihtunut kauheasti. Että jotenkin se kertoo minusta siitä, että hekin vaihtavat mielipidettään ihan lennosta, niin kuin vaihtavat puolueitakin.”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvaa epäluottamustaan politiikkaa kohtaan. Hän kokee, ettei politikoihin voi luottaa, poliittinen järjestelmä on muuttunut sekavaksi, eivätkä puolueet osoita selvästi mitä asioita puolustavat. Politikot eivät pysy aatteilleen uskollisina, vaan vaihtavat mielipiteidensä lisäksi puoluekantaakin.

“Että ei nähtäisi palveluja pelkästään rahan menona, vaan että niillä on kauas kantoisempi vaikutus. Että jos se että nuori tai kuntalainen ei lähde yhtään mihinkään, niin se vasta maksaakin monella tavalla inhimillisesti ja sitten taloudellisesti.”

Tässä sitaatissa sosiaalityöntekijä harmittelee, että poliittisessa diskurssissa hyvinvointipalvelut esitetään menoerinä. Hän pohtii, että politiikassa olisi tärkeää pohtia palveluiden kauaskantoisia inhimillisiä, taloudellisia ja yhteiskunnallisia vaikutuksia eikä keskittyä aina lyhytnäköiseen säästämiseen. Tämä on esimerkiksi näkökulma, jota sosiaalityöntekijät voisivat rakenteellisen sosiaalityön tietotyön keinoin nostaa strategisessa vaikuttamisessa esiin (Tiitinen, 2019, s. 14; Juhila, 2008, s. 74–76).

Rakenteellinen sosiaalityö oikeudenmukaisuuden edistäjänä

Pohjolan mukaan (2011, s. 2015-220) rakenteellisen sosiaalityön oikeudenmukaisuustyön tehtäväalueessa keskeistä on vaalia ja edistää kansalaisten oikeuksia, kehittää hyvinvointipalveluja ja tasa-arvoa. Painopiste on ihmisten perus- ja sosiaalisten oikeuksien huomioimisessa kaikessa toiminnassa. Analyysin mukaan sosiaalityöntekijät toteuttivat oikeudenmukaisuuden tehtäväaluetta korostamalla asiakaslähtöisyyttä, osallistumalla asiakkaiden asioiden ajoon (advocacy), ottamalla osaa yhteiskunnalliseen arvokeskusteluun kahvipöydissä, sosiaalisessa mediassa ja arkikeskusteluissa sekä reflektoimalla asiakasasioita työryhmissä. Sosiaalityöntekijöiden kertoman perusteella heidän arvomaailmansa kietoutui henkilökohtaisella ja ammatillisilla tasolla monin tavoin yhteen. Oikeudenmukaisuus näyttäytyi sosiaalityöntekijöiden kertomana työssä ja vapaa-ajalla tasavertaisena, inhimillisenä ja suvaitsevaisena kohtaamisena, kohteluna ja epäoikeudenmukaisuutta torjuvana toiminnalla. Tämä viittaa Moreaun ymmärrykseen rakenteellisesta sosiaalityöstä. Carniolin (1992, s. 17, ref. Moreau 1990b, s. 34) mukaan Moreau ei nähnyt rakenteellista sosiaalityötä niinkään metodina, vaan tapana ajatella ja toimia kaikilla elämän osa-alueilla. Haastatteluissa tuotiin esiin, että sosiaalityö on ammatti, jossa on mahdollista tasata yhteiskunnan epätasa-arvoisuutta. Kaikki sosiaalityöntekijät näkivät hyvin tärkeänä, että palvelut jaetaan asiakkaille tasavertaisesti ja asiakkaita palvellaan samalla tavoin. Toisaalta tuotiin esiin myös tasapuolisuuden tuottamaa ristiriitaa suhteessa siihen, että sosiaalityössä tulisi käyttää yksilökohtaista harkintaa.

“Oikeudenmukaisuus on minulle henkilökohtaisesti kaikista tärkein elementti. Että kaikilla pitäisi olla samat mahdollisuudet samoihin palveluihin. Ja sitten ihmiset pitää kohdata yksilöinä ja sitten se, että jokainen saa olla sellainen kun on, että se palvelujen saatavuus ei ole siitä kiinni.”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä kokee oikeudenmukaisuuden henkilökohtaisesti tärkeimmäksi elementiksi työssään. Hänen mukaansa oikeudenmukaisuus merkitsee universaaleja oikeuksia. Ihmisen tausta ja henkilökohtaiset ominaisuudet eivät saa vaikuttaa oikeuteen saada hyvinvointivaltion tuottamia palveluita.

Oikeudenmukaisuustyö konkretisoituu esimerkiksi reflektiivisyytenä (ks. esim. Dominelli 2009; Hokkanen 2013). Sosiaalityöntekijät kokivat, että oikeudenmukaisuutta voidaan edistää reflektoimalla asiakkaiden asioita työryhmässä. Reflektiivisyys auttaa ymmärtämään asiakkaiden tilanteita ja asioita

laajemmasta näkökulmasta. Fargionin (2014, s. 60) mukaan väsymätön kriittinen reflektio on ainoa keino saavuttaa asiakkaiden osallisuutta. Sosiaalityöntekijät voivat edistää asiakkaiden osallisuutta työssään kyseenalaistamalla, tarkastelemalla kriittisesti sekä etsimällä osallistumismahdollisuuksia, jotka ehkäisevät syrjintää ja mahdollistavat marginaalisessa asemassa olevien äänen kuulumisen. Kriittinen reflektio auttaa tarkastelemaan moninaisuutta ja kunkin omaa roolia sosiaalisten erojen tuottamisessa ja ylläpidossa. Se edistää avaramielistä ajattelua, kykyä nähdä tilanteissa uusia näkökulmia ja vaihtoehtoja. (Fook, 2005, s. 22–23.)

“Näen että sosiaalityötäkään ei pitäisi tehdä sillä tavalla, että minä sosiaalityöntekijänä ajattelen näin ja toimin näin. Koska silloinhan joku toinen sosiaalityöntekijä voi olla ihan toista mieltä. Juuri se on sosiaalityön yksi ongelmakohta, että jokainen pystyy tekemään sitä juuri niin kuin haluaa. Ja sitten kun meillä on niin eri lähtökohdat, mistä me tulemme ja miten me näemme. Sehän on epätasa-arvoista asiakkaille. Tärkeää olisi, että olisi punnittu, pohdittu ja yhteisesti mietitty, minkälaista palvelutarjontaa esimerkiksi tarvittaisiin lisää.”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä pohtii, kuinka työntekijän oma tausta, henkilökohtainen arvomaailma ja mielipiteet vaikuttavat työorientaatioon. Hän näkee sosiaalityön kehittämistarpeena kehittää edelleen yhteistä ymmärrystä, tietopohjaa ja raameja. Reflektoinnin ja kehittämistyön keinoin on mahdollista tarjota asiakkaille oikeudenmukaisempia ja tasalaatuisempia palveluita. Sosiaalityöntekijöiden mukaan asiakkaan hyvä ja kunnioittava kohtaaminen on työn ydintä. Haastatteluissa tuotiin esiin, että asiakkaat on kohdattava yksilöinä, joilla on yksilölliset tarpeet. Jokaisella on oikeus olla oma itsensä ja toteuttaa itseään vapaasti. Ihmis- ja perusoikeudet nähtiin itsestään selvänä työtä ohjaavana elementtinä, joka konkretisoituu noudattamalla oikeudenmukaisuutta sisältäviä lakeja sekä suvaitsevaisena asenteena. Asiakkaan asian ajo (advocacy) on yksi konkreettinen keino, jolla rakenteellisen sosiaalityön oikeudenmukaisuuden tehtäväaluetta on mahdollista toteuttaa (kts. esim. Dominelli, 2009; Hokkanen, 2013.) Sosiaalityöntekijät kertoivat, kuinka he ovat nostaneet esiin yhteistyöverkostoissa rohkeasti ja kriittisesti asiakasnäkökulmaa, vaatineet tarvittavia palveluja ja varmistaneet ettei asiakas jää vaille apua.

Ammatilla vaikutti olevan tiivis yhteys sosiaalityöntekijöiden omiin henkilökohtaisiin arvoihin. Muutama sosiaalityöntekijä kertoi, että oma arvomaailma on ollut motiivina hakeutua sosiaalialalle töihin. Sosiaalityöntekijät myös jakoivat kokemuksen, että työkokemus oli muokannut omaa

arvomaailmaa. Sosiaalityöntekijät kuvailivat, että asiakastyössä syntyvä tieto ja ymmärrys huono-osaisuudesta ei voi olla vaikuttamatta omaan henkilökohtaiseen ajatteluun ja arvoihin, myös poliittiseen ajatteluun. Sosiaalityöntekijöiden yhteiskunnallinen aktiivisuus näkyi vapaa-ajalla. Kaikki haastateltavat olivat olleet mukana jollakin tavalla yhteiskunnallisessa vaikuttamistyössä, esimerkiksi osallistumalla mielenosoituksiin, osallistumalla kunnallispolitiikkaan, vaikuttamalla erilaisissa luottamustoimissa ja vapaaehtoistyössä. Arvokeskusteluun oli osallistuttu kommentoimalla sosiaalisessa mediassa ja arkikeskusteluissa. Sosiaalityöntekijöiden mukaan työpaikalla arvokeskusteluille ei oltu järjestetty erityistä paikkaa ja aikaa vaan ne painottuivat yhteiskunnallisiin pohdintoihin työkavereiden kanssa kahvitauoilla.

“Meillä oli juuri hyvä kahvipöytäkeskustelu jonkin aikaa sitten ennen näitä eduskuntavaaleja. Juteltiin, että perussuomalaisilla on paljon myös niitä hyviä asioita, mutta kun olemme sosiaalialan ihmisiä, niin se heidän kauhean kielteinen maahanmuuttopolitiikka ja tällöinen, että siellä on semmoista, mitä ei voi hyväksyä...totta kai se vaikuttaa ja tulee ammatin kautta. Samoin nämä poliittiset yksittäiset ihmiset, jotka ovat esimerkiksi sitä mieltä, että jos sinulla ei ole töitä, niin se on oma vika tai olet köyhä, niin se on oma vika. Niin en tietenkään voi sellaista allekirjoittaa, kun sen on nähnyt ja tietää, miten monesta asiasta se voi johtua.”

Ensimmäisessä sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvaa, kuinka työkokemus vaikuttaa omiin arvoihin ja poliittiseen ajatteluun. Hän kokee, että ei voi sosiaalialan työntekijänä kannattaa puoluetta, jossa on esimerkiksi kielteinen maahanmuuttopolitiikka tai kovat arvot. Työn kautta on syntynyt ymmärrys siitä, kuinka monet tekijät lopulta vaikuttavat ihmisen tilanteeseen, esimerkiksi köyhyyteen. Kommentissa on viitettä rakenteellisen sosiaalityön kansainväliseen keskusteluun, joka pohjautuu radikaaliin sosiaalityöhön ja kriittiseen teoriaan. Näissä tavoitteina on muun muassa poliittinen aktiivisuus sekä sorron ja kapitalismin vastustaminen (ks. esim. Mullaly, 2007; Fook, 2012).

Sosiaalityöntekijöiden mukaan sosiaalityössä keskeistä on asiakkaan kunnioittava ja suvaitsevainen asenne. Tästä huolimatta lähes kaikki sosiaalityöntekijät kuvailivat, että joillakin sosiaalialan työntekijöillä saattaa olla hyvin kapeakatseinen tapa ajatella. Paheksutaan erilaisuutta ja erilaisia tapoja elää. Esimerkiksi asiakkaita kategorisoidaan yhden ominaisuuden perustella. Pahimmillaan tämä tarkoittaa julkista rasistista kommentointia työyhteisössä. Rakenteellinen oikeudenmukaisuustyö näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden kertomana siten, että uskaltautuu kyseenalaistamaan tai argumentoimaan työyhteisössä näkyvää suvaitsematonta käytöstä.

“Meillä on kerran viikossa tällainen meidän oma tiimi, jossa asiakasasioita käydään ja jos siellä alkaa näyttäytymään esimerkiksi, että liikaa mennään sellaisiin epäasiallisuuksiin ja pohditaan sitä, onko se ongelma itseaiheutettu vai ei, niin minä ainakin puutun siihen hyvin jyrkästi ja palautan siihen että nyt puhutaan tästä hänen sairaudestaan tai vammastaan ja siitä mitä se aiheuttaa ja mitä meidän pitää tehdä että hän pärjää.”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä puhuu oikeudenmukaisuuden tehtävästä, joka konkretisoituu niin, että hän puuttuu rohkeasti työyhteisössä siihen, jos asiakkaasta puhutaan epäeettisesti. Työryhmässä asiakkaasta saatetaan puhua epäasialliseen sävyyn tai pohtia, onko asiakas itse omalla toiminnallaan aiheuttanut ongelmansa. Sosiaalityöntekijä kertoo näissä tilanteissa palauttavansa keskustelun takaisin työn tarkoitukseen ja tavoitteisiin.

Kysyin sosiaalityöntekijöiltä, mitä he ymmärtävät moninaista oikeudenmukaisuutta korostavalla ekososiaalisella työllä. Näkökulma laajentaa rakenteellisen sosiaalityön koskemaan laajasti yhteiskunnan ja talouden rakenteita sekä luonnon ja elinympäristön suhdetta sosiaaliseen hyvinvointiin ja sosiaalisiin ongelmiin (Matthies & Närhi, 2014, s. 91). Ekososiaalinen työ oli sosiaalityöntekijöille yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta tuntematon käsite. Yksi haastateltava liitti ekososiaalisen työn systeemiteoreettiseen viitekehykseen, yhteisösosiaalityön osa-alueeksi. Vallalla oleva ekokriittinen suuntaus oli kuitenkin hänellekin vieras. Pohdinnoissa ekososiaalisesta työstä, yksi haastateltavista nosti esille sosiaalityöntekijöiden vaikuttamisen asuinalueiden kaavoitukseen ja rakentamiseen. Käytännön omakohtaista kokemusta tällaisesta ei ollut. Pohjolan (2016, s. 216) mukaan merkittäviä kansalaisiin vaikuttavia päätöksiä tehdäänkin sosiaalityön ulkopuolella, kuten kaavoitus- ja asuntopolitiikassa. Esimerkiksi Hyötyläisen (2019, s. 60–62) tutkimus on osoittanut, kuinka asuntopolitiikalla voidaan aiheuttaa alueellista segregatiota.

Ekologisuus oli kaikille sosiaalityöntekijöille henkilökohtaisessa elämässä tärkeä arvo. Se todentui erilaisina arjen tekoina, kuten kierrätyksenä ja ekologisina valintoina. Ekologisuutta oli vaikeaa kiinnittää sosiaalityöhön, mutta keskustelujen edetessä sosiaalityöntekijät alkoivat hahmottaa yhtymäkohtia. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että samansuuntaisesti kuin henkilökohtaisessakin elämässä, ekologisuus voisi näyttäytyä työympäristössä arjen pieninä tekoina ja ekologisena ajatteluna. Esitettiin, että ekologisuutta voisi edistää työssä esimerkiksi kierrättämällä, hyödyntämällä

ympäristökasvatusta ja kimpapakyytejä. Pohdintaa käytiin myös siitä, miten asennoidutaan kulutukseen ja kuinka se näkyy asiakkaita kohdatessa ja tehdyissä päätöksissä. Yksi sosiaalityöntekijä nosti esiin, että sosiaalityön asiakkaat ovat usein vähävaraisia eivätkä lainkaan kärkipään kuluttajia. He eivät lennä, autoile, asu leveästi ja tuhlaa hyödyttömään uuteen tavaraan. Haastatteluissa kritisoihin sitä, että ekologiset arvot eivät näy organisaatiossa. Esimerkiksi työssä on velvoite oman auton käyttöön ja päätökset tehdään edullisimman, ei ekologisimman vaihtoehdon mukaan. Vanhanaikaisessa hallinnossa paperia tuotetaan edelleen paljon.

Rakenteellinen sosiaalityö yhteisöllisenä työnä ja kumppanuutena

Pohjolan (2011, s. 215-220) mukaan inkluusiotyön tehtäväalue liikkuu yhteisösosiaalityön toiminnallisella raja-alueella. Siinä osallistetaan kansalaisia ja luodaan edellytyksiä vaikuttamiseen. Inkluusiotyön tehtäväalue todentuu haastatteluiden perusteella moninaisena kumppanuutena, asiakkaiden voimaannuttamisena sekä osallisuuden vahvistamisena. Moniammatillinen ja -alainen yhteistyö oli rakenteellisen sosiaalityön osa-alue, jota kaikkien sosiaalityöntekijöiden mukaan toteutettiin luontevana osana työnkuvaa. Sosiaalityöntekijät kertoivat tekevänsä eniten verkostotyötä muiden julkisen sektorin toimijoiden kanssa. Vaikka moniammatillista ja -alaista verkostotyötä tehtiin, sitä on kaikkien sosiaalityöntekijöiden mukaan edelleen liian vähän. Yhteistyö kolmannen sektorin kanssa oli hyvin marginaalista. Erityisesti mainittiin järjestöpuoli, jossa olisi paljon erityisosaamista. Joissakin haastatteluissa mainittiin, että järjestöpuolella järjestetään monipuolista erilaista toimintaa asiakkaille, mikä julkiselta sektorilta uupuu. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että kolmas sektori olisi valtava voimavara, jota ei osata hyödyntää. Sosiaalityöntekijät mielsivät esimiehet julkisen tietotyön ja strategiatyön puskureiksi ja heiltä toivottiin enemmän aktiivisuutta verkostomaisessa työssä.

“Olen pitkään sanonut, että esimiesten työtä pitäisi kehittää siihen suuntaan, että he voisivat pohtia ketkä muut voisivat olla meidän tukena tässä. Järjestöt esimerkiksi tällä alueella, niin me emme hyödynnä yhtään. Se on tosi vähäistä. Huomasin heti, kun aloitin täällä. Olen itse ollut järjestöpuolella töissä, niin se on ollut ihan automaatio, että napataan sieltä ja täältä ja tuolta ja jokainen tekee osansa. Niin se ei ole täällä ollut tapana ja verkostotyökin on ihan liian vähäistä.”

“Miten tärkeää meidän olisi jalkautua tuonne ihmisten pariin ja minä arvostan kovasti tätä kolmatta sektoria. He tekevät tosi tärkeää työtä ja heidän kanssaan pitäisi tehdä paljon enemmän yhteistyötä muutenkin, koska heillä on tietoa ja neuvoja muille esittää.”

Sitaateissa sosiaalityöntekijät kuvaavat, kuinka moniammatillinen yhteistyö olisi tärkeää, mutta sitä tehdään liian vähän. Ensimmäisessä sitaatissa sosiaalityöntekijä ehdottaa, että esimiehet ottaisivat vastuuta siitä, kuinka yhteistyötä voitaisiin edistää. Toisessa sitaatissa sosiaalityöntekijä ehdottaa yhteistyön lisäämistä kolmannen sektorin kanssa. Hän kokee, että järjestöpuolella olisi erityistä tietoa ja osaamista, jota olisi hyvä hyödyntää julkisen sektorin työssä.

Sosiaalityöntekijät suhtautuivat moniammatilliseen yhteistyöhön hyvin myönteisesti ja sitä pidettiin edellytyksenä, jotta asiakas saisi aidosti tarvitsemansa avun. Usean sosiaalityöntekijän mukaan moniammatillisen yhteistyön haasteena oli toisinaan yhteisen näkemyksen löytyminen. Eri toimijoilla voi olla toisistaan hyvinkin poikkeava näkemys siitä, mikä asiakasta hyödyttäisi. Parilla sosiaalityöntekijällä oli myös kokemusta siitä, että toisen ammattilaisen arviointiin ei luoteta. Esimerkiksi mikäli palvelutarpeen arvioinnissa näyttäytyi palveluntarve toisen tahon järjestämästä palvelusta, tämä toinen taho todennäköisesti arvio tilanteen vielä itse ja mahdollisesti päätyi erilaiseen näkemykseen. Metterin ja Hotarin (2011, s. 78) mukaan juuri vuorovaikutuksen pulmat, kyvyttömyys hyödyntää erilaisia näkökulmia ja toisten aliarvioiminen tuottavat organisaatioiden välisiä ongelmia. Mullalyn (1997, s. 167–169) mukaan asiakkaan voimaannuttamisessa (empowerment) keskeistä on, että he oppivat ymmärtämään sorretun asemansa ja toimimaan sorron voittamiseksi. Sosiaalityöntekijät kuvasivat, että asiakkaan voimaantuminen on tärkeä työn tavoite ja sitä tukee esimerkiksi työtapa, jossa ei tehdä asioita liikaa asiakkaan puolesta. Opastamisen ja rinnallakulkemisen keinoin asiakas voimaantuu ja oppii toimimaan itse. Sosiaalityöntekijöiden mukaan asiakkaan voimaantumista voidaan toteuttaa esimerkiksi antamalla henkilökohtaista tukea, vaikuttamalla perheyhteisöön tai ohjaamalla vertaistuen piiriin.

“Voin vahvistaa, jos joku asiakkaista tai perheenjäsenistä kokee oman asemansa uhatuksi jollakin tavalla. Voin periaatteessa tukea siinä, millä tavalla hän voi löytää sellaisen yhteisön, missä pystyy toteuttamaan itseään omalla haluamallaan tavalla. Tai voin puolustaa myös häntä. Jos pitkään perheen kanssa työskentelee, niin oppii näkemään semmoisia tiettyjä asioita, mitkä eivät välttämättä ole kauhean tasapainossa siinä perheessä. Niissä tilanteissa koen tosi tärkeäksi sen, että yrittää saada sen alistetun perheenjäsenen voimaantumaan, puolustamaan omaa itseään ja omia oikeuksiaan.”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvailee asiakkaan voimaantumista. Hän kokee, että voi vahvistaa asiakasta esimerkiksi ohjaamalla yhteisöön, jossa on tarjolla vertaistukea. Sosiaalityöntekijä myös puolustaa asiakasta ja voimaannuttaa asiakasta puolustamaan itse itseään ja omia oikeuksiaan.

Kaikkien sosiaalityöntekijöiden mukaan asiakkaiden osallisuutta pyrittiin huomioimaan työskentelyprosessin eri vaiheissa. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamisryhmän loppuraportti ja lakiesitys (STM, 2012, s. 115–116) korostaa, että sosiaalihuollon järjestämisessä ja kehittämisessä tulee hyödyntää asiakkailta saatavaa palautetta ja kokemusasantuntijuutta. Sosiaalityöntekijät kuvasivat, että asiakkaat pyritään osallistamaan työn tavoitteiden laatimiseen ja työskentelyn toteuttamisen suunnitteluun. Haastatteluissa tuotiin esiin, että asiakasta oli osallistettu myös ottamalla mukaan työskentelyn dokumentointiin.

Vaikka sosiaalityöntekijät kuvasivat asiakkaan osallisuuden tukemisen olevan työn ytimessä, sen toteuttamista ei koettu mutkattomaksi. Esteeksi asiakkaan osallisuudelle useampi sosiaalityöntekijä nimesi kiireen ja joustamattoman järjestelmän. Lisäksi asiakkaan osallisuuden tukeminen edellytti sosiaalityöntekijöiltä ulosastumista tutulta mukavuusalueelta ja saattoi tuntua haastavalta. (ks. Laitinen & Niskala, 2013, s. 12). Joissakin haastatteluissa esitettiin, että sosiaalityöntekijöiden omissa asenteissa voi olla vastustusta, joka estää asiakkaan aitoa osallisuutta. Taustalla saattoi epäily, voiko asiakkaan tieto olla yhtä pätevää kuin ammattilaisen ja osaako asiakas todella itse määritellä tarpeensa. Asiakkaan osallisuus työskentelyn toteutuksessa oli yleisempää, mutta osallisuus palveluiden suunnittelussa vaikutti olevan vierasta. Yhdellä sosiaalityöntekijällä oli kokemus toisessa kunnassa järjestettävistä asiakasraadeista. Närhen (2013, s. 142) mukaan asiakkaiden kokemuksen hyödyntäminen palvelujärjestelmän kehittämisessä jää käytännön tasolla heikoksi, vaikka asiakkailla olisikin esimerkiksi tietoa ja halukuutta ottaa kantaa siihen.

“Kovin helppoa se ei ole, koska aika usein se edellyttää sitä, että pitää lähteä asiakkaan kanssa, jotta hän pääsisi osalliseksi siitä, mikä hänelle kuuluu. Siellä voi olla vastassa monia esteitä, moni asiakas tarvitsee sellaista puolesta puhujaa. Siis mielestäni siinä tulee vastaan resurssit, että sitten kun kaikilla niitä asiakkaita on ihan riittävästi...jos joku jättää tulematta, niin voi olla että ei siellä paljon kysellä perään.”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvailee asiakkaan osallisuuden haasteita. Hän kuvailee, että asiakas tarvitsee puolestapuhujaa ja puolustajaa, sillä heillä on tiukkarajaisessa järjestelmässä usein vastassaan erilaisia esteitä. Haasteena on myös, että asiakkaan aito osallisuus vaatii usein tiivistä ja pitkäjänteistä työskentelyä. Tähän ei välttämättä ole aina aikaa ja mahdollisuuksia. Sosiaalityöntekijän ymmärrys osallisuuden käsitteestä on ristiriitainen, koska osallisuudessa on keskeistä juuri asiakkaan aktiivinen toimijuus. Toisaalta esimerkiksi Hokkanen (2013, s. 74–77) oikeuttaa sosiaalityöntekijän toimijuuden korostumista sillä, että ammattilaisella on väyliä, mahdollisuuksia ja valtaa, sekä tietoa ja taitoa toimia tilanteessa tehokkaammin kuin asiakkaalla. Työntekijä voi tarvittaessa myös toimia asiakkaan puolesta, ottaa asiakkaalta tehtävänantoja tai mahdollistaa asiakkaan toimintaa.

“Osallisuuden vastakohta olisi, että ylhäältäpäin määrätään ja tiedetään mikä sinulle on parasta ja hyväksi ja palvelut räätälöidään jossain muualla. Joskus ennen vanhaan palvelusuunnitelmiakin on toimistossa kirjoitettu, kun asiakas on ollut jossain muualla. Näitä on resurssien ja ajanpuutteen takia perusteltu, mutta eihän se niin voi olla. Tottakai sinulla täytyy olla asiakas siinä mukana ja kenties omaisia ja ketä nyt halutaankaan siihen mukaan. Mehän tehdään hirveen paljo sitä moniammatillista työtä, suunnitellaan ja katsotaan, onko palvelut ajan tasalla ja asiakas on keskiössä ja nimenomaan osallisena siinä ja tietää mitä hänellä on ja mitä hänelle suunnitellaan ja sanoo omat mielipiteensä.”

Sosiaalityöntekijä kuvailee sitaatissa, kuinka sosiaalijärjestelmä on kehittynyt asiakasta osallistavampaan suuntaan. Aiemmin palvelusuunnitelmia on tehty jopa ilman asiakkaan läsnäoloa. Sosiaalityöntekijän mukaan asiakas on työskentelyn keskiössä. Toisaalta viranomaiskeskisyyttä henkii se, että sosiaalityöntekijä puhuu asiakkaasta passiivisena kohteena. Viranomaiset suunnittelevat ja määrittelevät, asiakkaan roolina on olla läsnä ja ilmaista ainoastaan mielipiteensä palvelukokonaisuuden suhteen.

“Osallisuuden käsite ei ole itsestään selvä. Vaikka kirjoissa ja opinnoissa korostetaan sitä asiakkaan asiantuntemusta, mutta vähän kuitenkin nikotellaan sen edessä, että sitä on vähän niin kuin vaikea hyväksyä, et se olisi yhtä arvokasta kuin oma tieto”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvailee, kuinka osallisuuden käsite ei ole itsestään selvä. Vaikka sosiaalityön opinnoissa ja kirjallisuudessa painotetaan asiakkaan osallisuutta, voi asiakkaan aktiiviseen toimijuuteen ja kokemusasiantuntijuuteen liittyä pelkoja tai vähättelyä. Hän kuvaa, että osallisuus saatetaan kokea uhkana työntekijän vallalle ja asiantuntija-asemalle.

Roivaisen (2008, s. 26-17) mukaan yhteisösosiaalityössä olennaista on kansalaisten hyvinvoinnin edistäminen paikallisten yhteisöjen tarjoamien mahdollisuuksien avulla. Toimintaperiaatteina pidetään sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyä, lähipalvelujen kehittämistä, kansalaisten oma-aloitteisuuden tukemista ja sosiaalisten verkostojen merkityksen tunnustamista. Yhteisösosiaalityön käsitteeseen sosiaalityöntekijät liittivät toimimisen asuinalueilla, kumppanuuden eri toimijoiden kesken ja yksilöiden tukemisen yhteisöön vaikuttamalla. Sosiaalityöntekijöiden kertomasta tuli vaikutelma, että sosiaalityö on jättäytynyt pois yhteisösosiaalityön työmuodoista. Vaikutti siltä, että aiemmin sosiaalityö on ollut kiinnittyneempi yhteisölliseen työhön, mutta toiminta on vuosien saatossa rapautunut. Sosiaalityöntekijät näkivät yhteisösosiaalityön merkityksellisenä, mutta sen järjestäminen miellettiin pääasiallisesti kolmannen sektorin tehtäväksi. Esimerkkinä mainittiin kyläyhteisöjen toiminta. Kananajan (2011, s. 192.) mukaan sosiaalityön markkinoistuminen on entisestään heikentänyt yhteisöllisten osa-alueiden asemaa sosiaalityössä. Yksityissektorin kiinnostus kohdentuu myyntiin, ei paikallisen yhteisvastuun rakentamiseen ja sen kautta tavoiteltuun palvelutarpeen vähenemiseen.

“Suurin osa meidän asiakkaista tarvitsisi juuri nimenomaan, että heillä olisi paikka mihin he voisivat mennä, turvallisesti olla, missä he saisivat ystävyys-suhteita ja kun se on juuri monesti tosi vaikeaa... Ja ainakin varmaan yksinäisyys vähentyisi.”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvailee alueellisen työn ja yhteisöllisyyden merkityksellisyyttä. Hän arvioi, että alueellisten kohtaamispaikkojen kautta voitaisiin vaikuttaa ihmissuhteiden syntymiseen ja sen kautta hyvinvoinnin lisääntymiseen. Sosiaalityöntekijän mukaan yhteistyöllä voisi vaikuttaa ennaltaehkäisevästi sosiaalisten ongelmien syntyyn.

Sosiaalityöntekijät näkivät vertaistuen vaikuttavuuden suurena. Silti heidän mukaansa sitä vierastetaan ja hyödynnetään suhteellisen vähän. Vertaistuen eduksi mainittiin esimerkiksi, että se mahdollistaa muiden samantyyppisessä tilanteessa olevien ihmisten kohtaamisen ja yhteinen kokemus voimaannuttaa. Toinen saman kokenut ymmärtää aidosti ja toisen samassa tilanteessa olevan neuvot eivät tunnu arvostelulta. Organisaatiossa järjestettiin jonkin verran ryhmä- ja leiritoimintaa, mutta sosiaalityöntekijöiden mukaan liian vähän. Ryhmätoimintaa oli myös järjestetty yhteistyössä eri organisaatioiden työntekijöiden kesken ja hyödynnetty erilaista osaamista. Ryhmätoiminnasta oli positiivisia kokemuksia niin työntekijöiden oman kokemuksen, kuin asiakaspalautteidenkin pohjalta.

“Vertaistuen tarve on ihan selvä, se ihmisen tarve tulla hyväksytyksi ja tarve nähdä, että nämä minun ongelmat, muillakin on samantyyppisiä ja tämä ei tee minusta huonoa ihmistä. Että kyllä ihmisillä on tosi suuri tarve sellaiselle. Erityisesti tämä vertaisuuden hyödyntäminen uupuu viranomaistyöstä. Että jotenkin pelätään sitä, että me tuodaan yhteen ihmisiä joilla on ongelmia, ja sitten ne ehkä tutustuu lisää toistensa kaltaisiin ihmisiin ja me vaan tuotetaan sillä lisää ongelmia. Onhan siinäkin vähän se ongelma, että me ajatellaan, että me ohjataan jotenkin lankoja ja ihmiset sitten meistä riippuen toimii. Onhan siinä sellaista vallan käytön ajatusta”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvailee vertaistuen etuja ja kokee ettei työmuotoa hyödynnetä viranomaistyössä. Hän pohtii, että vertaistuki hajottaa ammattilaisen ja asiakkaan epäsymmetriaa. Se riisuu sosiaalityöntekijän valtaa ja antaa arvoa asiakkaan kokemusasiantuntijuudelle. Toisaalta sosiaalityöntekijä pohtii, että viranomaisilla on edelleenkin pelkoa kokemusasiantuntijuutta kohtaan, joka saatetaan kokea uhkana ammattilaisten valta-asemalle ja asiantuntijuudelle.

4.3 Rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen vaikuttavat tekijät

Kolmas tutkimuskysymykseni on, mikä edesauttaa tai estää rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista. Analyysin perusteella rakenteelliseen sosiaalityön toteutumiseen vaikuttavat *työntekijään liittyvät tekijät, organisaatioon ja johtoon liittyvät tekijät, resurssit sekä hyvinvointipalveluiden järjestelmä.*

Työntekijään liittyvät tekijät

Sosiaalityöntekijöiden mukaan rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen vaikutti työntekijöihin itseensä liittyvät tekijät: tausta, osaaminen ja motivaatio. Närhen (2003, s. 70) mukaan vaikuttaminen paikallisella tasolla onnistuu eri tavoin riippuen sosiaalityöntekijän tehtävästä ja rooleista.

Sosiaalityöntekijöiden ajatukset itsestään paikallisina vaikuttajina määrittyvät sen perusteella, minkälaisen roolin kukin kykenee olemassa olevien reunaehtojen puitteissa ottamaan.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen vaikutti sosiaalityöntekijöiden tausta: työkokemus, ikä ja kouluttautuminen. Osassa haastatteluissa esitettiin, että rakenteellisen ja kehittävän työotteiden toteuttamiseen vaikutti se, missä vaiheessa on tehnyt opintoja. Vastikään opiskelleille aihealue on todennäköisesti tutumpi. Pohdittiin myös, että nuoremmille työntekijöille rakenteellisen sosiaalityön käsite olisi myös todennäköisesti tutumpi.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan oma motivaatio ja aktiivisuus olivat myös isossa roolissa rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisessa. Kaikki sosiaalityöntekijät suhtautuivat rakenteelliseen sosiaalityöhön myönteisesti. Heillä oli myös uskoa siihen, että ainakin jonkin tasoinen vaikuttamistyö on mahdollista sosiaalityöntekijän ammatissa. Haastatteluissa tuotiin esiin, että esimerkiksi tiedon välittyminen epäkohdista on aikaansaanut muutosta ja käytäntöjä on uudistettu tämän pohjalta. Nähtiin myös, että tiedon välittymisen avulla on mahdollista parantaa sosiaalityön huonoa imagoa.

Myös muissa tutkimuksissa kuvastuu myönteinen asenne rakenteellista sosiaalityötä kohtaan. Kairalan, Lähteisen & Tiitisen (2012, s. 36–41) mukaan opettajat näkivät rakenteellisen sosiaalityön tärkeänä ja arvostettavana osana sosiaalityötä ja sen opetusta. Myös opiskelijat ovat kiinnostuneita oppimaan rakenteellisessa sosiaalityössä tarvittavaa osaamista. Myös Mänttari Van Der Kuipin (2013, s. 12) mukaan sosiaalityöntekijät näkevät yhteiskunnallisen vaikuttamisen tärkeänä tehtävänä.

“Kaikessa mitä ikinä on, niin pitäisi olla mukana ja tietenkin myöskin sitten äänessä, koska meillä on se substanssiosaaminen omasta työstämme, niin se tulisi tietoisuuteen. Esimerkiksi tuo vaikuttaminen, niin se vähentäisi niitä väärinkäsityksiä ja väärinymmärryksiä ja ihan semmoista tietämättömyyttä ja sitä negatiivisuutta mikä valitettavasti sosiaalityöhön ikävä kyllä liitetään”

Esimerkissä sosiaalityöntekijä peräänkuuluttaa sosiaalityöntekijöiden aktiivisuutta vaikuttamisen paikoissa ja painottaa substanssiosaamisen hyödyntämistä. Hän kokee, että tiedon välittymisen avulla voitaisiin tuottaa luotettavaa tietoa sekä parantaa sosiaalityön imagoa.

Vaikka sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä nähtiin tärkeänä, sosiaalityöntekijöiden kertomassa nousi kuitenkin hyvin voimakkaasti esiin yksilökohtaisen asiakastyön ensisijaisuus. Sosiaalityöntekijät samanaikaisesti kuvasivat yhteiskunnallisen vaikuttamisen tärkeäksi osaksi työtä, mutta toisaalta rakenteellinen työote nimettiin monella tavalla läpi haastatteluiden ”ylimääräiseksi työksi”. Pohjolan (2011, s. 222) mukaan haasteena rakenteellisen sosiaalityön toteutumiselle näyttäisi olevan nykyiset yksilökohtaista asiakastyötä korostavat toimintakäytännöt, jotka hankaloittavat rakenteellisen sosiaalityön tilan ja ymmärryksen löytämistä. Tilan antaminen tutkivalle ja rakenteelliselle työlle usein kyseenalaistaan. Työntekijöiden työpanos käytetään asiakaskohtaiseen auttamistyöhön pyrkimättä selkeyttämään eri ammattiryhmien tehtävänjakoja.

“Ehkä ajattelen muutenkin elämässä, että jos johonkin haluaa vaikuttaa, niin kyllä aina löytyy joku keino. Mutta kuinka paljon sosiaalityöntekijäkään sitten näkee vaivaa siihen, koska se ei aina ole ihan sitä omaa työtä, vaan se voi olla vähän niin kuin oman työn ulkopuolella olevaa työtä. Että jaksako semmoista kauheasti siihen laittaa ja onko se niin kuin oikeinkaan, että kun ne asiakkaat olisivat kuitenkin ehkä se ensisijainen.”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä toteaa, että uskoo vaikuttamisen mahdollisuuksiin ja uskoo siihen myös keinoja löytyvän. Toisaalta hän kokee sosiaalityön yhteiskunnallisen vaikuttamistyön jollakin tapaa ylimääräiseksi työksi. Hän pohtii, että vaikuttamistyö on sosiaalityöntekijän omasta jaksamisesta ja motivaatiosta kiinni. Hän myös miettii, onko oikein laittaa aikaa rakenteelliseen sosiaalityöhön, sillä siihen käytetty aika on pois hänen ensisijaiseksi kokemastaan työtehtävästä eli yksilökohtaisesta asiakastyöstä.

Yhdeksi esteeksi rakenteelliselle sosiaalityölle sosiaalityöntekijät nimesivät pelon muutosta ja uutta kohtaan. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että voi olla helpompaa pysytellä vanhoissa totutuissa toimintatavoissa kuin kokeilla uusia tapoja toimia. Sosiaalityöntekijöillä oli myös pelkoja seuraamuksista, joita mielipiteiden julkituominen mahdollisesti aiheuttaisi. Osassa haastatteluista tuotiin esiin, että mielipiteiden julkituominen voisi loukata työkavereita tai yhteistyökumppaneita, jotka saattaisivat ottaa rakentavan kritiikin arvosteluna ja loukkaantua siitä henkilökohtaisesti. Esiin nostettiin myös, että sosiaalityöntekijä joutuu työnsä puolesta olemaan ylipäättään arvostelun ja joskus uhkailunkin kohteena. Koska velvollisuuksia on moneen suuntaan, on sosiaalityöntekijöiden pohdittava ja punnittava tarkkaan, mitä sanoo ja kuinka sanansa asettaa. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on tukea ja auttaa, mutta hän on myös oikeutettu tekemään päätöksiä, toisinaan hyvin vaikeita ja epämieluisia asiakkaan näkökulmasta. Asiakkaat voivat valittaa tyytymättömyyttään päätöksistä tai kohtelusta. Valitukset voivat olla virallisia, henkilökohtaisia tai kirjoittelua esimerkiksi sosiaalisen median keskustelupalstoilla. Myös organisaatio voi olla tyytymätön työntekijän suoritteisiin ja työtahtiin. Paineita tulee myös laajemminkin yhteiskunnasta. Sosiaalityöllä ei ole mairitteleva maine ja siitä usein kirjoitetaan mediassa negatiiviseen sävyyn. Sosiaalityöntekijät pohtivat, että vahva julkinen näkyvyys vahvistaisi entisestään riskiä tulla arvostelluksi.

“Kyllä se varmaan tulee asenteista. Voisin hyvin kuvitella, että me sosiaalityöntekijät oltaisiin ensimmäisenä sanomassa et näin ei voida tehdä, jos jotain uutta ehdotettaisiin. Että vaikka jalkauduttaisiin ja tehtäisiin yhteisösosiaalityötä ja mentäisiin ihmisten pariin. Ihan varmasti sosiaalityöntekijät olisivat ensimmäisenä, että kun mulla on tämä toimisto ja tänne tulee se ihminen.”

“On ollut moniakin sellaisia missä ajattelisi, et tämä olisi lehtikirjoituksen paikka. Mutta minusta tuntuu, että joutuisi melkoiseen myrskyn silmään, jos tämä menisi lehdistön tietoon, niin voi hyvänen aika, et en minä ehkä kaikkea lähtisi viemään”

Ensimmäisessä sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvailee kokemustaan, että sosiaalityössä pelätään uusia toimintatapoja ja juututaan helposti vanhoihin tapoihin tehdä asioita. Toisessa sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvailee pelkoja, joita epäkohtien julkituominen voi aiheuttaa. Hän pohtii, ettei esimerkiksi lähtisi kaikkea tietoa viemään julkisuuteen, sillä siitä syntyisi liian isoja seuraamuksia.

Viirkorven (1990, s. 25) mukaan rakenteellinen sosiaalityö voi olla vaikeaa kunnallisessa sosiaalityössä ja osana kunnan valtarakenteita, sillä asiakkaiden etujen ajaminen voi vaatia juuri näiden rakenteiden paljastamista ja murtamista. Metterin (2004, s. 15–20) mukaan 1990-luvulla pinnalle noussut talousajattelu on vaikuttanut hyvinvointipolitiikkaan. Kohtuuttomaan tilanteeseen joutuneet asiakkaat ovat jääneet vaille tukea, joka heille olisi sosiaalityöntekijöiden ammatillisten arvioiden mukaan kuulunut. Sosiaalityöntekijät ovat joutuneet ristiriitaiseen tilanteeseen, sillä heitä sitoo samanaikaisesti velvoitteet avun tarvitsijalle ja toisaalta hallinnoijalle. Myös sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa tuli esille status quon tuottamaa ristiriitaa. He ovat toisaalta velvollisia hoitamaan asiakkaan asiaa ja olemaan asiakkaan puolella, mutta toisaalta organisaation puolelta tulee asiakastyötä määritteleviä sääntöjä, rajouksia ja velvoitteita.

Selontekovelvollisuus (accountability) on käsite, jolla kuvataan sosiaalityöntekijöiden monihaaraista vastuuta työstään asiakkaille, ammattietikalle, organisaatiolle ja koko yhteiskunnalle. (Juhila, 2008, s. 296–297.) Kriittinen selontekovelvollisuus haastaa sosiaalityöntekijöitä ottamaan kantaa asiakkaiden elämää hankaloittaviin yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Siihen kuuluu työn rajojen ja mittaamisen vaikeuden esiintuominen, harkinnan hyväksyminen osana työtä sekä avoimuus kansalaiskeskustelujen suuntaan (Mt., s. 304.) Mullaly (1997, s. 182–184) painottaa sosiaalipalvelun kontrolliluonteen vähentämistä ja palveluluonteen lisäämistä. Organisaation asettamat raamit saivat kuitenkin sosiaalityöntekijöiltä myös ymmärrystä ja niitä pidettiin välttämättöminä. Toisaalta sosiaalityöntekijät toivat esiin, että selontekovelvollisuus organisaation suuntaan on joskus ristiriidassa asiakkaan edun kanssa. Sosiaalityöntekijät suhtautuivat työn kontrolli- ja palveluluonteeseen eri tavoin. Toiset sosiaalityöntekijät kokivat organisaation asettamat rajat ja säännöt velvoittavimmaksi. Usean sosiaalityöntekijän mukaan vaateiden ristipaineessa asiakkaan etu on velvoittavin. Dominellin (2009, s.62) mukaan syrjinnänvastaisen sosiaalityön käytännön ja teorian kehittäminen vahvistaisi sosiaalityön roolia yhteiskuntapolitiikan ja asiakkaiden välisenä neuvottelijana ja parantaisi näin syrjittyjen ja huono-osaisten ihmisryhmien asemaa.

“Organisaatio missä olemme töissä, niin meidän pitäisi kuitenkin noudattaa niitä ohjeita ja sitä agenda, eikä niin että meillä on se oma agenda koko ajan siinä. Pitää koko ajan tässä työssä pohtii sitä, että millä tavalla ne ovat yhteneväiset ja millä tavalla ristiriidassa. Enkä minä voi omia näkemyksiä jotenkin, et ne ohittaisi organisaation näkemykset.”

Esimerkissä sosiaalityöntekijä kuvailee monihaaraista selontekovaadetta. Hän pohtii, että työntekijän on noudatettava organisaation ohjeita ja näkemyksiä. Hän kokee, etteivät omat näkemykset lopulta voi ohittaa niitä.

Organisaatioon ja johtoon liittyvät tekijät

Kaikki sosiaalityöntekijät viestivät, että organisaatio ja johtotason valta näyttäytyvät hyvin merkityksellisenä rakenteellisen sosiaalityön toteutumisen kannalta. Oma työyhteisö nähtiin voimavarana, jossa omia näkemyksiään on mahdollista hioa ja peilata. Haastatteluissa tuotiin esiin, että jäseniään tukeva, luottamuksellinen työyhteisö tarjoaa mahdollisuuden moniääniselle tulkinnalle ja tukee rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista. Työyhteisössä nähtiin olevan myös voimaa innostaa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja aktiivisuuteen. Sosiaalityöntekijät näkivät, että organisaatio ja esimiehet luovat puitteet työolosuhteille, jotka mahdollistavat tai hankaloittavat rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista. Organisaation rakenteet ja johtotaso määrittelevät, kuinka rakenteelliseen sosiaalityöhön suhtaudutaan; annetaanko sille riittävästi aikaa ja tilaa, onko sitä sallittua toteuttaa, onko ilmapiiri avoin kehittämiselle ja uusille näkökulmille.

Kaikki sosiaalityöntekijät näkivät esimiehet julkisen tietotyön puskureina ja strategisina vaikuttajina.

Se, että rakenteellinen vaikuttaminen ketjuttuu hierarkisesti, tuotti erinäisiä haasteita.

Sosiaalityöntekijöitä esimerkiksi huolesti, että esimiesten työtaakka on muutenkin liian raskas, eikä vaikuttamistyölle ole riittävästi aikaa. Riskinä nähtiin myös, kulkeeko sosiaalityöntekijän antama viesti alkuperäisessä muodossaan vai vääristyykö se matkan varrella. Yhdeksi riskiksi esitettiin myös esimiesten ristiriitainen selontekovaade. Esimiesten on tehtävänsä puolesta noudatettava organisaation heille asettamia tavoitteita, kuten vastattava budjetin riittävydestä sekä tulostavoitteiden saavuttamisesta. Onko mahdollista, että esimiehet kykenevät tällaisessa ristipaineessa viemään sosiaalityöntekijöiden välittämää viestiä samansisältöisenä esimerkiksi resurssien puutteesta?

“Pelkään miten hän käyttää sitä ja millä foorumeilla esittelee ja miten kuulijat sen kuulee ja miten ne ottavat sen sitten kritiikkinä, vaikka kyse ei ole siitä, että haluaisi kritisoida ketään. Pelkään, että ihmiset ei osaa ottaa sitä sellaisena, vaan ne ottavat sen niin, että minua kyseenalaistetaan tai minun työtäni kyseenalaistetaan.”

“Se on ihan hyvä, että sosiaalityön näkökulmaa tuotaisiin esille sen suorittavan tason yläpuolelta. Eli vaikka johtavat sosiaalityöntekijät...sitten tietysti heillä on se riski, että he ovat ikään kuin organisaation edustajia enemmän. Pystyvätkö he kyseenalaistamaan sitä organisaation toimintaa, kun ovat toisaalta niitä, joiden pitäisi toteuttaa riippumatta siitä, onko se heidän mielestään oikein vai ei tai onko resurssit oikein vai väärin”.

Esimerkeissä sosiaalityöntekijät kuvailevat hierarkisesti ketjuttuvan rakenteellisen sosiaalityön haasteita. Ensimmäisessä sitaatissa sosiaalityöntekijä pohtii, mitä riskejä esimiehen julkiseen tiedottajan ja viestinviejän rooliin liittyy. Sosiaalityöntekijä ei ole tietoinen, millä foorumeilla ja millä tavoin esimies esittää työntekijän viestimiä epäkohtia. Pelkona on, että viesti ei kulje alkuperäisenä ja se ymmärretään väärin. Toisessa sitaatissa sosiaalityöntekijä puoltaa ajatusta, että esimiestaso toimii julkisena viestinviejänä, mutta näkee siinä myös riskejä. Sosiaalityöntekijä näkee esimiehen enemmän organisaation edustajana ja epäilee, onko tästä postitiosta mahdollista viedä eteenpäin työntekijätason tuottamia epäkohtia, jotka mahdollisesti ovat ristiriidassa organisaation etuihin nähden.

Aktiivinen ja läpinäkyvä vuoropuhelu työntekijätason ja johdon välillä nähtiin tärkeiksi. Toisaalta siksi, että esimiestaso toimii käytännössä vaikuttajan roolissa, ja haluttiin varmistaa, että tieto todella menee eteenpäin. Toisaalta nähtiin myös, että vuoropuhelu tuottaisi ajankohtaista tietoa kummallekin osapuolelle ja ennaltaehkäisisi turhaa työtä. Esimerkiksi sosiaalityöntekijä saattaa viedä ponnekkaasti eteenpäin asiaa, joka onkin jo johtotason selvittävänä. Sosiaalityöntekijät kertoivat organisaation perustamasta aloitepankista, jonne on mahdollista viedä ideoita ja palautetta. Tosin heille oli jäänyt epäselväksi, miten palautetta käytetään. Kiitosta sai organisaation johtajan lähettämä kuukausittainen infokirje, jossa tiedotetaan ajankohtaisista asioista.

“Jotenkin niiden läpikäynti työyhteisössä, että mitä odotetaan ja mihin satsataan. Koska sitten voi olla sellaista, että tehdään jollain tasolla mutta tämä suorittava taso ei tiedä sitä. Että on tällaisia suunnitelmia, tai jos on joku suunnitelma, niin eteneekö se vai eikö se etene. Että kyllähän se siihenkin vaikuttaa, että jos minulla olisi palopuheet jostakin aiheesta, että vaikka resurssit ovat liian vähäiset, ja sitten on jo suunnitteilla, että resursseja lisätään, niin jos minä en tiedä sitä, niin minähän saatan kauheasti käyttää energiaa ihan hukkaan, kun se olisi jo tiedossa”.

Sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvailee, kuinka tärkeää johdon ja työntekijätason välinen vuoropuhelu olisi. Hänen mukaansa olisi tärkeää, että työntekijöille tiedotettaisiin, onko johtotasolla epäkohtiin

tartuttu ja kuinka prosessit etenevät. Esimerkiksi sosiaalityöntekijä saattaa käyttää paljon energiaa jonkin epäkohdan ratkaisemiseksi, joka on hänen tietämättään jo johtotasolla ratkaistu.

Resurssit ja hyvinvointipalveluiden järjestelmä

Radikaali ja rakenteellinen sosiaalityö pyrkivät vastaamaan erityisesti uusliberalistisen markkinatalouden ja globalisaation tuottamiin haasteisiin. Se pyrkii tekemään näkyväksi kapitalististen arvojen tuottamaa epäoikeudenmukaisuutta ja taistelemaan sitä vastaan. (Ferguson & Woodward, 2009, s. 34–50.) Sosiaalityöntekijöiden kertoman perusteella raha- ja suoritekeskeisyys sekä tehokkuusvaateet ovat esteenä rakenteelliselle sosiaalityölle, joka vaatii aikaa ja paneutumista. Mullalyn (2007, s. 20–21) mukaan vallalla oleva tehokkuuteen ja taloudellisuuteen pyrkivä ideologia on monin tavoin sosiaalityön perusarvojen vastainen. Toisaalta sosiaalityöntekijät hyvin pragmaattisesti näkivät, että kuluttamisella on oltava rajat ja raamit. Rahat eivät riitä loputtomasti, hätä ja tarve eivät lopu koskaan. Huomiona esitettiin, että sosiaalityö sisältää myös kovia arvoja, on hyväksyttävä monenlaisia realiteetteja ja toisaalta myös taivuttava niihin.

Resurssien puuttuessa työntekijät kertoivat keskittyvänsä entistä paneutuvammin yksilökohtaiseen asiakastyöhön. Tiukka talouskuri vaikutti myös siihen, että työtä on tehtävä tehokkaammin. Työajan ja resurssien riittävyys vaikuttivat olevan toimialakohtaisia. Osa haastateltavista koki työaikansa riittäväksi, toiset taas kokivat asiakasmääränsä liian suureksi ja tekemisen tahdin liian kiivaaksi. Kaikki sosiaalityöntekijät sen sijaan kokivat, että kehittäväälle ja rakenteelliselle työlle ei ole riittävästi aikaa. Pari pidempään alalla työskennellyttä sosiaalityöntekijää toivat esille, että viime vuosina talouskuri on kiristynyt ja suoritusvaateet kasvaneet. Koettiin myös, että aiemmin kehittämisorientaatio on ollut voimallisempaa, mutta se on kuihtunut resurssien puuttuessa. Kairalan, Lähteisen ja Tiitisen (2012, s. 43) mukaan organisaatioiden rakenteet, kiire ja resurssipula vaikuttavat rakenteellisen sosiaalityön opetukseen, toteuttamiseen ja kehittämiseen. Myös Mänttäri-van der Kuipin (2013, s. 6, 63) mukaan sosiaalityöntekijöillä ei ole aikaa eikä tilaa yhteiskunnallisen vaikuttamistyön ja rakenteellisen sosiaalityön tekemiseen. Työhön kohdistuvat tehokkuus- ja säästöpainet sekä arviointi, valvonta ja kontrolli ovat lisääntyneet merkittävästi. Närhen (2003, s. 70) mukaan sosiaalityöntekijät kokevat yksilötyön kovan paineen ja suuren asiakasmäärän vievän energiaa ja tämä rajaa mahdollisuuksia toimia vaikuttajan tehtävässä.

“Siihen pitää olla aikaa ja tilaa, että jos työ menee sellaiseksi, että kaikki tiimikokoukset ovat aikataulutettuja ja täynnä sellaista suoriteasiaa niin silloinhan sellaiselle kehittäväälle ei jää niin aikaa.”

“Kun on koko ajan taloudellisesti tiukkaa, vaikka ollaan noususuhdanteessa, niin sitä on liian vähän ja kymmenen paikkaa mihin sitä pitäisi laittaa. Sitten on jotenkin vaan helpompi tehdä sillä tavalla, kun on aina ennenkin tehty”.

“Aikaisemmin oli mielestäni enemmän kaikkia ryhmiä ja pohdittiin kehittämistä ja muuta, joissa oli mukana kunnan päättäjiä. Meillekin sanottiin, että niihin pitää osallistua. Sitten ei kuitenkaan ollut niitä resursseja. Kenenkään almanakkaan ei sopinut, että sinne oikeasti mentäisiin ja osallistuttaisiin.”

Sitaateissa sosiaalityöntekijät kertovat, kuinka käytössä olevat taloudelliset resurssit määrittävät rakenteellisen sosiaalityön reunaehdoja. Ensimmäisessä sitaatissa sosiaalityöntekijä pohtii, että rakenteelliselle sosiaalityölle on oltava aikaa ja tilaa. Suoritekeskeisyys on esteenä kehittämiselle. Seuraavassa sitaatissa sosiaalityöntekijä kertoo, että tiukka talouskuri vaikuttaa niin, että on helpompi pidättäytyä vanhoissa tavoissa tehdä töitä. Viimeisessä sitaatissa sosiaalityöntekijä on sitä mieltä, että kehittämistyö on hiipunut ajan saatossa. Hän muistelee, että aiemmin on esimerkiksi tehty yhteistyötä kunnan päättäjien kanssa. Paineistettu työaikataulu on ollut esteenä sille, että kehittämistyö olisi jatkunut.

Haastatteluissa tuotiin esiin, että tiukka talous vaikutti rakenteellisen sosiaalityön oikeudenmukaisuuden tehtäväalueeseen. Tiukan budjettikurin koettiin hankaloittavan tai tekevän mahdottomaksi tarjota asiakkaalle hänen tarvitsemiaan palveluita. Eteenkin se vaikutti mahdollisuuteen tarjota ennaltaehkäiseviä palveluita, riittävän tiivistä ja pitkäkestoista työskentelyä sekä vaikeutti yksilökohtaista harkintaa. Sosiaalityöntekijät näkivät hankaluutta siinä, että budjetit luodaan vuosittain. Kaikki sosiaalityöntekijät kritisoivat lyhytnäköistä säästämistä. Sen sijaan olisi tärkeää pohtia, mikä on kustannusten ja vaikutusten kannalta järkevää. Esimerkiksi yksi sosiaalityöntekijä kertoi kustannuksiltaan edullisesta tukihenkilötoiminnasta. Jos määrärahat tukihenkilötoimintaan olivat kuluneelta vuodelta loppuneet ja asiakkaalle oli tämän vuoksi tehtävä kielteinen päätös, hän mahdollisesti haki vaihtoehtoisesti henkilökohtaista avustajaa, joka oli kustannuksiltaan jo aivan eri luokkaa. Mahdollisesti palvelu myönnettiin, vaikka kevyempi ja edullisempi palvelu olisi ollut tilanteessa riittävä. Osassa haastatteluja tuotiin esiin, että rahankäyttöön liittyy myös

sosiaalityöntekijöiden syyllistämistä. Vaaditaan pysymään budjettien rajoissa, vaikka sosiaalityöntekijöiden on noudatettava myös lakia ja varmistettava että asiakkaiden subjektiiviset oikeudet toteutuvat.

“Välillä kokee ristiriitaa, kun tulee tämä sana raha. Sitä on aina pakko ajatella. Meillä on neuvontavelvollisuus, niin vaikka sitä ei sitä nyt ihan suoraan sanota, mutta rivien välistä voi lukea, että jos asiakkaalle ei ihan kaikkea kerro, niin ehkä se ei sitten ymmärrä ihan hakea kaikkea.”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä pohtii, että organisaatiosta tulevien paineiden ohjaamana lainsäädäntöä ei aina tulkita asiakasta edullisimmalla tavalla. Sosiaalityöntekijä kokee, että yleinen käytäntö on, että asiakkaille ei esimerkiksi kerrota avoimesti kaikista hänelle kuuluvista eduista.

Asiakkaiden asemaa heikensi sosiaalityöntekijöiden mukaan myös se, että niukka talous on karsinut muita hyvinvointipalveluita ja kaventanut tällä tavoin sosiaalityön toimintamahdollisuuksia. Sosiaalityöntekijöiden perustehtävään kuuluu palveluiden järjestäminen ja koordinointi. Työvälineet puuttuvat, jos ei ole palveluita joita tarjota. Sosiaalityöntekijöiden mukaan olisi suuri tarve ennaltaehkäiseville palveluille ja vankoilta, toimiville peruspalveluille. Viime vuosina on paljon puhuttu ennaltaehkäisevistä palveluista, mutta käytännössä peruspalveluistakin on karsittu. Monen auttavan tahon työ on kriisiytynyt ja kuorma valunut sosiaalipalveluihin. Sosiaalityöntekijät kuvasivat myös järjestelmää jäykäksi, joka ei mahdollista asiakkaan ainutkertaisen tilanteen ja tarpeiden huomioimista. Kritisoitiin, että monet etuudet ovat sidottuja ikään tai muihin perusteisiin. Kriteerit synnyttivät toisinaan tilanteita, jossa asiakas jää vaille tarvitsemaansa palvelua. Täysi-ikäisyys tai eläkeikä voi katkaista palvelun, josta henkilö on hyötynyt huomattavan paljon. Korvaavaa palvelua ei ole olemassa. Jäykkä järjestelmä synnyttää välinputoajia. Asiakkailla on tilanteita, joihin ei yksinkertaisesti löydy palvelua. Avun tarve on ilmeinen, mutta esimerkiksi vammaispalveluiden, lastensuojelun tai vanhustyön kriteerit eivät täyty. Sosiaalityöntekijät kokivat, että tarpeellisten palveluiden uupuminen on epäeettistä ja tuottaa kallista laskua tulevaisuuteen. Esiin tuotiin myös, että järjestelmä ei kannusta kansalaisia riittävästi. Esimerkiksi nuoren työllistymisprosessissa voi olla monenlaisia esteitä. Töiden alkaessa, usein matalapalkkaisella alalla saattaa ensimmäisenä olla edessä ulosottovelkojen maksaminen. Töihin pääsy ylipäättään voi vaatia auton tai mopon syrjäseudulla.

Taloudellisesti voi olla haastavaa päästä toimeentulotuen perusosan tasolle. Jos työkin on raskasta, voi nuori helposti pohtia onko työllistymisestä mitään hyötyä.

“Tämä raha-asia on semmoinen, että tuntuu ettei meillä vielääkään poliittiset päättäjät sitä ymmärrä, että meillä on ihmisillä niitä subjektiivisia oikeuksia. Et ne on vaan järjestettävä ne palvelut. Ja toki me mietitään ja yritetään halvimman mukaan niitä järjestää, mutta ei sille vaan voi mitään, että kun sinulla ei ole kuin se yksi vaihtoehto, niin se ihminen on sinne sijoitettava ja hänen on sopivaa hoitoa ja palvelua saatava.”

Sitaatissa sosiaalityöntekijä esittää, kuinka taloudelliset resurssit vaikeuttavat rakenteellisen sosiaalityön oikeudenmukaisuuden tehtäväaluetta. Sosiaalityöntekijä kritisoi, että poliittiset päättäjät eivät tunne sosiaalialan lainsäädäntöä ja asiakkaiden subjektiivisia oikeuksia. Sosiaalityössä on vaateita säästämislle, mutta lakisääteiset palvelut on tästä huolimatta järjestettävä.

Sosiaalityöntekijät kuvasivat hyvinvointijärjestelmää pirstaleiseksi. Tämä hankaloittaa kumppanuusajattelua, joka on keskeistä rakenteellisessa sosiaalityössä. Selkeä ja toimiva hyvinvointipalveluiden järjestelmä edesauttaisi ja tiivistäisi yhteistyötä sekä asiakkaiden, että yhteistyökumppaneiden kanssa. Sosiaalityöntekijöiden kokemus oli, että asiakkaita pompotetaan luukulta toiselle. Kukaan ei ota koppia asiakkaasta ja saman asian äärellä saattaa pyöriä paljon työntekijöitä. Työvastuut koettiin osin epäselviksi ja päällekkäistä työtä tehtiin paljon. Sosiaalityöntekijät kuvasivat, että asiakas joutuu suunnistamaan palveluviidakossa, jonka palveluprosesseja eivät tunnista ammattilaisetkaan.

“Asiakkaiden on vaikea saada palveluja, hakea palveluja, ymmärtää mitä palveluja on tarjolla, tuottaa sitä sanallisesti, että tarvitsen tai haluan tai tämä on vaikeaa tai muuta.” “

“Asiakas meni perusterveydenhuoltoon juttelemaan. Hänet oli lähetetty sieltä eteenpäin, kun oli todettu se tarve. Hänet lähetettiin Helsinkiin tällaiseen erityisyksikköön, jossa sitten oli todettu, ettei hän ole heidän asiakaskuntaa. Et hän ei sopeudu siihen mitä tarjotaan, vaikka senhän pitäisi olla just toisin päin.”

Sitaatissa sosiaalityöntekijät kuvailevat pirstaleista hyvinvointipalveluiden järjestelmää. Ensimmäisessä sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvaa, kuinka pirstaleinen hyvinvointipalveluiden järjestelmä vaikuttaa asiakkaisiin. Asiakkaat eivät hahmota palvelukokonaisuutta, eivät osaa hakea tarvitsemiaan palveluita

eivätkä osaa sanoittaa mitä tarvitsevat. Toisessa sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvaa, kuinka hänen asiakastaan oli siirretty palvelusta toiseen ja lopulta hän oli jäänyt ilman apua. Järjestelmää ei ole luotu asiakkaiden yksilöllisiä tarpeita ajatellen, vaan asiakkaiden odotetaan sopeutuvan järjestelmän vaateisiin.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Maisteritutkielmani tarkoituksena oli selvittää, kuinka rakenteellinen sosiaalityö kunnallisen sektorin sosiaalityössä ymmärretään, kuinka se konkretisoituu sekä mitkä ovat sitä estäviä ja edistäviä tekijöitä. Aineistona on käytetty viiden Etelä-Suomen alueella, kunnallisella sektorilla työskentelevän sosiaalityöntekijän teemahaastattelulla hankittua aineistoa. Haastatteluaineiston analyysissa on käytetty laadullista sisällönanalyysia. Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä tarkastelen, miten sosiaalityöntekijät määrittelevät rakenteellisen sosiaalityön käsitteen. Kaikki haastatteleman sosiaalityöntekijät olivat kuulleet rakenteellisen sosiaalityön käsitteestä, joka oli heille kuitenkin melko tuntematon ja jäsentymätön. Myös Kairalan, Lähteisen ja Tiitisen (2012, 41–42) mukaan rakenteellisen työn käsite on vaikeasti hahmotettavissa tai työotteen fokuksesta on vaikea pitää kiinni. Rakenteellisen sosiaalityön käsite oli hieman tutumpi parille haastateltaville, jotka olivat vastikään opiskelleet tai parhaillaan opiskelivat. Vaikka erityisiä rakenteellisen sosiaalityön kursseja kukaan ei ollut suorittanut, oli aihealuetta sivuttu muilla yliopiston kursseilla. Kairalan, Lähteisen ja Tiitisen (2012, 36–41) mukaan rakenteellisen sosiaalityön käytännönopetus on marginaalisessa asemassa, koska sille ei ollut systemaattisia toimintatapoja tai rakenteita.

Suomessa rakenteellisen sosiaalityön käytäntö on ymmärretty pitkälle joko osaksi sosiaalipolitiikkaa, tietotyön osa-alueeksi tai yhteisösosiaalityöksi (Ks. esim. STM 1985; Viirkorpi, 1990; Karjalainen & Sarvimäki, 2005). Analyysin mukaan rakenteellinen sosiaalityö ymmärrettiin pitkälti suomalaisen keskustelun kautta. Sosiaalityöntekijät liittivät rakenteelliseen sosiaalityön käsitteeseen *sosiaalityön yhteiskunnallisen asiantuntemuksen ja vaikuttamisen sekä kokonaisvaltaisen työorientaation*. Sosiaalityöntekijät mielsivät itsensä yhteiskunnallisiksi osaajiksi, jotka näkevät työssään ajantasaisia yhteiskunnallisia ongelmia ja toisaalta rakenteellisia puutteita, jotka vaikuttavat asiakkaiden tilanteisiin. Koulutus ja kokemus kehittivät yhteiskunnallista osaamista. Kertynyt asiantuntemus vastuutti sosiaalityöntekijöitä vaikuttamaan yhteiskunnallisiin epäkohtiin ja parantamaan tällä tavoin asiakkaiden asemaa (ks. Muotka, 2013).

Vaikka sosiaalityöntekijät arvostivat sosiaalityön yhteiskunnallista tehtävää, työ vaikutti painottuvan yksilökohtaiseen asiakastyöhön. Yksilötyön korostuminen näkyy myös laajasti sosiaalityön kirjallisuudessa (ks. esim. Pohjola, 2011, Kananoja, 2011). Sosiaalityöntekijät liittivät rakenteelliseen sosiaalityöhön myös kokonaisvaltaisen työorientaation, joka kytkeytyy rakenteellisen sosiaalityön ydinajatuksen siinä, että yksilöä ja ympäristöä ei voi tarkastella toisistaan irrallisina (ks. Mullaly, 2007). Kokonaisvaltainen työorientaatio merkitsi sosiaalityöntekijöiden mukaan sitä, että asiakkaan tilanteessa ja työskentelyssä huomioidaan laajemminkin yhteiskunnallisten rakenteiden merkitys, asuinympäristö, erilaiset palvelut, yhteisöt ja ihmissuhteet. Työskentelyyn olisi tärkeää kiinnittää tarpeen mukaan asiakkaan lähiverkostoa, erilaisia toimijoita ja osajia. Sosiaalityöntekijät myös peräänkuuluttivat jalkautuvaa työtettä (ks. Karjalainen & Sarvimäki 2005; Karjalainen, Metteri & Strömberg-Jakka, 2019). Kokonaisvaltaisen työorientaation kategoriassa on kiinnikkeitä myös yhteisösosiaalityön tehtäväalueeseen, jossa olennaista on kansalaisten hyvinvoinnin edistäminen paikallisten yhteisöjen tarjoamien mahdollisuuksien avulla sekä asiakkaiden voimaannuttaminen ja osallisuus (ks. Roivainen, 2008; Fargiorn, 2014). Närhen (2003, s. 76) mukaan sosiaalityön intervetiot vaativat toimiakseen yhteistyötä eri toimijoiden kesken sekä yhteyksiä yksilön, yhteisöjen ja laajempien sosiaalisten rakenteiden välillä.

Toinen tutkimuskysymys on, miten rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan käytännössä. Sosiaalityöntekijät toteuttavat rakenteellista sosiaalityötä eri tavoin, mutta sen eri tehtäväalueita ei välttämättä nimitä rakenteelliseksi sosiaalityöksi. Analyysini pohjalta rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan käytännössä seuraavissa kolmessa kategoriassa: *rakenteellinen sosiaalityö tiedon tuottamisena ja päätöksentekoon vaikuttajana*, *rakenteellinen sosiaalityö oikeudenmukaisuuden edistäjänä* sekä *rakenteellinen sosiaalityö yhteisöllisenä työnä ja kumppanuutena*. Sosiaalityöntekijät liittivät vahvasti rakenteellisen sosiaalityön käytännön suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen mukaisesti tietotyön osa-alueeseen, joka korostuu myös sosiaalihuoltolaissa (1301/2014). Tietotyötä tehtiin sosiaalisen raportoinnin keinoin tiedottamalla ja kouluttamalla paikallisissa verkostoissa alueen muille toimijoille asiakkaiden tarpeista, koetuista rakenteellisista epäkohdista ja erilaisista yhteiskunnan ilmiöistä. Julkinen tietotyö oli sen sijaan vaimeaa. Tiitisen (2019, s. 111–112) mukaan organisaatiot eivät välttämättä tunnista sosiaalialan ammattilaisten mediavaikuttajaroolia. Analyysin perusteella eivät sosiaalityöntekijät itsekkään. Kukaan haastatteleistani

sosiaalityöntekijöistä ei ollut esiintynyt mediassa alansa edustajana. Sen sijaan julkisen tiedottajan rooli nähtiin pääosin esimiesten tehtäväksi.

Sosiaalityön yhteiskunnallinen vaikuttavuus vaatii strategiatyöhön paneutumista. (ks. esim. Juhila, 2008; Lesosék, 2014; Granfeld, 1998). Sosiaalityöntekijät kokivat kuitenkin myös strategisen vaikuttamisen melko vieraaksi. Sosiaalityöntekijöillä ei ollut ammattiroolissaan vuoropuhelua poliittisten päätöksentekijöiden kanssa, edes kunnallisella tasolla. Yhteydenotot olivat jääneet korkeintaan suunnitelmatasolle. Julkisen tietotyön lailla myös strategisen vaikuttajan roolin katsottiin kuuluvan esimiehille. Myös aiempien tutkimusten mukaan strateginen vaikuttaminen on sosiaalityössä hierarkista. Sosiaalityöntekijät vierastavat vaikuttamista sekä julkisia kannanottoja. (ks. Mutka, 1998; Mänttari-van der Kuip, 2013; Viirakorpi, 1990, Sipilä, 2011). Sosiaalityöntekijät näkivät, että poliittinen valta vaikuttaa sosiaalityön sisältöihin ja asiakkaiden elämään ja että sosiaalityössä on mahdollista vaikuttaa poliittiseen valtaan asioiden eteenpäin viemiseksi. Sosiaalityöntekijät vaikuttivat kuitenkin arastelevan näkyvää poliittista aktiivisuutta ammattiroolissaan. Toisaalta esille tuli vahvasti myös se, että osalla sosiaalityöntekijöistä oli epäluottamusta politiikkaa kohtaan.

Sosiaalityöntekijät toteuttivat oikeudenmukaisuuden tehtäväaluetta korostamalla asiakaslähtöisyyttä, osallistumalla asiakkaiden asioiden ajoon (advocacy), ottamalla osaa yhteiskunnalliseen arvokeskusteluun sekä refleктоimalla asiakasasioita työryhmässä. Oikeudenmukaisuuden arvo näyttäytyi kokonaisvaltaisena ajatteluna sosiaalityöntekijöiden kaikilla elämän osa-alueilla. Sosiaalityöntekijät kokivat, että työkokemus on vaikuttanut myös henkilökohtaiseen ajatteluun ja arvomaailmaan. Monella sosiaalityöntekijällä mielenkiinto sosiaalialaa kohtaan oli johtunut siitä, että yhteiskunnalliset asiat ovat tuntuneet kiinnostavilta. Kaikki haastateltavat olivat olleet vapaa-ajallaan aktiivisia joko järjestötoiminnassa tai politiikassa. Osalla oli ollut erilaisia luottamustoimia. Carniolin (1992, s. 17, ref. Moreau, 1990, s. 34) mukaan myös Moreau näki rakenteellisen sosiaalityön tapana ajatella ja toimia kaikilla elämän osa-alueilla.

Rakenteellinen sosiaalityö vaatii onnistuakseen monialaista kumppanuutta (ks. esim. Närhi, 2003; Pohjola, 2011; Tiitinen, 2019). Kumppanuuden kategoriassa oleellista olivat monialainen ja – ammatillinen yhteistyö, asiakkaiden voimaannuttaminen ja osallisuuden vahvistaminen, asiakkaiden

kokemusasiantuntijuus sekä vertaistuki. Moniammatillinen ja -alainen yhteistyö oli rakenteellisen sosiaalityön osa-alue, jota kaikki sosiaalityöntekijät toteuttivat luontevana osana työnkuvaan. Verkostotyötä tehtiin asiakkaan asian hoidossa sekä erilaisissa kehittämisprosesseissa ja alueellisena yhteistyönä. Yhteistyötä tehtiin pääasiallisesti muiden julkisen sektorin toimijoiden kanssa. Yhteistyö kolmannen sektorin kanssa oli vähäistä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan moniammatillista ja -alaista verkostotyötä tehtiin ylipäättään liian vähän. Erityisesti kolmannen sektorin nähtiin tarjoavan monipuolista osaamista, tietoa ja toimintaa, joka jää pitkälle hyödyntämättä. Kunnassa järjestettiin jokin verran ryhmätoimintaa, josta oli hyviä kokemuksia. Vaikka kokemusasiantuntijuuden teho tunnustettiin, siihen saattoi liittyä myös ennakkoluuloja tai pelkoja. Esimerkiksi vertaistuki ja asiakkaan aito osallisuus saatettiin kokea uhkana sosiaalityön asiantuntija-asemalle.

Kolmas tutkimuskysymys on, mikä edesauttaa tai estää rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista. Analyysin perusteella rakenteellisen sosiaalityön toteutumiseen vaikuttavat nämä kolme tekijää: *työntekijään liittyvät tekijät, organisaatioon ja johtoon liittyvät tekijät sekä resurssit ja hyvinvointipalveluiden järjestelmä*. Rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen vaikutti työntekijöihin itseensä liittyvät tekijät: tausta, osaaminen, ymmärrys ja innostus. Esteeksi sosiaalityöntekijät nimesivät pelon muutosta ja uutta kohtaan. Sosiaalityöntekijöillä oli myös pelkoja seuraamuksista, joita mielipiteiden julkituominen aiheuttaa. Työyhteisön, esimiestason ja ylipäättään organisaation asenneilmapiiri olivat merkityksellisiä rakenteellisen sosiaalityön mahdollistajana tai estäjänä. Ne loivat puitteet työolosuhteille, jotka mahdollistavat tai hankaloittavat rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista.

Rahalla on sosiaalityöntekijöiden kertoman perusteella suuri rooli sosiaalityön kehittävän ja rakenteellisen työotteen mahdollistajana. Vallalla olevan tiukan talouskurin koettiin painottavan suoritteita ja kiivasta työtahtia. Sosiaalityöntekijät kokivat vaikuttamistyön haastavaksi tai jopa mahdottomaksi niukkojen resurssien, asiakasmäärien ja työntekijöiden vähäisyyden takia. Myös Mänttari-van der Kuipin (2013, s. 6, 63) mukaan sosiaalityöntekijöillä ei ole aikaa eikä tilaa yhteiskunnallisen vaikuttamistyön ja rakenteellisen sosiaalityön tekemiseen. Työhön kohdistuvat tehokkuus- ja säästöpainheet sekä arviointi, valvonta ja kontrolli ovat lisääntyneet merkittävästi. Närhen (2003, s.70) mukaan sosiaalityöntekijät kokevat yksilötyön kovan paineen ja suuren asiakasmäärän

vievän energiaa ja tämä rajaa mahdollisuuksia toimia vaikuttajan tehtävässä. Sosiaalityöntekijät kuvasivat hyvinvointijärjestelmää pirstaleiseksi. Tämä hankaloittaa kumppanuutta sekä yhteistyökumppaneiden, että asiakkaiden kanssa. Sosiaalityöntekijät kokivat, että pirstaleisessa järjestelmässä saman asiakkaan asioita saattaa hoitaa paljon eri sektoreiden työntekijöitä. Työvastuut ovat osin epäselviä ja päällekkäistä työtä tehdään paljon.

Sosiaalityöntekijöiden kertoma rakenteellisen sosiaalityön käsitteestä ja käytännöstä myötäili pitkälle aiempaa teoriaa. On oletettavaa, että haastateltavaksi ilmoittautui juuri niitä sosiaalityöntekijöitä, joille yhteiskunnallinen vaikuttaminen on erityisen merkityksellistä. Tämä vaikutti todennäköisesti osaltaan lopputulokseen. Toisaalta tekemäni valinnat tutkielman suhteen ovat vaikuttaneet siihen myös. Esimerkiksi teemahaastattelurungon jäsenitys on selkeästi ohjannut sosiaalityöntekijöiden vastauksia. Aineiston analyysi taas tukeutui vahvasti aiempaan teoriaan. Nämä ovat todennäköisesti rajanneet uusien näkökulmien ulostuloja. Sosiaalityöntekijöiden kertomasta syntyi kuitenkin mielenkiintoisia esimerkkejä ja viitteitä siitä, miten kunnallisessa sosiaalityössä rakenteellinen sosiaalityö ymmärretään, kuinka sitä käytännössä toteutetaan ja mikä sitä edistää tai estää.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) velvoittaa sosiaalityöntekijät tekemään rakenteellista sosiaalityötä. Hieman yllättävää oli, että rakenteellinen sosiaalityö oli edelleen sosiaalityöntekijöille melko jäsentymätön. Rakenteellista sosiaalityötä toteutettiin esimerkiksi sosiaalisen raportoinnin keinoin, kumppanuusajattelulla sekä oikeudenmukaisuutta korostavalla työotteella. Sosiaalityöntekijät nimesivät huomattavia kehittämisen kohtia näidenkin osalta. Rakenteellisen sosiaalityön osa-alueista julkinen tietotyö sekä strateginen vaikuttaminen oli vaikeaa. Usea aiempi tutkimus on päätynyt samaan johtopäätökseen. Syitä on löydetty muun muassa liiallisesta työmäärästä, hierarkista organisaatiosta sekä huonosta ammatillisesta itsetunnosta. Haastatteluiden perustella vaikutti, että syitä vaikeutumiselle ja vaikealle vaikuttamiselle löytyy varmasti näistä kaikista tekijöistä. Jäin pohtimaan tietynlaista ristiriitaa siinä, että toisaalta sosiaalityöntekijät olivat vapaa-ajallaan yhteiskunnallisesti aktiivisia, mutta ammattiroolissa politiikkaan suhtauduttiin varovaisesti. Tämä viittaisi siihen, että sosiaalityöntekijät kokivat selontekovelvollisuutta organisaatiota kohtaan ja ammattiroolissa korostui tietynlainen neutraalius. Osa sosiaalityöntekijöistä viesti epäluottamusta politiikkaa kohtaan. Pohdin, onko tällä jotakin vaikutusta vaikealle strategiselle vaikuttamiselle. Rakenteellisesta sosiaalityöstä

tarvitaan selkeästi lisää koulutusta ja käytännön mallinnusta, jotta se saataisiin juurrutettua vahvasti osaksi sosiaalityöntekijöiden perustyötä. Ylipäätään tärkeää olisi, että rakenteellinen sosiaalityö mielletäisiin perustyön osa-alueeksi.

Rakenteellinen sosiaalityö vaikutti ketjuttuvan hierarkisesti. Sosiaalityöntekijät näkivät esimiehet julkisen tietotyön ja strategisen vaikuttamisen toteuttajina. Esimiehillä nähtiin ylipäätään olevan merkittävä rooli rakenteellisen sosiaalityön toteuttajana ja toisaalta myös sen mahdollistajana. Esimiesten rakenteellisen sosiaalityön vaikuttajan roolin nähtiin myös liittyvän erilaisia ristiriitoja ja riskejä. Sosiaalityöntekijät pohtivat, kuinka esimiestaso kykenee positioistaan käsin toteuttamaan ja tukemaan rakenteellisen sosiaalityön tehtävää. Jatkotutkimuksena olisi mielenkiintoista selvittää, miten johtotaso itse mieltää rakenteellisen sosiaalityön.

Maisteritutkielman teko oli oppimiskokemus, joka sisälsi sekä oivalluksia, että epäonnistumisia. Rakenteellisen sosiaalityön käsite on moniulotteinen. Työhön ryhtymistä ja hahmottamista helpotti, että olin tutustunut aiheeseen yliopiston opinnoissa. Teoriaosuus haki kuitenkin muotoaan, sillä rajaamista haastoi moniulotteinen rakenteellisen sosiaalityön käsite. Haastatteluvaiheen koin erityisen mielekkääksi ja antoisaksi. Työkokemuksen kautta hankittu rutiini auttoi haastattelutilanteissa ja tunsin oloni varmaksi ja rennoksi. Toivon, että tämä välittyi myös haastateltaville. Oli innostavaa kuulla sosiaalialan eri sektoreilla työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä, joilla oli paljon asiantuntemusta ja mielenkiintoisia näkemyksiä. Haastatteluiden perusteella sosiaalityöntekijät omaavat paljon työstä ammennuttua kokemuksellista tietoa. Olisi tärkeää, että he rohkaistuisivat käyttämään tätä sekä asiantuntemustaan näkyvämmiin. Toivon, että yhteinen haastatteluhetki inspiroi myös haastateltavia pohtimaan syvällisemmin ammatin yhteiskunnallista ja rakenteellista puolta.

Analyysin tekeminen oli maisteritutkielman haastavin vaihe ja työstin sitä pitkään. Lopulta analyysi kuitenkin hahmottui yritysten ja erehdysten kautta. Prosessi kokonaisuudessaan muistutti minua tiimityöskentelyn voimasta. Reflektoinnit opintoryhmän sekä maisterityön ohjaajieni kanssa olivat välttämätön tuki oppimisprosessissa. Olin monta kertaa työskentelyn eri vaiheissa jumissa ja lukossa ajatusteni kanssa. Jakamalla ajatuksiani muiden kanssa, sain viisaita neuvoja, uusia näkökulmia sekä inspiraatiota, joiden avulla oma ymmärrykseni pääsi kasvamaan ja kehittymään. Tutkielman avulla

pääsin perehtymään syvällisemmin rakenteellisen sosiaalityön käsitteeseen ja siihen liittyvään tutkimukseen. Tämä on vahvistanut rakenteellisen asiantuntijan identiteettiäni. Toivon, että kasvan rohkeaksi sosiaalityöntekijäksi, joka uskaltaa olla heikoimman puolella ja hyödyntää tässä monipuolisesti omaa osaamistaan.

Lähteet

- Alakoski, S. (2013). *Köyhän lokakuu. Pääväkirja*. Helsinki: Schilds & Söderströms.
- Carniol, B. (1992). Structural Social Work: Maurice Moreau's Challenge to Social Work Practice. *Journal of Progressive Human Services*. 3 (1), 1–20. Haettu osoitteesta: <https://carleton.ca/socialwork/wp-content/uploads/BenCarniolArticle.pdf>
- Dominelli, L. (2009). Anti-oppressive practice: the challenges of the twenty-first century. Teoksessa A. Robert, L. Dominelli, & P. Malcolm (toim.). *Social work: themes, issues and critical debates* (s. 49–60). 3. uudistettu painos. Basingstoke : Palgrave in association with The Open University.
- Fargion, S. (2014). Client's Participation and Social Work Practices: The Case of the Contract between Client and Practitioner. Teoksessa: A-L. Matthies & L. Uggerhoj (toim.). *Participation, Marginalization and Welfare Services* (s. 47–62). Farnham, Surrey: Ashgate.
- Ferguson, I. & Woodward, R. (2009). *Radical social work in practice. Making a difference*. Bristol: The Policy Press.
- Fook, J. (2012). *Social Work. A Critical Approach to Practice*. Second Edition. Lontoo: Sage Publications Ltd.
- Granfelt, R. (1998). *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Heinonen, J. (2014). Rakenteellinen sosiaalityö muutoksessa ja muuttujana. Teoksessa: A. Pohjola, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja* (s. 37–63). Kuopio: Unipress.
- Hick S. & Murray, K. (2009) Structural social work. Teoksessa M. Gray & S. A. Webb (toim.). *Social Work Theories and Methods* (s. 86–97). London: SAGE Publications Ltd.
- Hokkanen, L. (2013). Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa M. Laitinen & A. Niskala (toim.). *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä* (s. 55–86). Tampere: Vastapaino.
- Hämäläinen, J. (2011). Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa: A. Pehkonen & M. Väänänen-Fomin (toim.): *Sosiaalityön arvot ja etiikka* (s. 47–92). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hämäläinen J. (2014). Tiedontuotanto sosiaalityön rakenteellisena kysymyksenä. Teoksessa: A. Pohjola, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.). *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja* (s. 64–86). Kuopio: Unipress.
- Hyötylinen M. (2019). *Divided by policy Urban Inequality in Finland*. (Väitöskirja: Helsingin Yliopisto) Haettu osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3376-2>

Juhila, K. (2008). Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa: A. Jokinen & K. Juhila (toim.). *Sosiaalityö aikuisten parissa* (s. 48–81). Tampere: Vastapaino.

Kairala, M., Lähteinen, S. & Tiitinen, L. (2012). Rakenteellisen sosiaalityön osaaminen sosiaalityön opetuksen käytäntöyhteydessä. Teoksessa: N. Tuohino, A. Pohjola & M. Suonio (toim.): *Sosiaalityön käytännönopetus liikkeessä* (s. 36-55). Rovaniemi: Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto.

Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P (2011). Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.

Karjalainen, P. & Sarvimäki, P. (2005). Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 - toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:13. Helsinki. Yliopistopaino.

Karjalainen, P., Metteri, A., Strömberg-Jakka, M. (2019). Tiekartta 2030. *Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuusselvitys*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisusarja: Raportteja ja muistioita 2019:41. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Haettu osoitteesta: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161612/R41_19_Tiekartta_2030.pdf

Kemppainen, T. (2006). Sosiaalityöntekijät 2015. Teoksessa: M. Vuorensyrjä, M. Borgman, M. Kemppainen, M. Mäntysääri & A. Pohjola (toim.). *Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOSTENNA): loppuraportti* (s. 230–284). Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Laitinen, M. & Niskala, A. (2013). Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa: M. Laitinen & A. Niskala (toim.). *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä* (s. 9–16). Vantaa: Hansaprint Oy.

Lahtinen, H. (2019). "Socioeconomic differences in electoral participation - Insights from the Finnish administrative registers". (Väitöskirja: Helsingin yliopisto). Haettu osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3406-6>

Leskosék, L. (2014) From Welfare Fraud to Welfare as a Fraud. Teoksessa: T. Harrikari, P-L. Rauhala & E. Virokannas, (toim.). *Social Change and Social Work. The Changing Societal Conditions of Social Work in Time and Place* (s. 39-53). Surrey: Ashgate.

Manful, S. & Manful, E. (2010). Improving the lives of Ghanaian children: complementing the global agenda with a structural social work approach. *International Journal of Social Welfare* 2010(19), 115–123). Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2009.00695.x>

Matthies, A-L. (2014). How participation, Marginalization and Welfare Services are Connected. Teoksessa: A-L. Matthies & L. Uggerhoj (toim.). *Participation, Marginalization and Welfare Services* (s. 3–18). Surrey: Ashgate.

Masterson, S. & Owen, S. (2006). Mental health service user's social and individual empowerment: Using theories of power to elucidate far-reaching strategies. *Journal of Mental Health* 15 (1), 19-34. Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1080/09638230500512714>

Matthies, A-L. & Närhi K. (2014). Ekososiaalinen lähestymistapa rakenteelliseen sosiaalityöhön. Teoksessa: A.Pohjola, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.). *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja* (s. 11- 87). Kuopio: Unipress.

Metteri, A. (2004). *Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. (Väitöskirja: Tampereen yliopisto). Haettu osoitteesta: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66973/978-951-44-8956-3.pdf>

Metteri, A. & Hotari, K-E. (2011) Eettinen kuormittuminen ja toimintaympäristö nuorten palveluissa. Teoksessa: A. Pehkonen & M. Väänänen-Fomin (toim.). *Sosiaalityön arvot ja etiikka* (s. 67-93). Jyväskylä: PS-kustannus.

Mullaly, B. (1997). *Structural social work. Ideology, theory and practice*. Toronto: Oxford University Press.

Mullaly, B. (2007). *The New Structural Social Work*. Toronto: Oxford University Press.

Muotka, H. (2013). *Rakenteellinen sosiaalityö – joko olisi aika? Käsiteanalyttinen kirjallisuuskatsaus rakenteelliseen sosiaalityöhön Suomessa*. (Pro Gradu –tutkielma, Itä-Suomen yliopisto). Haettu osoitteesta: http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20130434/urn_nbn_fi_uef-20130434.pdf

Mutka, U. (1998). *Sosiaalityön neljäs käänne*. Jyväskylä: SoPhi. (Väitöskirja: Jyväskylän yliopisto) Haettu osoitteesta: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/47886/SoPhi27_978-951-39-6478-8.pdf

Mänttari-van der Kuip, M. (2015). *Work-Related Well-Being among Finnish frontline Social Workers in an Age of Austerity*. (Väitöskirja: Jyväskylän yliopisto). Haettu osoitteesta: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45924/978-951-39-6191-6_vaitos29052015.pdf

Nousiainen K., Petrelius P. & Yliruka L. (2016) Johdanto teemaan: Ylisukupolvisesta näköalattomuudesta muutokseen – näköalaistavan sosiaalityön tunnustelua. Teoksessa K. Nousiainen, P. Petrelius & L. Yliruka (toim.). *Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa* (s. 22–30). Työpapereita 20/2016, Helsinki: THL & Socca.

Närhi, K. (2003). Sosiaalityöntekijät paikallisen tason vaikuttajina. Teoksessa: M. Satka, A. Pohjola, & M. Rajavaara (toim.). *Sosiaalityö ja vaikuttaminen* (s. 57-82). Jyväskylä: Minerva.

Närhi, K. (2015). Ekososiaalinen viitekehys sosiaalityössä. *Janus* vol. 23 (3), 322-328. Haettu osoitteesta: <https://journal.fi/janus/article/view/53002/16477>

Närhi, K. & Matthies, A-L. (2018). The ecosocial approach in social work as a framework for structural social work. *International Social Work* 61(4), (s. 490-502). Haettu osoitteesta: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0020872816644663>

Pohjola, A. & Särkelä, R. (toim.) (2011). *Sosiaalisesti kestävä kehitys*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Pohjola A. (2014). Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa: A. Pohjola, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.). *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja* (s. 16-36). Kuopio: Unipress.

Pohjola, A. (2011). Rakenteellisen sosiaalityön aika. Teoksessa A. Pohjola. & R. Särkelä (toim.). *Sosiaalisesti kestävä kehitys* (s. 207-224). Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Pohjola, A, Laitinen M., & Seppänen, M., (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja*. Kuopio: Unipress.

Raunio, K. (1988). Yhteiskuntapoliittinen sosiaalityö (s. 4-9). Sosiaaliviesti 2.

Roivainen, I. (2008). Onko yhdyskuntatyö katoamassa suomalaisesta sosiaalityöstä? Teoksessa I. Roivainen, M. Nylund, R. Korkiamäki & S. Raitakari (toim.). *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla?* (s. 25-42). Jyväskylä: PS-kustannus.

Roivainen, I. (2004). Local communities as a field of community social work. Nordic community work from the perspective of Finnish community-based social work. *Nordisk Sosialt Arbeid*. 24 (3), 194-207. Haettu osoitteesta: <https://www.semanticscholar.org/paper/Local-communities-as-a-field-of-community-social>

Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L. & Muurinen, H. (2016) Johdanto – Käytäntötutkimus tietona ja taitona. Teoksessa M. Satka, I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Yliruka & H. Muurinen (toim.). *Käytäntötutkimuksen taito* (s. 8-30). Helsinki: Heikki Waris - instituutti.

Siisiäinen, M. (2014) Four Faces of Participations. Teoksessa: A-L. Matthies & L. Uggerhoj (toim.). *Participation, Marginalization and Welfare Services* (s. 29-46). Surrey: Ashgate.

Sipilä, A. (2011). *Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet - Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä*. Joensuu: Korpipyyvä Oy.

Sirkka, K. (2014). Sosiaalityön rakenteellinen asiantuntijuus. Teoksessa: A. Pohjola, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.). *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja* (s. 118–135). Kuopio: Unipress.

Sosiaalihuoltolaki 2014/1301. Annettu Helsingissä 30.12.2014. Haettu osoitteesta: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>.

Sosiaalihuoltolaki 1982/710. Annettu Helsingissä 17.9.1982. Haettu osoitteesta: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>.

IFSW (2012). Standards in social work practice meeting human rights. Haettu osoitteesta:
http://cdn.ifsw.org/assets/ifsw_92406-7.pdf

STM (2012). *Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti 2012:21*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. Haettu osoitteesta:
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=5065240&name=DLFE-22206.pdf.

Suomen perustuslaki 1999/731. Annettu Helsingissä 11.6.1999. Haettu osoitteesta:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.

Talentia (2017). Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki.
Haettu osoitteesta: http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf

TENK (2009). *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Tiitinen, L. & Lähteinen, S. (2014). Julkisen viestinnän keinoilla toteutetun rakenteellisen sosiaalityön tavoitteet. Teoksessa: A. Pohjola, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.). *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja* (s. 191–212). Kuopio: Unipress.

Tiitinen, L. (2019). *Kamppailu sananvapaudesta: Sosiaalialan ammattilaisen toiminta ja valtasuhteet mediavaikuttamisen kentällä*. (Väitöskirja, Lapin Yliopisto). Haettu osoitteesta:
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-147-7>

Timmermans, S., & Tavory, I. (2012). Theory construction in qualitative research: From grounded theory to abductive analysis. *Sociological Theory*, 30(3), 167-186. Haettu osoitteesta:
<https://doi.org/10.1177/0735275112457914>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Videmsek, P. (2014). From Definition to Action: Empowerment as a Tool for Change in a Social Work Practice. Teoksessa: A-L. Matthies & L. Uggerhoj (toim.). *Participation, Marginalization and Welfare Services* (s. 63–78). Surrey: Ashgate.

Viirkorpi, P. (1990). *Rakenteellisen sosiaalityön pakko ja mahdollisuudet*. Sosiaalihuollon julkaisuja 17/1990. Helsinki: Sosiaalihuolto.

Vilka, H. 2015. *Tutki ja kehitä*. 4., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelun runko

TEEMA 1 RAKENTEELLISEN TYÖN MÄÄRITTELEMINEN

Minkälaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä näet sosiaalityössä?

Millä keinoilla voit em. ilmiöihin sosiaalityöntekijänä vaikuttaa?

Mitä tulee mieleen, kun puhutaan rakenteellisesta sosiaalityöstä?

Mitä arvoja/asioita/elementtejä sinulle tulee rakenteellisen sosiaalityön käsitteestä mieleen?

Mitä käytännön toimintoja liität rakenteelliseen sosiaalityöhön?

Mitä mieltä olet, onko sosiaalityön tehtävä muuttaa/vaikuttaa eriarvoistavia olosuhteita ja rakenteita?

TEEMA 2 TIETOTYÖ

Millä tavoin ja kenelle olet tuottanut tietoa sosiaalityöstä?

Minkä tyyppistä tietoa olet tuottanut?

Oletko raportoinut eteenpäin asiakastyössä kohtaamistasi epäkohdista? Kenelle? Miten?

Millä tavoin tiedon tuottaminen on vaikuttanut?

Millaista tietoa sosiaalityöstä tulee mielestäsi viestiä?

Oletko toteuttanut sosiaalityöntekijänä julkista viestintää?

Mitkä asiat vaikuttavat tiedon välittämiseen ja välittymiseen?

Onko tiedon tuottaminen sosiaalityöntekijän tehtävä?

Jos sinulla on mielessäsi työssäsi näkyvä epäkohta, kuinka toimit?

Onko kunnassasi luotu rakenteet siihen, miten tietoa tuotetaan ja välitetään eteenpäin esim. päättäjille?

Kysytäänkö kunnassasi sosiaalityön kannanottoa esim. hyvinvointikertomuksessa tai poliittiseen päätöksentekoon liittyvissä asioissa?

TEEMA 3 STRATEGIATYÖ

Mitä yhteyksiä näet politiikan ja sosiaalityön välillä?

Millä keinoin on mahdollista vaikuttaa poliittisesti sosiaalityöntekijänä ja kansalaisena? Kuinka tällöin roolitat itsesi? Mikäli toimit vapaa-ajalla, vaikuttaako siihen ammatti-identiteettisi?

Onko politiikka sinulle merkityksellistä?

Näkyykö poliittinen arvomaailmasi työssäsi?

Oletko osallistunut vapaa-ajallasi tai työssäsi mielenosoituksiin tai oletko jollain muulla tavalla ollut poliittisesti aktiivinen?

Miten organisaation päättäjiin vaikuttaminen eroaa mielestäsi kuntatason päättäjiin vaikuttamisesta?

TEEMA 4 INKLUUSIOTYÖ

Mitä ymmärrät yhteisösosiaalityöllä?

Oletko tehnyt yhteisösosiaalityöstä?

Tehdäänkö sitä kunnassasi?

Miten työssäsi näkyy empowerment ja asiakkaiden osallisuus?

Oletko tehnyt/teetkö vapaaehtoistyötä?

TEEMA 5 OIKEUDENMUKAISUUSTYÖ

Minkälaisia arvoja sosiaalityö edustaa?

Miten perus- ja ihmisoikeudet liittyvät työhösi?

Miten voit edistää työssäsi ihmisoikeuksien toteutumista?

Oletko ajanut työssäsi erityisen ponnekkaasti asiakkaasi asiaa?

Oletko ottanut osaa yhteiskunnalliseen arvokeskusteluun?

TEEMA 6 EKOSOSIAALINEN TYÖ

Mitä sinulle tulee mieleen käsitteestä ekososiaalinen työ?

Minkälaisia yhteyksiä ympäristön ja sosiaalityön välillä?

Liittyykö mielestäsi ekologisuus sosiaalityöhön ja miten?

Vaikuttaako mielestäsi ilmastokriisi sosiaalityöhön/millä tavoin?

Onko ekologisuus sinulle tärkeä arvo?

TEEMA 7 RAKENTEELLISEEN SOSIAALITYÖN TOTEUTTAMISEEN LIITTYVÄT ESTEET JA MAHDOLLISUUDET?

Mitkä asiat ovat edistäneet rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista työssäsi?

Mitä haasteita rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiselle on?

Onko työaikasi riittävä tehtäviesi hoitoon?

Vaikuttaako työaika mahdollisuuksiin toteuttaa rakenteellista sosiaalityötä?

Koetko, että voit tehdä työtä sillä tavalla kuin haluat?

Keinoja juurruttaa rakenteellista sosiaalityötä pysyväksi osaksi sosiaalityötä?

Millä tavalla toivoisit kunnassasi kehitettävän rakenteellista sosiaalityötä?

Mistä rakenteellisen sosiaalityön osa-alueesta toivoisit koulutusta?

Liite 2. Tiedote haastateltaville

Tiedote haastateltaville 9.5.2019

Tutkimuksen tarkoitus

Rakenteellista sosiaalityötä on tutkittu ja määritelty kansallisissa ja kansainvälisissä tutkimuksissa, mutta se ei ole vakiintunut Suomessa käsitteenä tai käytännön toimintana. Tutkielma tuottaa tietoa, kuinka rakenteellinen sosiaalityö kunnallisen sektorin sosiaalityössä ymmärretään, kuinka se konkretisoituu ja mitkä ovat sitä estäviä ja edistäviä tekijöitä.

Tutkimukseen osallistuminen ja vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Sen voi milloin tahansa ja syytä ilmoittamatta keskeyttää ja tutkimuksen aikana kerätty tieto poistaa, mikäli haastateltava niin toivoo. Suostumus tutkimukseen tehdään kirjallisesti ennen haastattelua.

Aineiston hankinta

Aineisto hankin teemahaastattelun avulla haastatteleamalla viittä Etelä-Suomen alueella työskentelevää sosiaalityöntekijää. Aineistonhankinta toteutetaan toukokuussa 2019. Haastattelu on vapaamuotoinen eikä siihen tarvitse valmistautua etukäteen. Haastattelu kestää noin 45-60 minuuttia. Haastattelu nauhoitetaan, jotta kaikki haastattelussa esille tulleet asiat saadaan hyödynnettyä. Tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta kustannuksia.

Tutkimusaineiston säilytys ja käyttö

Haastattelut litteroidaan tekstimuotoon ja niistä poistetaan tunnistetiedot. Ääninauhoja säilytetään lukkojen takana ja litteroitua haastatteluaineistoa säilytetään tietokoneella suojatusti salasanojen takana. Haastatteluaineistoa käsittelee ainoastaan tutkimuksen tekijä. Haastattelun suoria lainauksia saatetaan käyttää anonyymisti tutkimusraportissa. Ääninauhat, litteroitu aineisto sekä suostumuslomake hävitetään viimeistään tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksen ohjaajat

VTT Kirsi Nousiainen, Helsingin yliopisto

VTT Hanna Kara, Helsingin yliopisto

Annan mielelläni lisätietoa, voitte olla minuun yhteydessä puhelimitse tai sähköpostitse. Lämmin kiitos osallistumisestasi!

Satu Poikselkä

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalitieteiden laitos

satu.poikselka@helsinki.fi

p. 0407266173

Liite 3. Suostumus tutkimukseen

Suostumus tutkimukseen

Helsingin yliopiston Valtiotieteellisen tiedekunnan opiskelija Satu Poikselkä käsittelee maisteritutkielmassaan, kuinka rakenteellinen sosiaalityö määrittyy kunnallisella sektorilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa. Tutkimuksen aineistona ovat puolistrukturoidut teemahaastattelut.

Haastattelu nauhoitetaan, jotta kaikki haastattelussa esille tulleet asiat saadaan hyödynnettyä. Haastattelut litteroidaan tekstimuotoon ja niistä poistetaan tarpeettomat tunnistetiedot. Ääninauhaa säilytetään lukkojen takana ja litteroitua haastatteluaineistoa säilytetään tietokoneella suojatusti salasanojen takana. Haastatteluaineistoa käsittelee ainoastaan tutkimuksen tekijä. Haastattelun suoria lainauksia saatetaan käyttää anonymisti tutkimusraportissa. Ääninauhat, litteroitu aineisto sekä suostumuslomake hävitetään viimeistään tutkimuksen valmistuttua. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin tutkimuksen aikana milloin tahansa ja syytä ilmoittamatta keskeyttää osallistumiseni, jolloin minua koskeva jo kertynyt aineisto voidaan hävittää mikäli niin toivon. Tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta minulle kustannuksia.

Olen saanut riittävästi suullista ja kirjallista tietoa tutkimuksesta ja haluan vapaaehtoisesti osallistua siihen. Allekirjoituksellani vahvistan suostumukseni tutkimukseen osallistumiseen.

Tutkittavan allekirjoitus Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus

Nimen selvennys Nimen selvennys

Paikka ja aika Paikka ja aika